

TURUL

A Magyar Történelmi Társulat,
a Magyar Országos Levéltár

és

a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság
Közlönye

SZERKESZTIK:

NYULÁSZINÉ STRAUB ÉVA, PANDULA ATTILA, RAINER PÁL

HATVANÖTÖDIK KÖTET
1951–1992

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT
SZERKESZTŐSÉG: MAGYAR ORSZÁGOS LEVÉLTÁR

MCMXCII

AZ ÚJRAÉLEDŐ TURUL
INGYENES OSZTÁSÚ MUTATVÁNYSZÁMÁNAK ELŐÁLLÍTÁSÁT A KÖVETKEZŐ
ADOMÁNYOZÓK JÓTÉKONYSÁGA TETTE LEHETŐVÉ:

Dr. BERCZELEY, Harry St.,	Vaduz, Lichtenstein
Prof. Dr. FERENCZY József,	München, Németország
Rev. HARSÁNYI András,	Hepatcong, NJ, USA
MAGYAR ORSZÁGOS LEVÉLTÁR,	Budapest, Magyarország
O'SVÁTH György,	Bruxelles, Belgium
Gróf THOLDALAGI Pál,	Cambridge, MA, USA
Dr. VAJAY Szabolcs,	Vevey, Svájc
Dr. KÉZDI VÁSÁRHELYI Béla,	Gordons-Bay, Dél-Afrika

Nevük bekerül a megújult TURUL Aranykönyvének első oldalára. Az 1993-as hatvanhatodik évfolyam kiadását szeretnénk már az előfizetésekből fedezni. Minden további adomány szebbé, komolyabbá és szilárdabbá teheti folyóiratunkat.

Hilarem datorem diligit Deus!
a Szerkesztőség

E számunk szerzői

Borsa Iván dr., a MOL nyugalmazott főigazgató-helyettese (MOL)
Evva Margit, Csoma József szépunokája (cím: szerkesztőség)
Érszegi Géza dr., egyetemi docens, főlevéltáros (MOL)
Fazekas István, levéltáros (MOL)
Kállay István dr., tanszékvezető egyetemi tanár, a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság elnöke (ELTE BTK)
Kóczy T. László dr., egyetemi docens (Budapesti Műszaki Egyetem)
Kubinyi András dr., tanszékvezető egyetemi tanár, a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság alelnöke (ELTE BTK)
Nagybákay Péter dr., kandidátus, a Nemzetközi Heraldikai Akadémia levelező tagja (cím: szerkesztőség)
Nyulásziné Straub Éva dr., főlevéltáros (MOL)
Pandula Attila dr., egyetemi adjunktus, a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság főtítkára (ELTE BTK)
Tuza Csilla, egyetemi hallgató (ELTE BTK)
Vajay Szabolcs dr., a Genealógiai és Heraldikai Társaságok Nemzetközi Szövetségének tiszteletbeli elnöke (1, place de l'Ancien-Port 1800 VEVEY, Vaud, Svájc)
A francia összefoglalás dr. Vajay Szabolcs -, a német dr. Nyáry Zsigmond munkája.

TURUL
LXV. évfolyam
1951–1992.

Szerkesztik: NYULÁSZINÉ STRAUB ÉVA, PANDULA ATTILA, RAINER PÁL
Szerkesztőség címe: Magyar Országos Levéltár
1014 Budapest, Bécsikapu tér 4.

Az egyes közlésekért a szerzők felelnek. Címük a szerkesztőségben.
A beküldött kéziratokat nem őrizzük meg, s nem küldjük vissza.
Kiadja a Magyar Történelmi Társulat
Felelős szerkesztő: PANDULA ATTILA

A kiadványt az INTERNATIONAL MEDIA GRAPHIC Kft. gondozta.
Nyomtatás: CREDIT PRINT SHOP Kft.
ISSN 1216 – 7258

A TURUL ÚJRAINDULÁSA ELÉ

A magyar történettudomány a múlt század végétől e század közepéig két vezető folyóiratot ismert, a Századokat, a Magyar Történelmi Társulat, és a Turult, a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság közlönyét. Nyilvánvaló, hogy a két folyóirat profilja elvált egymástól. Magam, Szentpétery Imre utolsó tanítványaként arra emlékszem, hogy talán többet forgattam a Turult, mint a Századokat, és reménykedve vártuk, hogy megjelenik-e az új szám és mi lesz abban. 1950-ben valóban meg is jelent A Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság Közlönye összevont, 61–64 (1947–1950) füzeté. Az alcímből alakult az új főcím, mert a hatóságok a „Turul” nevet nem engedélyezték. Ez azonban utolsó szám volt, mert a „Hergent” (A Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság) feloszlatták, és közlönyét is megszűntették.

A szellemi analfabétizmusban szenvedő akkori illetékesek először a folyóirat címét, a Turult vették gyanúba. Voltak annyira műveletlenek, hogy összekeverték a húszas évek ismert szélsőjobboldali ifjúsági szövetségével, pedig a kettőnek egymáshoz semmi köze sem volt. A Turul cím keletkezése összefügg a Társaság és közlönye alapításával. Radvánszky Béla báró és alapító társai előtt mintaként az osztrák „Adler” folyóirat lebegett, amelynek alcíme: Organ des heraldisch-genealogischen Vereines „Adler” volt akkor. Mivel a Monarchia másik felének hasonlójellegű társasága címmel a sast választotta, Radvánszkyék a Turul madárra gondoltak.

A magyar társaság 1883-ban alakult, és már kezdetől nem csupán a heraldika és a genealógia, hanem valamennyi történelmi segédtudomány művelését tűzte ki céljául. A Turul első kötete ugyancsak 1883-ban jelent meg. Profilját az alapító elnök, Radvánszky báró hatá-

rozta meg igen tanulságos előszavában. A rövid szöveg első fele állást foglal a kritikátlan történetkutatással szemben, igaz, óv a hiperkritika veszélyeitől is. A továbbiakban a kritikátlan genealógusokra hoz néhány példát. Igen röviden utal a többi segédtudomány fontosságára. Elgondolkoztató szavakkal fejezi be: „A nemzetet csak látszólag alkotják az élő nemzedékek, valóságban tagjai annak az elhaltak is, mert a letűnt nemzedékeknek nagy a befolyásuk az élőkre... Sok nemzedék alkotta fokozatosan mai kultúréletünket...”

Radvánszky – aki háromkötetes Magyar családelet és háztartás c. művében először mutatott rá a mindennapi élet kutatásának fontosságára –, úgy látszik elsősorban a hiteles genealógiát akarta folyóiratában elhelyezni. Felismerte azt is, hogy nem elég egy család leszármazását tisztázni, birtokviszonyaikat is fel kell tárni. Mindezzel viszont az utódok is megérthetik saját magukat. Azt persze nem tudhatjuk, hogy a genealógia túlzott kiemelése a bevezetőben – amit különben maga a folyóirat nem tükröz – Radvánszky őszinte elképzelése volt-e, vagy ezzel további céljai voltak.

A múlt század végén élt ugyanis Magyarországon egy elég széles, többségében jogi végzettségű földbirtokos arisztokrata és dzsentri réteg, amelyet nem csak érdekelt a történelem, és ezen belül főleg saját családja és környezete múltja, de hajlandó volt ezek kutatására időt és pénzt áldozni. Nem kevesen közülük történeti szempontból autodidakta létükre kitűnő, nemzetközileg is elismert tudósok lettek. Radvánszky maga is ebbe a körbe tartozott, így elképzelhető, hogy Radvánszky és alapítótársai ezt a réteget célozták meg olvasóként, és részben íróként is. A sokkal inkább szakképzettséget igénylő diplomatika (oklevéltan), noha az egyik legfontosabb történeti segédtudomány, ezt a réteget nyil-

ván kevésbé vonzotta, így emelte ki Radvánszky a genealógiát. Itt viszont erősen kihangsúlyozta a kritikai szemlélet szükségességét, és harcot hirdetett a dilettantizmus ellen. A Turul szerkesztői kivétel nélkül ismert, jó képzettségű tudósok voltak, akik egykori idős kollégáim elbeszélése szerint valóban végig is olvasták a kéziratokat, és keményen beleszóltak, ha szerintük hibára akadtak.

Minden jel arra utal, hogy Radvánszkyék valóban egyaránt teret adtak mind a bár történetileg autodidakta, de magas színvonalon íróknak, mind a hivatásos tudósoknak. Így szerepel pl. az első kötetben Báró Nyáry Albert, Majláth Béla, Szopori Nagy Imre és mások mellett pl. Fejérpataky László, Komáromy András, vagy Tagányi Károly.

A Turul szerzőgárdájának ez a kettőssége tulajdonképpen végig nem tűnt el, viszont igaz, hogy főként az első világháború után túlsúlyra került a szaktudomány. Ez nyilván annak is következménye volt, hogy az első réteg – a birtokos nemesség – száma megcsappant, a Fejérpataky, majd Szentpétery vezette történeti segédtudományi iskola pedig ontotta magából a jó szakembereket. Ez nyilván egyben az olvasóközönségben is változást hozott: előtérbe kerültek a történészek és egyetemisták. Itt jelenhettek meg a legjobb segédtudományi doktori disszertációk, mint Kumorovitz L. Bernáté (1928) és Szilágyi Lorándé (1929).

A genealógia különben kissé háttérbe szorult, bár nem tűnt el teljesen. Ez nem csak az érdeklődés hiányából eredt. Szentpétery Imre, aki akkor a Társaság fő egyénisége volt, mutatott rá arra, hogy a magyar genealógusoknál még mindig elavult módszerek és kérdésfeltevések találhatók, és sürgette egy modernebb szemlélet kibontakozását. (A Hóman Bálint szerkesztette A magyar történetírás új útjaiban, II. kiadás, 1932.) Később maga mutatott példát: a Turul 58–60 (1944–46) kötetében „Adalékok a parasztszaládok le származása és története kutatásának módszertanához” címmel jelentetett meg tanulmányt. A genealógia ugyanis Nyugaton már régen nem szűkül le a nemes családok kutatására.

A Társaság feloszlatása a Rákosi-rendszerben feltehetően következménye volt nevének: az illetékesek a genealógiát a nemességgel kapcsolták össze, és így mint feudális csökevényt üldözni kellett. Ez különben a rendszerváltás miatt érthető is volt, hiszen a francia forradalom után ott is üldözték a genealógiát, de csak rövid ideig. A genealógia „gyanúsága” nálunk tovább élt. A hatvanas évek végén Lederer Emma professzornő

védelme alatt először volt mód évtizedek óta genealógiai oktatást adni a budapesti egyetemen. Tanszéki utóda ezt már nem merete vállalni: és ezért közölte velem, hogy tartsak más órát genealógia helyett!

Közben nemcsak a genealógia, hanem a többi segédtudomány sem fejlődött. (Azt ugyan nem mondhatjuk, hogy nem működött a történeti segédtudományok legtöbb ágában egy-két kutató.) Megfelelő publikációs lehetőségek hiányában ez nem is lehetett másként. Elvileg egyedül a Levéltári Közlemények profiljába tartozott bele a segédtudományi cikkek közlése. Az is vitán felül áll, hogy ennek eleget is tett, a legtöbb ilyen vonatkozású tanulmány ott jelent meg az elmúlt negyven évben. Csakhogy az említett folyóirat fő profilja mégsem ez, így gyakorlatilag nem sokkal több segédtudományi tanulmány jelent meg ott, mint amennyi a Turul fennállása idején is megjelenhetett.

Ugyanakkor megint akad szép számban genealógia és heraldika iránt érdeklődő nem hivatásos történész, akik szorgalmasan kutatnak, nem sok kiadási lehetőséggel. Egy komoly szakmai kontrollt jelentő folyóirat körül kikristályosodhat közülük is egy szerzőréteg. A gyakorlatlanság, szakmai ismeretek bizonytalansága által okozott esetleges hibákat a szerkesztés éppúgy kiküszöbölhetné, mint a régi Turul idejében. Nagyon sok szakember is szembetalálkozik olyan adatokkal, amelyek alkalmasak kisebb-nagyobb genealógiai, vagy más segédtudományi cikkek elkészítésére, de nem esnek be a szokásos szakmai kiadványok profiljába.

Ezek a kérdések már a rendszerváltás előtt is nyilvánvalóak voltak a szakmai közvélemény előtt. Nem véletlen, hogy újjáalakult a Heraldikai és Genealógiai Társaság. A Turul újjáalakításának gondolata egy lelkes kis csapatban született meg, amelyben a nemrég elhunyt Fügedi Erik és Vajay Szabolcs voltak a vezérégyéniségek. Az övék és munkatársaiké, a folyóirat szerkesztőié a fő érdem, hogy ez meg is valósult. Remélhetőleg a 42 éves kihagyás után az immár 110 éves Turul be fogja tudni tölteni azt a szerepet, amelyet a múlt század végétől a magyar tudományban játszott.

Hátra van még valami. Mit várna el az új folyóirattól a magamfajta, idősebb kutató, aki még megjelenése után, friss számként forgatta a régi Turul két utolsó számát. Nyilvánvalóan először azt, hogy folytassa a Turul régi jó hagyományát, hiszen a név kötelez: a majdani kései olvasó ne két különböző, de azonos nevű folyóiratként forgassa lapjait. Ez azt jelenti, hogy bár a tudomány szigorú módszertani és szakmai követelményeinek maximálisan meg kell, hogy feleljen, mégis

biztosítson teret mindazon tanulmányoknak, amelyeket a genealógia, heraldika, szfragisztika, diplomatika, paleográfia, középkori epigráfia és chronológia témakörében akár nem hivatásos történészek is elkészítettek. A sok szorgalmas kutató eredményeinek legyen fóruma!

E mellett igen fontosnak tartanám a segédtudományi vezető szakirodalmi fórum kiépítését. Fontos lenne elvi jellegű és módszertani tanulmányok készítése is, külföldi eredmények és módszerek bemutatása, hogy mind a képzett, mind a képzetlenebb munkatárs tanulhasson belőle. Ide tartoznak a fontosabb külföldi és hazai konferenciákról szóló beszámolók, vagy akár egy jól irányított ismertetői rovat. Mozduljon ki a genealógiai kutatás pl. a múlt századi holtpontról, ahogy azt már Szentpétery Imre is kívánta, de ehhez az szükséges, hogy a kutató tudja, mit kell még a pontos leszármazáson kívül figyelembe venni. Érdekes, hogy maga

Radvánszky is szükségesnek tartotta a szorosabban vett genealógián kívül a birtokviszonyok tisztázását, viszont Szentpéterynek közel félszázad múlva ezt még mindig hiányolnia kellett. Egyre nagyobb szükség lenne szociológiai megközelítésre is, amit különben más segédtudományi ágaknál sem volna haszontalan bevezetni.

Ide tartozik a prozopográfiai jellegű anyag bemutatása is: pl. valamely intézmény, vagy megye tisztviselői életrajzi adatainak összegyűjtése. Szekfü Gyula vetette a genealógusok szemére, hogy hiányoznak az életrajzok.

Végeredményben talán abban lehetne a „segédtudományok” iránti igényt megfogalmazni, hogy minél nagyobb komplexításra lenne szükség, minél több oldalú megközelítésre, minél több társtudomány eredményeinek hasznosítására.

Sok sikert kívánunk a régi, de megújult Turulnak!

Kubinyi András

I. ÉRTEKEZÉSEK ÉS ÖNÁLLÓ CIKKEK

AZ ANTIMUS CSALÁD

Első rész

A magyar történeti irodalom nem gazdag családtörténeti feldolgozásokban. Főleg arisztokrata és középkorba visszanyúló elődökkel rendelkező családok örökít(t)ették meg őseik történetét monográfiával vagy oklevéltárral.

Az alábbiakból és folytatásából egy olyan középkori nemesi család történetét lehet megismerni, amelynek históriája a tatárjárást közvetlenül megelőző időktől mindössze 250 évet ölel fel. Ez a történet bemutatja, hogy miként élt és érvényesült egy középbirtokos nemesi család, miként igyekezett gyarapítani birtokállományát, egyes tagjai mint főúri familiárisok milyen tisztségeket töltöttek be, milyen negatív szerepet játszottak mint hatalmaskodók a XV. század második felében, és a család utolsó férfi tagja, akinek négy fia és három lánya volt, egyetlen felnőtt fiának erőszakos halála után miként igyekezett átmenteni vagyonát úgy, hogy abból legalább egyetlen életben maradt leánya minél előnyösebben részesüljön. Ugyanakkor a család egyes nőtagjai az akkor szintén középbirtokos Cziráky, Zichy, Istvánffy és enyingi Török családba házasodtak be.

Az Antimus család története Egy középnemesi család a középkori Somogyban címmel már olvasható volt a Somogy megye múltjából című évkönyv 11. (1980) kötetében. Ez az összefoglalás elsősorban a család ira-

tainak két részben – az esztergomi székesfőkáptalan és az Esterházy család hercegi ágának levéltárában – szerencsésen fennmaradt okleveleire épült. Az azóta elmúlt 12 év folyamán a szerzőnek több ezer oklevél ment át a kezén, s ennek során tovább gyűjtötte az immár ismerős családra vonatkozó, szétszórta fennmaradt – elsősorban XV. századi – adatokat. Ezzel nem kívánja azt a látszatot kelteni, hogy immár teljes a család története, hisz az idők folyamán további oklevelek újabb adatokkal egészíthetik ki az eddig ismerteket. Ez az egyik oka annak, hogy ismét megjelenik a család történetének immár bővített kiadása. A másik oka az, hogy nagymúltú, most újrainduió folyóiratunknak nemcsak beföldi, de különösen külföldi olvasói közül bizonyára számosan vannak, akik nem találkoztak az első kiadással.

Martonos (*Morthunus*) meg fiai: István, Benedek, Márton és Jánd (*Jand*), a család első ismert tagjai 1238-ban már megvédték az Almás (akkor *Alma*) patak jobb partján fekvő Hobol (*Hubay*) nevű birtokukat a vátyi (*de Wagh*) várjobbágyokkal szemben.¹

Az első generációkban viszonylag népes család első ismert birtokai (Boldogasszonyfalva, Gonász, Pata, Somogyfalva, Zsibót) a patak két partján Somogyban és

Baranyában helyezkedtek el. A család legmagasabb közjogi méltóságot elért tagja, Antimus fia: János mint volt szlavón vicebán (később alnádor) 1403-ban érde-
meiért királyi adományba kapta az akkor hűtlenné vált Ropolyújváriak birtokainak jelentős részét ugyancsak az Almás patak két partján. A somogyi Diósfalu, valamint Mindszent birtok a hozzátartozó Tótfalu, Falu-
hely, Szőlőmál, Buzapálülése, Hídvég és Harangosháza falvakkal, továbbá Szentmárton birtok a hozzátartozó Újfalu, Drágosfalu, Köblös, Bélc és Kisfalu falvakkal meg Itmes birtok felével a somogyviszlói és olaszfalui
részbirtokok mellett még a baranyai Szentegyed, Makófalva és Kiskarán birtokok s a baranyaviszlói, domb-
rói (másképp mozgói) és zsbóti részbirtokok igen jól kiegészítették a család eddigi birtokait.² Lényegében
tálcán kínálták az Almás patak két partján tekintélyes méretű uradalom kialakítását. Az Almás patak szigetén,
ahol a 14. század második felében már település lehetett, mert a család több tagja erről *Szigeti*-nek nevezte
magát, Antimus idősebb fiának: Györgynek fia: Ozsvát 1420 körül felépítette az uradalom központját jelentő
kerek tornyot, a később híressé lett szigeti vár magját.³ Amikor Antimus fiatalabb fiának: Jánosnak Miklós ne-
vű unokája Sziget várában és a mezővárosban (*oppidum*) levő részét 1473-ban eladta sógorának: enyingi,
keményfalvi Török Ambrusnak, a várhoz és az oppidumhoz 13 baranyai és 19 somogyi birtok tartozott.⁴

A család tagjainak többsége megmaradt az Almás patak két oldalán levő birtokokban. Innen csak Beké-
nek két fia: Antimus és Lanceus vált ki, hogy örökölt részeik mellett saját birtokokkal is rendelkezzenek.
Mindkettő házasságával érte ezt el. (Lanceus önállósodásáról később lesz szó.) – Antimus mint a királyi ud-
var vitéze Szécsényi Tamás volt erdélyi vajdának és szolnoki ispánnak, az adományozáskor, 1347-ben, kras-
sói és kevei ispánnak rokonát Jusztinát vette feleségül. Az ifjú házaspár Szécsényi Tamástól a Somogy megyei
Terebezd és Tapsony nevű birtokokat kapta ajándékba azzal a feltétellel, hogy az csak Antimusé és Jusztinától
származó örököseié lehet.⁵ Antimus és fiai tudatosan gyarapították águk külön birtokait, így ez a birtoktest
1400 körül már 9 birtokból, illetve részbirtokból (Tap-
sony, Terebezd, Terpec, Szenyér, Edde, Miklósfalva, Fejéregyház, Tikos és Vízvölgy) állt. Ezekhez járultak
a 15. század közepéig Arad, Mórocfalva, Sitke, Merke, Kerektó, Gyümölcsény, Vétye és Baráti birtokok, ille-
ve birtokrészek is. 1460 körül Antimus László Szenyé-
ren várkastélyt (*castellum*) építtetett, amely a kialaku-
lóban levő uradalom központja lett. László halála után

az időközben részben idegen kézre került birtokokat
nagybátyja: János örökölte, aki 1482-ben eladta azokat
Wesaki Perotusnak, az esztergomi érsekség jövedelmei
administratorának. Perotus 1489-ben megvásárolta
Szobi Mihálytól szobi birtokegyüttesét (Szob, Merke,
Inke, Kerektó birtokokat, illetve birtokrészeket) és eze-
ket is Szenyérhez csatolta. Perotus a megnövelt uradal-
mat 1497-ben eladta Tamás egri püspök, királyi fő- és
titkos kancellárnak, valamint neposainak: Erdődi Bá-
lintnak, Péternek, Pálnak és Jánosnak. Bakóc Tamás az
uradalmat végrendeletileg örök adományként az eszter-
gomi székesegyház déli oldalánál általa építtetett gyü-
mölcstől Boldogasszony-kápolnára hagyta.⁶ A kápta-
lan a birtokok egy részére a török uralom után is érvé-
nyesíteni tudta jogait és ezeket a legutóbbi időig bir-
tokolta.

E két uradalom, mint a család alkotása, túlélte a csa-
ládot. Mint látni fogjuk, a családnak viszonylag kevés
tagja játszott szerepet céltudatos tevékenységével az
uradalmak létrehozásában. Ezekről természetesen több
adat maradt fenn. Sok családtagnak éppen csak léteze-
séről vannak adataink. Egyes esetekben biztosra vehet-
ő, hogy gyermekkorban haltak meg, más esetben vi-
szont feltételezhető, hogy nem voltak utódjaik, vagy
elszegényedve olyan körülmények közé jutottak, ami-
kor a birtok védelme, gyarapítása és más, azzal kap-
csolatos gondok már nem igényelték oklevelek létre-
jöttét.

A család megnevezése

Korszakunkban következetesen használt családnév-
ről még nem lehet beszélni. A 15. század közepéig lé-
nyegében valamelyik birtokról nevezték magukat az
egyes családtagok.

A legrégebb megnevezés: *Almai* (*de Alma*). Ez az alak
közel száz éven át, 1244 és 1323 között fordul elő.⁷

A következő névalak az *Almamelléki* (*de iuxta Alma*
és *de Almamellek*). A latin alak jelenik meg előbb
(1313),⁷ utolsó ismert előfordulása 1375.⁸ A magyaros
alak 1344-ben tűnik fel⁹ és 1377-ig használatos.¹⁰

Az első két név tehát a család birtokai között folyó
Alma patakra utal. Tulajdonképpen a patakkal kapcsola-
tos az annak szigetén létesült Sziget nevű településről
vett névalak is, a *Szigeti* (*de Zygeth*). Ennek első elő-
fordulása 1383-ból ismeretes¹¹ és az utolsó családtag:
Antimus János esetenként használta előnévként, utoljára
1480-ban,¹² amikor már nem birtokolta Tapsonyt s
állandó tartózkodási helye az eladott Tapsony helyett

Sziget lett. Egy alkalommal találkozunk az *Almaszigeti* (*de Almazygeth*) névalakkal is 1411-ben.¹³

A földrajzi alapú családnevek között külön helyet foglal el a *Szentkozmadamjáni* (*de Zenthcosmadamian*) névalak. Ezt viseli Antimus mester 1347-ben Tapsony megszerzésekor. Antimus e névvel másodszer, egyben a családtagok közül utolsóként 1381-ben szerepel.¹⁴ Ez az elnevezés még nem kapott magyarázatot, ti. nincs adatunk arra vonatkozóan, hogy a családnak Szentkozmadamjánon lett volna birtoka. Erre csupán a névhasználatból lehet következtetni, továbbá abból, hogy a nevet csak Beke (Antimus atyja) és utódai használták és Beke első két fiának a Kozma és a Damján nevet adta. Valószínűleg a mai Bükkösd határában levő pusztáról van szó, mert a családi birtokokhoz ez fekszik a legközelebb.¹⁵

A kelet-somogyi, illetve baranyai földrajzi nevek mellett két nyugat-somogyi név is előfordul, a *Tapsonyi* (*de Thapson, Tapson*) és a *Terebezdi* (*de Terebezd*). Forrásainkban a Tapsonyi név fordul elő a leggyakrabban, ami azzal magyarázható, hogy ezt Antimus mester és a két uradalmat létrehozó utódai viselték rendszeresen, ők a Szigeti családnevet csak kivételképpen használták. Minthogy Tapsonyt és Terebezdet csak Antimus mester és utódai kapták, természetes, hogy a család többi tagja ezzel a névvel nem élhetett. A Tapsonyi név használatával először akkor találkozunk, amikor Antimus mester 1364-ben már 18. éve birtokolta Tapsonyt és Terebezdet anélkül, hogy a tizedet megfizette volna a pannonhalmi konventnek.¹⁶ Megemlítenéd, hogy a Terebezdi nevet a Tapsonyi mellett csak Antimus fia: György és leszármazottai viselték.¹⁷ – 1445 januárjában Antimusfi Miklós és János mint Szentmártoniak szerepelnek a Héderváriaknak a Tolna megyei Debregezt vár és uradalom birtokába történt iktatásánál mint szomszédok.¹⁸ Ez – a jelek szerint – alkalmi névhasználat volt, ami azzal magyarázható, hogy Szentmárton nevű birtokuk volt határos a debregeszti uradalommal.

A Tapsonyba szakadt ág esetében szorosabb értelemben vett családnév kialakulását is megfigyelhetjük a 15. század folyamán. Antimus fiai: György és János következetesen alkalmazzák nevükben atyjuk nevét, ami megfelel akkori általános szokásoknak.¹⁹ György és János fiai, Antimus unokái, viszont szükségesnek tartották, hogy az ágalapító nagyapa nevét is rendszeresen viseljék. Ez történhetett a családi kapcsolatok teljes feltüntetésével (pl. *Osualdus filius Georgii filii Anthimi*) vagy az atyai név elhagyásával és a nagyatyai

név megtartásával. Ennek két variációja ismert. Az egyikben egyszerűen elmarad az atya neve és helyette a nagyatyáé kerül, tehát a családi kapcsolatokkal nem ismerős abba a tévedésbe eshetik, hogy a nagyatya fiáról van szó (pl. *Nicolaus filius Anthimi*).²⁰ A másik megoldás az, amikor saját neve mellé a *filius* szó elhagyásával kapcsolják a nagyatya nevének birtokos esetét (pl. *Osualdus Anthimi*).²¹ Mindkét esetben magyar megfelelője *Antimusfi* volt. Mindkét esetben szükséges a családi kapcsolatok kellő ismerete esetleges félreértések elkerülése végett. Ez a családnévalak egyébként megfelel a Bánfi (*filius bani*) vagy Vajdafi (*filius vaivode*) nevek e korabeli alakjának. – A fejlődés következő fokán az Antimus családnévvé alakul. Ennek első lépéseként az *Antimus* név a ragadványneveknél alkalmazott *dictus* szó közbenjöttével foglalja el a családnév helyét (pl. *Johannes dictus Antymus de Tapson*),²¹ majd a *dictus* szó elmarad és az ágalapító ős neve már családnév lesz (*Ladislau Anthimus de Thapson*).²² – Ez a magyar névhasználatban rendkívül ritka személynév humanista hatásra az 1470-es és az 1480-as években a görögös *Anthymos* alakban is előfordul.²⁴

A család férfi ágon 1486 elején kihalt, így a család utolsó férfi tagjai által használt alak alapján az Almás mellékéről származó, a közéletben nem nagy szerepet játszó és az alábbiakban részletesen ismertetett családot legjobban úgy véltük megjelölni, ahogy az e cikk címében történt: Az Antimus család.

A család történetének forrásai

Minden családtörténet esetében meghatározó, hogy a család, illetve a családtagok működése során keletkezett iratanyag, a család, illetve a családtagok levéltári fondja ránk maradt-e. Esetünkben e kérdésre igenlő a válasz. Az egykor egységes levéltár²⁵ részben osztozott a két uradalom sorsában. A szigetvári uradalommal kapcsolatos oklevelek a család megmaradt legrégibb okleveleivel együtt enyingi Török Ambrus kezére kerültek és a Török család más irataival együtt az Esterházy hercegi levéltár 45., továbbá töredékekben a 47. és néhány más repositóriumában maradtak ránk. – A családnak a szenyéri uradalommal kapcsolatos iratai az Antimusok kevés személyes jellegű iratával együtt előbb Wesaki Perotus, majd az Erdődiek és végül az esztergomi káptalan kezére jutottak. A káptalani magánlevéltár 26. ladulájának 6–8. és a 27. ladulának 4–6. fasciculusaiban, a 65. ladula 1. fasciculusában össze-

függően találhatók. A 29. ladula 7. fasciculusa irattörvényeket őriz, míg elszórtan vannak a darabok a káptalan hiteleshelyi levéltárának több capsájában a Komárom-Esztergom megyei Levéltárban. Lanceus különvált ágának iratai a Pongrácz család volt bashalmi, jelenleg a bukaresti akadémiai könyvtárban őrzött levéltárban maradtak ránk.²⁶

– A családra vonatkozóan természetesen másutt is maradtak fenn adatok, s ilyenek előkerülésével még a jövőben is számolni kell.²⁷

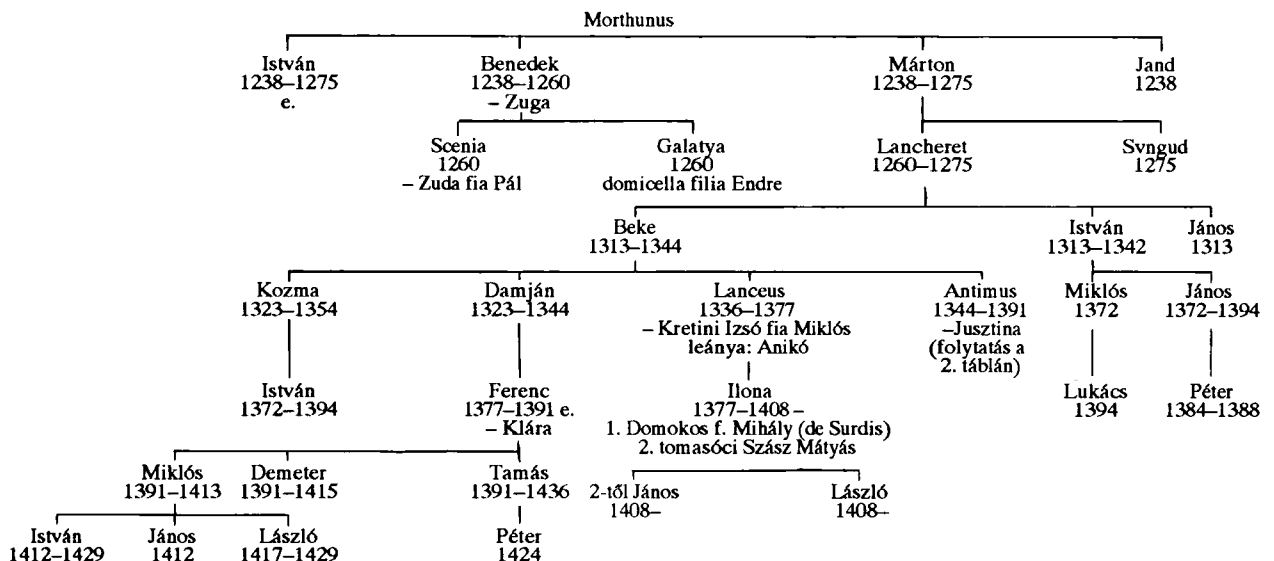
– Ki kell emelni az egykorú források közül az Antimus leszármazottait feltüntető, a 15. században keletkezett genealógiai táblázatokat. Ez az iratfajta a 15. században igen ritka, ezért érdemel említést, hogy a családról 4 ilyen táblázat is maradt ránk. Ezek a kihálás előtt álló, illetve a férfi ágon kihalt család leányágainak jogigénye érdekében készültek.²⁸

A család történetét első ízben Németh Béla vázolta fel Szigetvár története című munkájában.²⁹ E sok hibával terhes első összeállítását újjal pótolta Daróczy Zoltán a Turul 1908. évfolyamában.³⁰ Németh Béla romantikus hipotézisét, mellyel Szigeti István biboros kalocsai érseket a család tagjává tette meg, Wertner Mór igazította helyre.³¹ Németh és Daróczy egyaránt nem ismerték a családra vonatkozóan az esztergomi káptalan levéltárában őrzött levéltári anyagot, így az általuk felhasznált adatok közül nem egy helytelen elhelyezést és értelmezést kapott.³²

Az első három generáció

A család első ismert tagja *Morthunus*, aki feltehetően még a 12. században született, mert négy felnőtt

fia, 1238-ban arra kényszerült, hogy megvédje Hobol nevű birtokukat a vátyi várjobbággyal szemben, akik az állították, hogy ez a 3 ekényi somogyi föld a vár tartozéka. *István, Benedek, Márton és Jand* IV. Béla király előtt tanúkat vonultattak fel igazuk védelmében, a király azonban párbajt rendelt el István és egy Pál nevű várjobbágy között. A párbajra azonban nem került sor, mert békésen megegyeztek.³³ IV. Béla 1372-i tartalmi átírásában fennmaradt oklevele nem említi ugyan, hogy a birtokát védő négy férfi testvérek, de ez biztosra vehető. Későbbi adatok ugyanis arról szólnak, hogy *István és Benedek Mártonnak* testvérei voltak, így a továbbiakban nem szereplő *Jand*-ot is nyugodtan *Morthunus* fiának tekinthetjük.³⁴ Az említett *István* mint *comes Stephanus de Alma* végezte 1244-ben a Baranya megyei Vajszló iktatását,³⁵ 1247-ben pedig a nádor által kiküldött 7 bíró egyike.³⁶ Nem volt utóda, mert halála után 60 hold földjét a Heer és az Almás patakok között testvére: *Márton* elzalogosította a Mindszentieknek.³⁷ A második fiú: *Benedek* fiú utód nélkül halt meg. Özvegyét: *Zuga* asszonyt István ifjabb király (1260.) augusztus 20-án a pécsi püspök különös védelmébe ajánlja, ahogy azt atyja is tette.³⁸ A királyi pártfogások megengedik azt a feltételezést, hogy *Benedek* a királyi udvarban teljesített szolgálatot. Még ez év októberében az özvegy a pécsi káptalan előtt megkapta a sógorától: *Márton*tól, aki fiát: *Lancetus*-t is képviselte, saját dos-át és a leányait megillető negyedrészt. *Zuga* asszony, *Scenia* nevű leánya és ennek férje: Pál, Zuda fia, valamint másik lánya: *Galatya*, akit *domicella filia Endre* megjelöléssel említenek, szolgákon és ingóságokon kívül 118 hold földet kapott Szalajlokon (*Zalaylok*) és libertinusai 10 holdját Szőlőson (*Zeles*).³⁹

Feltételezett családtagok: Petro filio Ladislai de iuxta Alma 1330 (Anjou II. 468.) Jacobo filio Andree de iuxta Alma (DL 100 147, Batthyány 3–5. 52) Pobor de Zyget 1428 (DL 12 001 NRA 5–78 és 443–1)

Morthunus harmadik fia: *Márton* – mint láttuk – túlélte testvéreit. További adat maradt ránk egy damus pro memoria oklevélben, amelyben mint választott bíró (arbiter) szerepel.⁴⁰ Amikor Márton kiadta Benedek bátyja özvegyének és leányainak a köteles részt, esküt tett annak bizonyítására, hogy Benedek hoboli (*Hoboy*) prédiума őt illeti.⁴¹ 1275-ben a pécsi káptalan előtt visszaváltotta a Mindszentiektől István bátyjának 60 holdját. E földet azonban már két fiával: *Lanchereth*-tel és *Svngud*-dal együtt vette vissza.⁴² Ez egyetlen említésen kívül *Svngud*-ról más adatunk nincs.

Lancheret és fiai

Lancheret-ről⁴³ szintén nem maradt ránk adat, de hála ritka nevének, három fiáról tudunk. Ezek *Beke*, *István* és *János*. Hárman ugyan egy felsorolásban nem szerepelnek, de tudjuk, hogy *Beke* volt a legidősebb. 1295-ben ugyanis, mikor először szerepel, testvérei még kiskorúak.

1313-ban *Beke comes* a testvérei: *István* és *János* nevében is eljárva visszaszerezte Botykai János fiától: Pétertől a somogyi Boldogasszonyfalva birtokot, amely az ő Hobol (*Hoboy*) és Péter Pállaka (*Paullaka*) nevű birtoka között feküdt.⁴⁴

Beke és *István* 1330-ban hatvanadmagukkal letett eskü révén visszaszerzik Pál országbíró ítélete alapján Gonász és Kedhely nevű birtokaikat és zsisbóti birtokrészüket, amelyeket a királyi conditionariusok földjének visszavételekor veszítettek le.⁴⁵ *Istvánnal* utoljára akkor találkozunk, amikor 1342-ben a pécsi káptalannal átíratta a birtokában levő 1260-i oklevelet Benedek özvegyének és leányainak kielégítéséről.⁴⁶

István fiait: Miklóst és Jánost egy 1372-i oklevélből ismerjük meg, amikor Hobol (*Hubay*), Somogyfalva (*Sumugfolua*) és Vásárosfalva más néven Kedhely (*Vasarusfalua alio nomine Kedhel*) nevű birtokaikat unokatestvéreikkel együtt megvédik a királyi birtokvisszavételi eljárással szemben a már tárgyalt 1238-i és 1330-i oklevél felmutatásával.⁴⁷ *István fiára: Jánosra* még egy adatunk van 1394-ből, amikor *Beke fiának: Kozmának fiával: Istvánnal* állapodott meg a közös szántók és rétek leendő felosztásáról. *István másik fia: Miklós* ekkor már nyilván nem élt, mert helyette *fia: Lukács* vett részt a megállapodásban.⁴⁸ – *Szigeti János fiával: Péter* mesterrel 1384-ben találkozunk mint a királynői udvarból egy Valkó megyei iktatáshoz külön kijelölt királynői emberrel. Minthogy az udvari kikül-

döttek általában valamelyik kancellária jegyzői közül kerültek ki, biztosra vehetjük, hogy Péter is udvari jegyző vagy legalábbis az udvarban szolgálatot teljesítő személy volt. Pétert 1388-ban beiktatták a Sopron megyei Cenk (*Chenk*) birtokon levő részébe, amelyet cseré útján szerzett. Feltehető, hogy Sziget körüli ősi részét cserélte el.⁴⁹

További kutatások talán majd rábukkannak arra, hogy Lancheret István és János nevű fiainak voltak-e még leszármazottai. Elképzelhető, hogy még nem állandósult családnévük fentiekhez hasonló birtokcsere révén megváltozott.

Beke és fiai

Lancheretnek *Beke* nevű fiáról már volt szó. 1344-ben szerepel utoljára és először testvérei nélkül, de együtt négy fiával: *Kozmával, Damjánnal, Lanceusszal és Antimus-szal*. A már említett Botykai Péternek fia: Pál idéztette meg őket Boldogasszonyfalva birtok fele részét követelve tőlük. Pál országbíró azonban keresetét elutasította és a birtokot Bekének meg fiainak ítélte.⁵⁰

Kozma és Damján már atyjuk életében önállóan jártak el a birtokgyarapítás terén. 1323-ban zálogba vették a Szentdemeterieknek a somogyi Boldogasszony birtokon levő részét azzal a feltétellel, hogyha utóbbiak azt egy év múlva nem váltják vissza, közös becslés után kötelesek azt nekik eladni. Erre 1324-ben sor is került.⁵¹

A már említett 1330. évi per során, amikor a család jogait Bekének és Istvánnak eskü letételével kellett bizonyítaniok, az esküt *Beke* helyett (elsőszülött fia) *Kozma* tette le.⁵²

1353-ban Bekének már csak három fiát találjuk együtt. *Damján* 1344-i utolsó szereplése óta bizonyára meghalt. 1353-ban a Pataiak kérték Miklós nádortól panaszuk kivizsgálását, mert *Kozma, Leontius (Lanceus) és Antimus* a Pata birtok határain belül fekvő Ormán nevű erdejüket elfoglalták és azt jobbágyaikkal együtt használták. Ezenkívül Kozma 100 márka (*compoti Symigiensis*) értékű holmit vitt el patai jobbágyaiktól, a patai villicus feleségét pedig megverette és levetkőztette, ráadásul per is volt köztük folyamatban. Somogy megye hatósága a megtartott vizsgálattal a panaszt igazolta.⁵³

A Pataiakkal való feszült viszonyt mutatja, hogy 1354 áprilisában viszont Kozma, Leontius és Antimus

tettek panaszt a Pataiak ellen, mert patai jobbágyaik Hobol (*Hobey*) nevű birtokukon Pető (*Pethew*) nevű jobbágyukat meggyilkolták. A pécsi káptalan által tartott vizsgálat ezt a panaszt is igazolta.⁵⁴

Kozma fia

Kozmának egyetlen fiát ismerjük, *Istvánt*. Első adatunk 1372-ből való, amikor bekapcsolódott az István fiai: Miklós és János meg Leontius ellen a király nevében indított birtokviszasszerzési perbe.⁵⁵ 1376–1378-ban Horváti János bán, 1383–1384-ben Liszkói Pál bán Baranya megyei alispánja.⁵⁶ Kozma fiáról: Istvánról ugyanabban az 1394-i oklevélben találjuk az utolsó adatot, amely Lancheret fiának: Istvánnak fiáról: Jánosról ad utolsó biztos hírt.⁵⁷

Damján utódai

Mint láttuk, *Damján* csak valamelyik testvérével együtt szerepelt és négy testvér közül elsőnek halt meg. Utódai azonban a családfán viszonylag nagy ágat jelentenek, hisz dédunokáit is ismerjük. Egyetlen *fia Ferenc* volt. Ferencre első adatunk Szepesi Jakab 1377-i oklevele, amelyben elengedte neki azt a 40 márka bírságot, amelyben nagybátyjával, Beke fiával: Antimuszal szemben elmarasztalták.⁵⁸ – 1383 januárjában *Ferenc mester* Mária királynő előtt megegyezett Pálosfalvai Mihály fiával és annak unokatestvéreivel, Borcsulási Dezső fiával: Mihállyal Pálosfalva megosztásáról.⁵⁹ Az Almavize mellett fekvő Pálosfalvát a megegyezés értelmében a pécsi káptalan az év augusztusában meg is osztotta.⁶⁰ – Ferenc mesterrel ezután már nem találkozunk, mert 1391. július 16-án *özvegye: Klára*, valamint *fiai: Miklós, Demeter és Tamás* egyeztek meg Alsáni Bálint bíboros pécsi püspökkel és rokonaival Pata és Sziget határai ügyében a pécsváradi konvent előtt. Az ügyben a közvetítő a család nesztora: Antimus volt.⁶¹

Szigeti *Ferenc fia: Miklós* 1398. június 9-án a hűtlenségükért bocsánatot nyert Fanch-ok kezesei között szerepel.⁶² 1409-ben Ferenc három fia Sziget birtokon levő, épületekkel ellátott telküket átadták nagybátyjuknak, Antimus fiának: Györgynek, aki ugyanott egy fundus curie-t és 40 forintot adott cserébe. Ez a telek a család egykori közös birtokának része volt, mert közös rokonuk: Lancheus birtokolta, akinek halála után szállt

Györgyre.⁶³ Feltehetően ezt a cserét erősítette meg 1411-ben Tamás testvére Demeter.⁶⁴ – 1412. február 13-án Szentertzébeti Péter fia: László kérte Zsigmond királytól Sudalaka (*Zwadalaka*) birtokba való beiktatását. A szigeti uradalom közelében volt birtok iktatása azonban április 16-án nem történhetett meg, mert a Szigeti család valamennyi tagja, Damján és Antimus fiági leszármazottai személyesen vagy megbízott útján annak ellentmondtak. A család története szempontjából lényegtelen eseménynek köszönhetjük, hogy megismerkedhetünk új családtagokkal. Az iktatásnak ugyanis a következők mondtak ellent: Szigeti *Antimus fia: János mester* (akkor alnádor), felesége és *Miklós* nevű fia, továbbá *Antimus fia: György* és ennek fia: *Ozsvát* nevében János mester officialisa: Parlagi János; személyesen pedig Szigeti *Ferenc két fia: Tamás és Miklós* a maguk, valamint testvérük: *Demeter meg Miklós fiai: István, János és László* nevében. Az ellentmondás erőszakoskodással is párosult, mert János mester feleségének parancsára több jobbágya, valamint Ferenc jelen volt fiai a hivatalos küldötteket megtámadták, János kanonokot, a pécsi káptalan emberét megverték és az iktatást kérőnek több jobbágyával együtt megsebesítették.⁶⁵ A viszály egyébként még ez év augusztus 26-án rendeződött, amikor a Szentertzébetiek Zudalaka, valamint az almamelléki rokonság Pálosfalva (*Palusfalva*) és Semlyékhegy (*Semlekhegh*) nevű birtokai között megvonták a határt megállapítva, hogy a Szentertzébetiek a két határjelet nem kellő módon emelték, egyben minden eddigi oklevelüket érvénytelenítették.⁶⁶

A következő évben, 1413-ban sajátos birtokcsere jött létre a somogyi konvent előtt Damján és Antimus ágának egy-egy tagja között. *Ferenc fia: Demeter* a maga, valamint *testvérei: Miklós és Tamás* nevében is az ősi birtokokból átadta a Baranya megyei Sziget, Pálosfalva, Semlyékhegy, Zsibót, Malomfalu és Mikóháza, valamint a Somogy megyei Boldogasszonyfalva, Fábánülése, Belsőhobol, Külsőhobol, Somogyfalva, Vásárosfalva, Gonász és Petend (*Pechtend*) birtokokon levő részeit *Antimus fiának: János mesternek és fiának: Miklósnak*. Ellenértékképpen *János mester* viszont a Baranya megyei Mindszent és Dánielülése nevű birtokait adta cserébe, kivéve a néhai Mindszenti Bereck és rokoni, valamint a saját ekéje részére kikülönített részt. Kikötötték továbbá a kölcsönös örökösödést utód nélküli elhalálozás esetére, továbbá vállalták, hogy a megállapodást visszavonni akaró fél a bírói részt nem tekintve 100 márkát fizet.⁶⁷ – Feltehetően *Ferenc fia: Tamás* nem volt megelégedve a cserével, mert 1415-

ben új megállapodás született a királyi kancelláriában. A két megállapodás között ugyanis csak annyi az eltérés, hogy Demeter mellett Tamás is jelen volt, testvérükről: Miklósról nem esik szó, a János alnádor által átadott két baranyai cserebirtokrész mellett pedig szerepel még a somogyi Baráti nevű birtok is és hiányzik a 100 márkás büntető záradék.⁶⁸

Az 1413-as és 1415-ös megállapodásokkal azonban nem fejeződött be a *Damján* és az *Antimus ág* birtokcseréje, amit nehéz volna egyenlő értékek cseréjének nevezni. Bár egy részbirtok könnyen lehet nagyobb, mint egy kisebb teljes birtok, de ez nem lehet olyan arányú, hogy 14 részbirtok értéke azonos legyen 2, illetve 3 ugyancsak nem teljes birtokkal. Nem lehet kizárni azt az eshetőséget, hogy közéleti pályafutásának csúcspontján levő Antimusok az értékkülönbséget készpénzzel pótolták, de biztosra vehető, hogy kihasználták társadalmi és politikai előnyeiket, ha ugyan nem éltek vissza azokkal annak érdekében, hogy szigetvári uradalmukat gazdaságilag megerősítsék. 1424-ben ugyanis a somogyi konvent előtt *Damján*nak *Tamás* nevű unokája a fia: *Péter* nevében is megállapodott az időközben elhalt *alnádor* fiával: *Miklóssal*, aki *János* nevű testvérét is képviselte. A *Tamás* által átadott részbirtokok két eltéréssel azonosak az 1413–1415-i szerződésekben leírtakkal. Az egyik eltérés, hogy hiányzik a boldogasszonyfalvai részbirtok, a másik pedig az, hogy a jogilag átadott részbirtokok közül több el volt zálogosítva. Ezek visszaváltására *Miklós* és *János* jogot nyertek. Az ellenérték ismét szerény: a somogyi Balasekháza birtok egy malommal és egy boldogasszonyfalvai részbirtok.⁶⁹ Elképzelhető, hogy ez a megegyezés egyszersmind az 1413–1415-i megegyezés revízióját is jelentette. A revízió esetleg azért is szükségessé válhatott, mert a gyermektelen Demeter időközben meghalt. Egyébként e megállapodásban is kikötötték a kölcsönös öröklést esetleges utód nélküli elhalálozás esetére.

Damján és *Antimus ág*ának utolsó birtokcseréjére 1429-ben a királyi kancelláriában került sor. Ekkor Szigeti *Damján*nak *László* nevű dédunokája a testvére *István* nevében is (Miklós fiai) átadta részeit az alábbi birtokokban: Sziget, Malomfalva, Pálosfalva, Semlyék-hegy, Zsibót, Mindszent (Baranyában), Gonász, Városfalva, Somogyfalva, Boldogasszonyfalva, Nagyhobol és Kishobol (Somogy), továbbá a baranyai Fábíánfi-háza nevű prédiumban. Ezekért cserében Tapsonyi *Antimus* fia: *János* fiától: *Miklóstól* mindössze a baranyai pálfalvai részbirtokot kapta. Ebben a megállapodásban

nincs szó a kölcsönös öröklés biztosításáról, hanem az a súlyos szankció szerepel, hogyha a Szigetiek a cserét visszakérnék, hatalmaskodás vétségében legyenek elmarasztalva.⁷⁰ Ez is azt mutatja, hogy ezt a megegyezést sem az egyenlőség alapján kötötték, bár ez esetben is elképzelhető, hogy Miklós készpénzben fizette meg a különbözetet, amit ilyen súlyos szankcióval kellett fedezni. *Damján* ága a cseréknek ezzel a sorával lényegében teljesen elszegényedett, előbb-utóbb feltehetően családi neve is megváltozott az esetleges családtagoknak, hisz már nem igen nevezhették magukat Szigetről. Így az ismeretlenség homálya borította el őket, míg az ősi birtokok *Antimus* utódainak kezére jutottak.

Damján utódairól még maradt fenn néhány töredékes adat. *Miklósról* az utolsó adat az 1413-i egyezségben történt említése. Fiai közül *Jánost* csak az 1412-i iktatási ellentmondásból ismerjük, a másik kettőt: *Istvánt* és *Lászlót* az 1429-i megállapodásból is. – Az utód nélkül elhalt *Demeter* nevét megtaláljuk Rozgonyi Simon országbírónak a Baranya megyei pereskedőkről készített lajstromában, mert nem jelent meg Kisasszonyfalvai Pál fia: György ellenében.⁷¹ – A *Tamásról* fennmaradt utolsó adat 1436-ból való, amikor mint szomszédot említik Györgyfölde iktatásánál még mint Szigeti Ferenc fiát. Az iktatás *Antimus* fiának: *János*nak fia: *Miklós* javára történt.⁷²

Lanceus és utódai

Beke harmadik fiának: *Lanceus*nak neve is a ritkán előforduló nevek közé tartozik. Ez lehetett az oka, hogy többféle változatban találjuk okleveleinkben.⁷³

Lanceus 1336-ban vagy nem sokkal előbb nősült, ezzel kapcsolatos a róla fennmaradt első adatunk.⁷⁴ A Körös megyei Kretini Izsó fiának: *Miklós* comesnek leányát: *Anko*-t vette feleségül. 1336-ban kapta meg feleségével és leendő utódaikkal együtt apásától a Körös megyei Kretin (*Creytin*, *Cretin*, *Crethen*, *Kreten*) és Bresztóc (*Breztouch*) nevű birtokokat azzal a feltétellel, hogyha utód nélkül halnának meg, a birtokok *Miklós* más lányaira szállnak.⁷⁵ Ezt az adományt 1339-ben újabb követte az após részéről. A Verőce megyei *Chernech* (*Churnech*)⁷⁶ és a Somogy megyei Újlak mellett fekvő Monyorókerék birtokokat kapták meg.⁷⁷ Bár *Lanceus* megtartotta az Alma mellékén levő ősi birtokait, szlavónai nemes is lett, hisz az apóstól kapott birtokok többszörösét jelenthették az ősi birtokokból reá esett résznek. 1354-ben a király öccsének: *István*

szlavón, horvát és dalmát hercegnek udvarában találjuk, mint annak udvari vitézét, aki urától Kretin, Bresztóc és *Cherneck* birtokokra mentességet kapott a marturina fizetése alól.⁷⁸ Szolgálati elismerésképpen ugyanebben az évben urától újabb adományban részesült. Kretin birtokra hétfői napokon tartandó vásár privilégiumát kapta, s e vásáron a kamaraispánok dénárokat nem szedhettek és nem szedethettek. Ezenkívül megkapta azt a jogot is, hogy két Körös megyei birtokán az elfogott gonosztevőket megbüntethesse személyesen vagy tisztje útján.⁷⁹ – Lanceus szlavóniai birtokaira (*Brezthoulch*, *Kreten*, *Topolcha*, *Cherneck*) I. Lajos királytól 1369-ben iktatást kért, amit a pécsi káptalan végre is hajtott.⁸⁰ – Izsó fia: Miklós idősebb leánya: Bagych, Nábrádi János özvegye részt kért azokból az atyai birtokokból, amelyet Lanceus és felesége kapott, a házaspár azonban megvédte birtokait 1372-ben Szécsi Miklós szlavón bán előtt.⁸¹ *Bagych* asszony keresete azonban nem lehetett megalapozatlan, mert Lanceus egy év múlva 32 királyi márkát (*compoti comitatus Crisyensis*) fizetett neki a pozsegi káptalan előtt káplánja, Balázs bresztóci plébános útján.⁸² – A szlavóniai birtoklással kapcsolatos további adat 1376-ból való, amikor Dobrukačai Pál fiai panaszt emeltek Lanceus ellen, mert 6 helybeli jobbágyukat elszöktette és az ottani erdőben fát vágatót, s ráadásul per is volt köztük folyamatban.⁸³

Lanceus önállóan birtokolta az apósától kapott földeket, de családjától nem szakadt el. Az Alma–melléki ősi birtokokkal kapcsolatos perekben testvéreivel, unokaöccseivel együtt szerepel, 1361-ben pedig öccsével: Antimusszal együtt Sopron megye alispánja.⁸⁴

Lanceus és Anko a házasságkötésüket követően kapott 3 szlavóniai birtokukat (*Crethen*, *Brizalch* és *Cherneck*) 1377-ben *Ilona* nevű leányuknak és férjének: Mihály mesternek, Domokos (*de Surdis*) fiának, valamint utódaiknak adományozták. Megtartották a haszonélvezetet és kikötötték, hogyha *Ilona* utód nélkül halna meg, a birtokok más utódaikra fognak szállni.⁸⁵ Ebből biztosra vehető, hogy Lanceuséknak több gyermekük volt, bizonyára csak leányok, de ezekről adatunk nincs. A birtokok iktatására a Tapolcha nevű Körös megyei birtokkal együtt 1379-ben került sor.⁸⁶ Mihály mester Lipóci János esztergomi érseknek volt rokona, de az érsek már nem volt életben, amikor Mihály mester Breztouch nevű birtoka számára keresztelő János napján tartandó évi vásári kiváltságot kapott a királytól.⁸⁷ Elképzelhető, hogy *Lanceus* és *Anko* ekkor már nem is voltak életben.

Nem tudjuk, hogy meddig tartott *Ilona* első házassága. Még Mihály mester felesége, amikor 1384-ben birtokait utód nélküli halála esetére Garai Miklós nádorra hagyta.⁸⁸ Második férje *tomasóci Szász Mátyás* volt, akiről első adatunk 1401-ből való, de ebből nem állapítható meg, hogy már férje volt-e Ilonának.⁸⁹ 1406-ban azonban már van erre közvetett adat, mert Szász Mátyás ekkor Kretin birtok ügyében pereskedik,⁹⁰ amelyről láttuk, hogy *Ilona* öröksége volt. Ez a házasság sem tartott soká, mert *Ilona* ez év júniusában megkapta saját leánynegyedét, valamint az anyja után neki járó hitbért és jegyajándékot első fokú unokatestvérével, Antimus fia: János mestertől.⁹³ Ilonával utoljára 1408 októberében találkozunk,⁹⁴ fiai ezt követően anyjuk nélkül szerepelnek.

Borsa Iván

JEGYZETEK

1. Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai Levéltár (továbbiakban: DL) 50 274 (Ernst gyűjt.); Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. I. Budapest 1963. 403. p. (továbbiakban: Györffy I.)

2. Mályusz Elemér: Zsigmondkori oklevéltár II. Bp. 1958. (továbbiakban: ZSO) 2679. (DL 87 762, Esterházy 45–A–16). – Ez az adomány tiszántúli (csanádi, bihari és szatmári) birtokokra is kiterjedt.

3. Istvánffyól tudjuk, hogy Anthimus Ozsvát a mocsaras Almás patak szigetén kerek tornyot építtetett. (Regni Hungarici historia. Coloniae Agrippinae 1685. p. 235b.) Istvánffynak azt az állítását, hogy Anthimus Ozsvát görög indigéna lett volna, már Németh Béla megcáfolta Szigetvár története c. munkájában (Pécs, 1903.) 21–25. pp.

4. DL 88 548 (Esterházy 45–C–48).

5. Somogy megye múltjából. Levéltári évkönyv. 9 (1978.) (továbbiakban: SMM) 68. p. 28. sz.

6. Borsa Iván: A szenyéri uradalom Mohács előtti iratanyagának vizsgálata. Mályusz Elemér emlékkönyv. Budapest 1984. 59–76. pp.

7. Györffy I. 270. p.

8. DL 100 147 (Batthyány 3–5–52 = Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában (továbbiakban: Csánki) II. 468). – Közben 1322: DL 87 161 (Esterházy 45–A–4).

9. DL 87 161 (Esterházy 45–A–4).

10. DL 94 437 (Pongrácz 1–37). – Közben 1372: DL 50 274 (Ernst gyűjt.); 1373: DL 94 436 (Pongrácz 1–36).

11. DL 87 552 és DL 87 547 (Esterházy 45–A–9 és 10). – További előfordulások: 1384: A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára. (továbbiakban: Zichy) IV. 289; 1391: DL 87 617 (Esterházy 96–2–19) 1394. Komárom–Esztergom megyei Levéltár (továbbiakban: KEML) 113 (Esztergomi káptalan hiteleshelyi levéltára a Komárom–Esztergom megyei Levéltárban (továbbiakban: EKH) 5–6–8, Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai Fényképgyűjtemény (továbbiakban: DF) 208 552; 1398: DL 34 046 (NRA 1599–28); 1402: DL 8705 (NRA 1599–37); 1408: DL 87 801 (Esterházy 45–A–18), DL 9420 (NRA

1599–49), DL 87 802 (Esterházy 45–A–19); 1409: DL 87 810 (Esterházy 45–A–20), ZsO II. 7246 (307. p.); 1411: DL 9761 (NRA 1600–4), KEML 35 (EKH 1–3–19, DF 208 472); 1412: Esztergomi Káptalan Magánlevéltára (továbbiakban: EKM) 27–5–1 (DF 236 584); 1413: DL 87 866 (Esterházy 45–B–21); 1415: DL 87 880 (Esterházy 45–B–22 és 23); 1424: DL 87 976 (Esterházy 45–B–28); 1429: DL 88 040 (Esterházy 47–Z–14); 1436: DL 88 103 (Esterházy 45–B–35); 1461: Zichy X. 183. p.; 1468: DL 88 469 (Esterházy 47–T–22); 1475: EKM 27–6–7 (DF 236 620)

12. DL 88 637 (Esterházy 45–C–56).

13. DL 9761 (NRA 1600–4).

14. 1344: SMM 9 (1978) 69, 29. sz.; 1364: KEML 122 (EKH 5–7–1, DF 208 561); 1369: DL 94 434 (Pongrácz 1–34); 1376: DL 103 342 (Batthyány j. n.); 1377: DL 87 499 (Esterházy 45–A–8).

15. Györffy I. 388.

16. Pannonhalmi főapátsági levéltár, Capsarium 488. (Régi jelzet: 23–O; DF 207 286). – A Tapsonyi nevet két alkalommal elfírták a királyi kancelláriában. Az elfírt alakok: *Tapolai* – 1403; EKM 26–8–18 (DF 236 702), *Tapthai* – 1406; EKM 27–4–5 (DF 236 573).

17. Terebezdi György és fiai 1394 és 1395: DL 7996 (NRA 394–20); 1398: DL 8333 NRA 1514–1); György fiának: Ozsvátnak fia: Miklós 1439: EKM 65–1–22 (DF 238 202).

18. DL 90 975. (Héderváry cs. lt.)

19. EKM 27–5–2 (DF 236 585).

20. Pl. Nicolaus filius Anthimi 1442: EKM 65–1–25 (DF 238 205); 1444: KEML 177 (EKH 8–5–30, DF 208 614); 1445: KEML 178 (EKH 8–5–31, DF 208 615); Nicolaus et Johannes filii Anthimi 1445: DL 90 975 (Héderváry cs. lt. – Héderváry oklt. I. 215); 1447: EKM 27–5–15 (DF 236 598).

21. 1413: DL 89 712 (sajókazai Radvánszky 55).

22. 1454: EKM 27–5–22 (DF 236 605); 1435: Nicolaus filius Johannis dicti Anthimus (DL 88 093, Esterházy 45–B–31).

23. 1435: Nicolaus Anthimus (DL 88 093, Esterházy 45–B–31) stb.

24. 1473: KEML 63 (EKH 2–5–22, DF 208 501), EKM 27–6–5 (DF 236 618); 1474: DL 88 552 (Esterházy 47–Z–19); 1475: EKM 27–6–7 (DF 236 620) hátlapja; 1480: DL 88 637 (Esterházy 45–C–56); 1482: EKM 27–6–15 (DF 236 628); 1483: EKM 27–6–20 (DF 236 632); 1484: EKM 27–2–27 (DF 236 639); 1487: EKM 28–2–11 (DF 236 658). – Az elmúlt tízezer évben – mióta ezt a nevet egyéb munkám során figyelemmel kísérem – egyetlen személlyel találkoztam, aki ezt a nevet viselte; sólyomkő, ritkában esküllő Ördög Mihály fiát hívták Anthimusnak, aki 1440–1480 között szerepel a kolozsmonostori konvent jegyzőkönyveiben. (Jakó Zsigmond: A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei. Budapest 1990. I. 798–799. pp.) – Hogy Ördög Antimus és a tapsonyi Antimus között volt-e névadási kapcsolat, bizonyítani nem tudjuk, de igen valószínű. Tapsonyi Antimus fiának: Jánosnak elsőszülött leánya: Margit ugyanis az ugyancsak Garai-familiáris somkeréki Erdélyi Jánosnak, később ugyancsak alnádornak lett a felesége, s így nem elképzelhetetlen, hogy az 1420 körül született második Ördög fiú nevének megválasztásában mint keresztanyának szerepe volt, hisz Somkerék viszonylag közel van Solyomkőhöz.

25. János fia: János 1475-ben panaszt tett amiatt, hogy a szigeti castrumra és a szenyéri castellumra, valamint Baranya és Somogy megyei tartozékaikra vonatkozó oklevelek, melyeket elhunyt unokaöccse: László a budai Szent Miklós egyház sekrestyéjében helyezett el, illetéktelenül kisfaludi Hadnagy István kezébe kerültek. (KEML 125, EKH 5–7–4, DF 208 564).

26. A levéltár okleveleinek fényképei: DL 94 401–94 898.

27. Itt szeretnék köszönetet mondani *Engel Pálnak és Fügedi Eriknek*, akik a család történetére vonatkozó, általuk feltárt levéltári adatokat rendelkezésemre bocsátották.

28. Barabás Samu: A széki gróf Teleki család levéltára 1206–1526. II. k. H.n. Ö.n. 85. p. Teleki oklt. II. 85 (DL 74 456); DL 101 842 (Batthyány cs. lt. Maioratus 35–11b); EKM 30–5–pag. 143 és 144 (DL 264 673 és 264 674). A Teleki lt. példányán Antimus apja (Beke) helyett atyaként nagyatyja: Lanceret szerepel. A négy példányban más kisebb eltérések, hibák is vannak.

29. Pécs 1903. A Szigethi család pp. 21–25; Szigethi Anthimus leszármazói pp. 34–40.

30. Néhány dunántúli család eredete és leszármazása. II. Almamelék, Szigethy és Thapsony családok. Turul 1908. (XXVI. évf.) 83–85.

31. „Szigeti” István kalocsai érsek származása. Turul 1910. (XXVIII. évf.) 33–37.

32. Feltűnő, hogy Csánki Dezsd történeti földrajzában nem dolgozta fel az esztergomi káptalan magánlevéltárának fent leírt anyagát.

33. DL 50 274 (Ernst gyűjt.).

34. Jand nevével csak földrajzi nevek esetében találkozunk. 1258: portus Jond az Alma patak mellett DL 87 161 (Esterházy 45–A–4); 1275: terram Jand ugyancsak az Alma patak és Morthonus fia: István földje mellett DL 86 844 (Esterházy 45–A–2) Wenzel Gusztáv: Árpád-kori új okmánytár, XII. k. Pest 1862. 162. p.)

35. Wenzel XI. 332.

36. Fejér György: Codex diplomaticus. VII/1. Budae 1829 293; Györffy I. 270.

37. DL 86 844 (Esterházy 45–A–2).

38. Szentpétery Imre: Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. Budapest (továbbiakban: RA) 1769 (DL 68 555) (Kisfaludy cs.)

39. Monumenta ecclesiae Strigoniensis. I–III. Strigonii 1874–1924 (továbbiakban: Str.) III. 420 (KEML 274, EKH 14–6–22, DF 208 712)

40. Wenzel: Árpád-kori új okmánytár X. 455, Hazai okmánytár VI. 162.

41. Str. III. 420 (KEML 274, EKH 14–6–22, DF 208 712).

42. DL 86 844 (Esterházy 45–A–2).

43. Ez az ugyancsak ritka név helyesírási és kiejtési problémákat vet fel. E kérdések végleges megválaszolása érdekében közlöm valamennyi megismert alakját. Ezek ismeretében úgy tűnik, hogy a nevet – mai fonetikus helyesírás szerint – *Lanceret*-nek vagy *Lancheret*-nek ejtették, latin alakja pedig *Lanceretus* vagy *Lancretus* (de nem *kr*, hanem *cr* ejtéssel).

Lancereth 1313 és 1323: DL 87 161 (Esterházy 45–A–4).

Lancreretus 1344: DL 87 161 (Esterházy 45–A–4), 1355: DL 87 313 (Esterházy 45–A–7).

Lanchereth 1275: DL 86 844 (Esterházy 45–A–2), 1391: DL 87 617 (Esterházy 96–2–19).

Lanchereth 1336: DL 94 414 (Pongrácz 1–14).

Lancreret 1353: DL 87 313 (Esterházy 45–A–7).

Lancrereth 1316: DL 87 161 (Esterházy 45–A–4); 1342: KEML 274 (EKH 14–6–22, DF 208 712).

Lancreretus 1330: DL 2632 (NRA 1597–26); 1353: DL 89 314 (Radvánszky cs.); 1354: EKM 76–6–7 (DF 264 676).

Lanchereth 1391: DL 87 617 (Esterházy 96–2–19).

Lanchreretus 1347: SMM 9 (1978) 68. 47. sz.; 1355: DL 87 305 (Esterházy 45–A–6); 1364: KEML 122 (EKH 5–7–1, DF 208 561); 1372: DL 50 274 (Ernst gyűjt.).

Lanchrereth 1295: Arhiv Hrvatske, Doc. med. var. 861 (DF 219 377).

44. DL 87 161 (Esterházy 45–A–4).

45. DL 2632 (NRA 1597–26), Györffy I. 409.

46. Str. III. 420 (KML 274., EKH 14-6-22, DF 208 712).
 47. DL 50 274 (Ernst gyűjt.).
 48. KML 113 (EKH 5-6-8, DF 208 552).
 49. 1384: Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Levéltár Mohács előtti oklevelek 10. sz. – 1388: Nagy Imre: Sopron vármegye története. Oklevéltár. I. 488; ZsO I. 565. sz. (reg.) DL 42 393 (Múz. törzsanyag).
 50. DL 87 161 (Esterházy 45-A-2).
 51. Uo.
 52. DL 2632 (NRA 1597-26). – Egyértelmű elírás a DL 50 274 (Ernst gyűjt.) jelzetű 1372-i oklevélben erről az esküőről az a közlés, hogy az esküt Beke fia: Beke tette le. Bekének nem volt azonos nevű fia.
 53. DL 89 314 (sajókazai Radvánszky cs., Kakas lt. 16b).
 54. EKM 76-6-7 (DF 264 676).
 55. DL 50 274 (Ernst gyűjt.).
 56. Engel Pál: Archontológia I. 57. Kézirat.
 57. KEML 113 (EKH 5-6-8, DF 208 552).
 58. DL 87 499 (Esterházy 45-A-8).
 59. DL 87 547 (Esterházy 45-A-10).
 60. DL 87 552 (Esterházy 45-A-9).
 61. DL 87 617 (Esterházy 96-2-19).
 62. ZsO I. 5355.
 63. DL 87 810 (Esterházy 45-A-20).
 64. DL 9761 (NRA 1600-4).
 65. EKM 27-5-1 (DF 236 584).
 66. KEML 167 (EKH 8-5-20-DF 208 604).
 67. DL 87 866 (Esterházy 45-B-21).
 68. DL 87 880 (Esterházy 45-B-22 és 23).
 69. DL 87 976 (Esterházy 45-B-28), DL 87 999 (Esterházy 96-3-28).
 70. DL 88 040 (Esterházy 47-Z-14).
 71. ZsO II. 7246 (307. l.).
 72. DL 88 103 (Esterházy 45-B-35).
 73. A név variánsai:
Lanceus 1339: DL 94 415 (Pongrácz 1-34); 1340: DL 94 416 (Pongrácz 1-16), DL 94 417 (Pongrácz 1-17); 1369: DL 94 434 (Pongrácz 1-34); 1372: DL 50 274 (Ernst gyűjt.) DL 94 435 (Pongrácz 1-35); 1373: DL 94 436 (Pongrácz 1-36); 1375: DL 100 147 (Batthyány 3-5-52); 1376: DL 103 342 (Batthyány j.n.).
Lancius, Lancyus, Lanchius 1336: DL 94 414 (Pongrácz 1-14); 1347: DL 94 419 (Pongrácz 1-19); 1354: DL 94 424 (Pongrácz 1-24); 1361: Sopron m. oklt. I. 334.
Leoncius, Leonchyus 1344: DL 87 161 (Esterházy 45-A-4); 1353: DL 89 314 (Radvánszky cs., Kakas lt. 16b); 1354: DL 94 423 (Pongrácz 1-23), EKM 76-6-7 (DF 264 676), DL 94 424 (Pongrácz 1-24); 1361: Sopron m. oklt. I. 334; 1364: KEML 122 (EKH 5-7-1, DF 208 561).
 74. Csánki II. 468 (Almamellék) ugyan a Batthyány család körmendi levéltárának Alm. III. lad. 5. n. 52. jelzetű oklevelére hivatkozva 1324. évi előfordulást említ, ez azonban téves, mert a hivatkozott oklevél (DL 100 147) 1375-ben kelt.
 75. DL 94 414 (Pongrácz 1-14). – Reg.: Tört. Tár 1896. 507.
 76. DL 94 415 (Pongrácz 1-15). – Reg.: Tört. Tár 1896. 507.
 77. DL 94 417 (Pongrácz 1-17). – Reg.: Tört. Tár 1896. 508.
 78. DL 94 423 (Pongrácz 1-23). – Reg.: Tört. Tár 1896. 508-509.
 79. DL 94 424 (Pongrácz 1-24). – Reg.: Tört. Tár 1896. 509.
 80. DL 94 434 (Pongrácz 1-34). – Reg.: Tört. Tár 1896. 510.
 81. DL 94 435 (Pongrácz 1-35). – Reg.: Tört. Tár 1896. 510.
 82. DL 94 436 (Pongrácz 1-36). – Reg.: Tört. Tár 1896. 510.
 83. DL 103 342 (Batthyány j.n.).
 84. 1344: DL 87 161 (Esterházy 45-A-4); 1353: DL 89 314 (Radvánszky cs., Kakas lt. 16b); 1354: EKM 76-7-7 (DF 264 676); 1361: Sopron m. oklt. I. 334; 1364: KEML 122 (EKH 5-7-1, DF 208 561); 1372: DL 50 274 (Ernst gyűjt.).
 85. DL 94 437 (Pongrácz 1-37). – Reg.: Tört. Tár 1896. 511.
 86. DL 94 438 (Pongrácz 1-38). – Reg.: Tört. Tár 1896. 511.
 87. DL 94 440 (Pongrácz cs.). – Reg.: Tört. Tár 1896. 511.
 88. DL 94 441 (Pongrácz cs.). – Reg.: Tört. Tár 1895. 511.
 89. ZsO II. 1087.
 90. ZsO II. 4913.
 91. 1408. jan. 22.: ZsO II. 5920. – Az árvák gyámja Antimus fia: János alnádor volt (ZsO II. 6359). A leányágon örökölt birtokok 1464-ben még a tomasóci Szász család kezén voltak. (Tört. Tár 1896. 520.)
 92. ZsO II. 6392.
 93. DL 9420 (NRA 1599-49).
 94. ZsO II. 6359.

AZ ILLÉSHÁZY CSALÁD XVII. SZÁZADI LESZÁRMAZÁSA

Az Illésházy család Illésházy Istvánnal, a család utolsó tagjával 1838-ban kihalt¹. Talán ezzel a ténnyel, valamint az esetleges kutatások alapjául szolgáló családi levéltár széthullásával magyarázható, hogy mindmáig nagyon kevés figyelmet fordítottak a családra, illetve a család egyes tagjaira, kivéve a nádor Illésházy Istvánt². Nagy Iván genealógiai kézikönyvén kívül egyetlen, igaz sajátos szempontú, a könyvtárt szem előtt tartó összefoglalás készült³.

Az érdektelenségnek köszönhetően figyelmen kívül maradt az az ellentmondás, hogy a kéziratos genealógiák egy része a Nagy Iván által közölt leszármazási rendtől eltérő családfát tartalmaz⁴. Az eltérések többsége a 17. századra koncentrálódik, de akadnak különbségek a 16. században is.

Nagy Iván genealógiája Illésházy I. Tamás első feleségétől, Polgány Annától született gyermekek közül csak Ferencet, Katát, Györgyöt és Brigittát említi, a leszármazási tábla az ötödik gyermeket, Jánost nem tünteti fel. A második feleség, Földes Zsófia további két gyermekkel ajándékozta meg férjét, a nagyra hivatott Istvánnal és Esterházy Miklós leendő édesanyjával, Zsófiával⁵. Az első házasságból született gyermekek közül Brigitta sorsa alakult a legérdekesebben. Első férje, Thurn Fülöp halála után Lodovico Lodronival köt házasságot, akivel Olaszországba költözik⁶.

I. Tamás négy fia közül csupán Ferencnek maradt fiúutódja, Ferenc és Gáspár, akiket az országos méltóságba emelkedett nagybátyjuk, István vett pártfogásba. 1596-ban kelt végrendeletében két unokaöccsét jelölte meg örökösének, szándékát azonban 1600-ban tett fassiója szerint megváltoztatta, szerzett javainak örökösévé az ifjabb Gáspárt tette. Ferenc kitagadásának okát

elfajzásában (degenerare) és erkölcsének laza (dissolutus) voltában adta meg⁷. Ezek után Ferencnek csak a Csallóközben lévő, ősi családi birtokok maradtak Illésháza központtal, továbbá a trencsényi javakból kiutalandó évi 200 forint⁸. A hagyomány szerint Ferenc kegyvesztésének oka az, hogy ferencesnek állt (állítólag füleki gvárdián is volt), majd kilépett a rendből és megnősült. Ha ezt nem is sikerült igazolni, az kétségtelen, hogy 1597-ben a katolikus olmützi egyetem hallgatója⁹. Feleségével kapcsolatban sem egyértelműek a források. Nagy Ivánnál Szirmay Katalin szerepel, a levéltári források azonban csak az élete utolsó éveiben is mellette álló pölöskei Ördögh Krisztina feleség voltát bizonyítják¹⁰.

A nagy vagyon örököse öccse, Gáspár, aki jól is nősül, a tekintélyes hozománnyal rendelkező Thurzó Ilonát veszi feleségül 1614-ben. Házasságukból öt fiú és egy lánygyermek született, de felnőtt kora csak a lány Katalin és az utolsónak született két fiú, Gábor és György ért meg¹¹. Gáspár, aki 1609-ben báró, majd 1631-ben grófi rangot szerez, buzgó evangélikus, a korabeli politikai élet fontos személyisége. Fiait gondos nevelésben részesíti, Gábort Besztercebányán, Györgyöt Rózsahegyen, hazai evangélikus iskolákban taníttatja¹².

Apjukhoz hasonlóan a fiúk is jól házasodnak. Gábor Széchy Évát, Murány várának egyik örökösét veszi feleségül 1641. februárjában, akivel egészen 1655-ig él együtt. Házasságukból két gyermek, a korán elhalt László és Kata (később Batthyány Pál felesége) született¹³. Felesége halála után Gábor újranősült, most a két házasságban özvegyen maradt Ujfalussy Éva a kiválasztott. E házasságból származó három lány közül

egy sem érte meg a felnőttkort. Ujfalussy Évát egy „lengyel nő”, Tarnowski Zsófia Petronella követi, akivel 1663. augusztus 21-én kötött házassági szerződést¹⁴. Gábor apjánál jelentéktlenebb politikus, 1644-ben Murány várának elvesztése kapcsán tett szert kétes hírnevére. Felekezeti hovatartozását sűrűn cserélgeti, mindmáig tisztázatlan, hogy mikor katolikus és mikor evangélikus¹⁵.

Bátyjához hasonlóan jól házasodott György is. Első felesége ghymesi Forgách Gergely lánya, Mária, akivel 1645-ben kötött házasságot és harminckilenc éven át éltek együtt. Állítólag jövőendő felesége hatására katolizált 1644-ben¹⁶. Még ugyanebben az évben királyi kamarás lett, apja halála után lipcsei főispán (a trencsényi örökös főispánságot bátyja viselte), 1650-ben királyi tanácsos, 1659-ben főszatelnokmester¹⁷. A Thököly-féle harcok idején gyanúba kerül, hogy a kuruc fejedelem híve, ennek következményeként 1680. január 31-én Olmützben letartóztatják, és csak az 1681-es soproni országgyűlésen kötött kompromisszum eredményeként szabadul ki. 1683-ban azonban amikor Thökölyhez csatlakozik, már nincs számára bocsánat, véglegesen kegyvesztetté válik, tisztségei és birtokai nagy részétől megfosztják¹⁸. Gyermekai közül csak egy lány érte meg a felnőttkort, Ilona, aki később Esterházy Miklós nádor legfiatalabb fiának, Ferencnek lett a felesége¹⁹.

György Forgách Mária halála után öregségében, mint írja „böcsületes Uri és Egyházi” jóakaróival tanácskozáva találta meg Perényi Ferenc özvegyét, Kornis Krisztinát, akivel 1684. február 24-én kötött házassági szerződést. A kései házasság nem bizonyult tartósnak, felesége alig egy évi együttélés után elhunyt²⁰. Még ugyanabban az évben, 1685-ben újabb házasságot kötött, harmadik hitvese Johanna Lavinia Buccellini²¹. György gróf 1689. január 3-án tesz végrendeletet, valószínűleg nem sokkal később meg is halt²². Halálával a család Gáspártól származó ága kihalt.

A kitagadott III. Ferencről eredő ág a család ősi, csallóközi birtokán élt. Ferencnek két fia és egy lánya született. A két ág között folyamatosan fennálló kapcsolatot bizonyítja, hogy lánya, Zsófia Gáspár trencsényi udvarában nevelkedik tíz éven át, és nagybátyja kiházásfása terheiben is részt vállalt²³. Gáspár az idősebb fiúnak is gondját viselte, beajánlotta Bethlen Gábor udvarába, ahol a fejedelem a fiút „együgyű állapotának” megfelelően alkalmazta²⁴. Az ágnak ez a nemzedéke az 1640-es években kilépett a köznemesi állásból, előbb

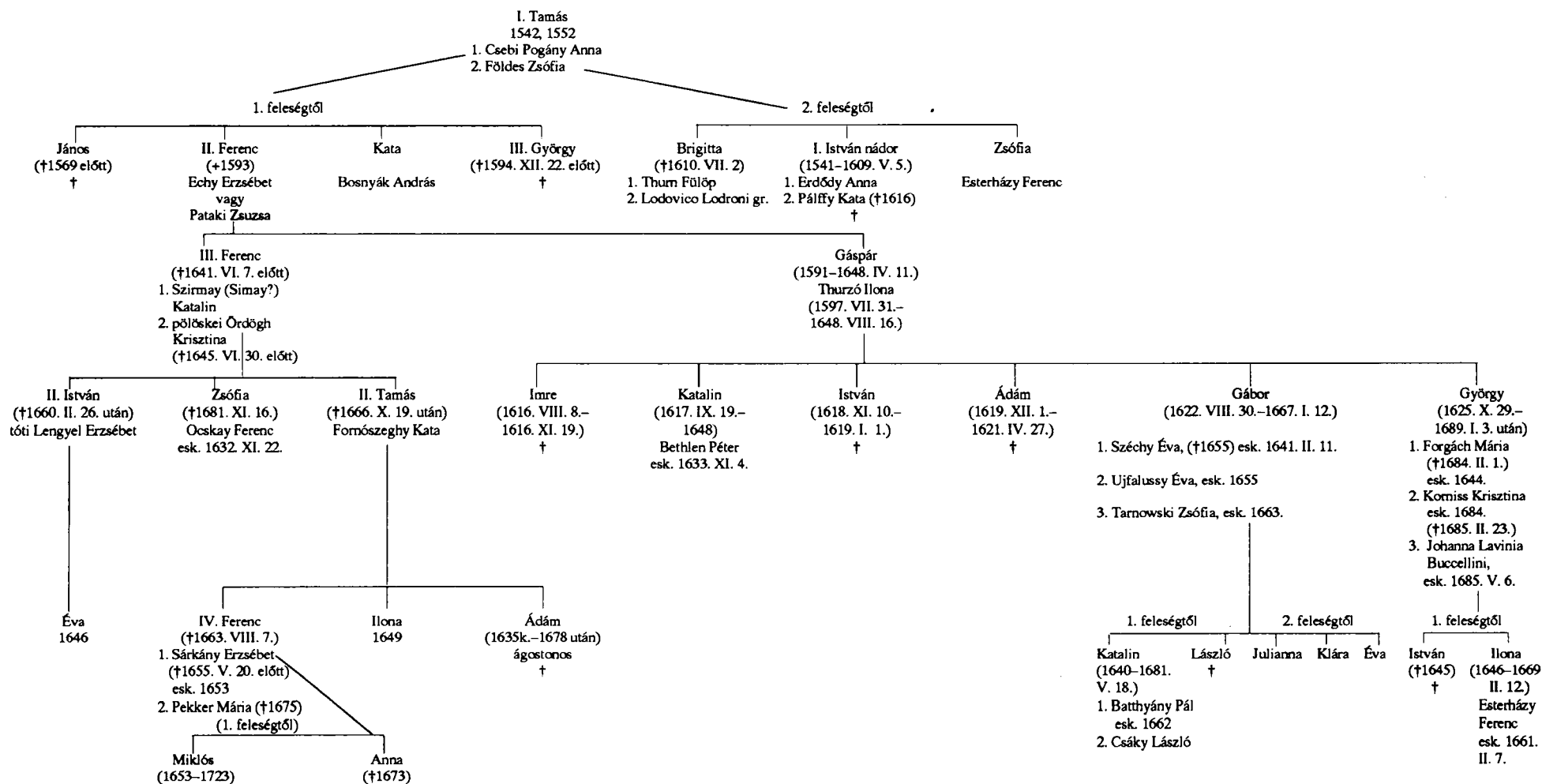
1646-ban István, majd 1649-ben a másik fiú, Tamás szerez bárói diplomát magának és gyermekeinek²⁵.

Mivel Istvánnak csak egy korán elhalt lánya született tóti Lengyel Erzsébettől, a család továbbvitelének feladata Tamásra maradt²⁶. A szorgalmasan gazdálkodó Tamásnak Fornószeghy Katától két fia és egy lánya született²⁷. A lány, Ilona feltehetőleg nem ment férjhez, fiatalon meghalhatott. Az idősebb fiú a tehetsős Sárkány családból választott feleséget, Sárkány Miklós és Darabos Katalin lányával, Erzsébettel 1653-ban kötött házasságot. A mindössze két évet együtt töltött házaspárnak két gyermeke született, Miklós és Anna²⁸. A fiatalabb fivér Ádám a 15. században élt Mátyás erdélyi püspök után elsőként (és egyedülként) választott egyházi hivatást a családból. Középiskolai tanulmányait és az egyetem filozófiai kurzusát Nagyszombatban járta, ahol disszertációja promóciós kiadványként meg is jelent. Egy év bécsi teológia után Rómába, az elitképző Collegium Germanicum-Hungaricumba került, ahol 1660-ban pappá is szentelték. Hazatérve előbb Szencen (1660) majd Bezenyén (1663) végül Ásványon (1663) plébános. Nyugalmat csak 1665-ben, az ágostonos re-meterendbe való belépés után talál. Hosszabb lékai tartózkodás követően utoljára 1678-ban Olaszországban említik²⁹.

Bátyja, IV. Ferenc nála rövidebb életet élt, a szerencsétlenül végződött párkányi ütközetben esett el 1663. március 7-én. A hátrahagyottak között első házasságból származó két gyermekén kívül ott volt második felesége, Pekker Mária, Etely Ferenc győri harmincados özvegye. A gyermekek életében apjuk tragédiája nem hozott nagyobb változást, mert anyjuk halála óta a nagyanyjuk, Darabos Katalin nevelte őket egészen 1664-ben bekövetkezett haláláig³⁰. Ekkor nagybátyjuk, Sárkány János lett a tutor. A nagyapa Illésházy Tamás ugyan kísérletet tett ha nem is a gyámság átvételére, legalább a gyermekek nevelésébe való beleszólásra, de tényleges eredmény elérésében a halál megakadályozta³¹.

A fiúgyermek, Miklós Sárkány János gyámsága alatt került Grácba, ahol Erdődy Tamás kíséretének tagjaként folytatta Győrben elkezdett középiskolai tanulmányait³². Sorsában akkor következett be változás, amikor a család férfitagjainak apadását gondterhelte figyelő György örökbe fogadta. Már 1665-ben aggódva írta bátyjának: „ha k[egyelmed] nem tugia, en tudom, h[og]i askkalnak alank, és Papsaghtul ku ugratak Thamas Ur fiat, Augustinianusnak rendiben barata tivik, becs-

Melléklet: Az Illésházy család XVII. századi leszármazása

ben P. Locatellatus creaturaja, az penih ki lölke k[egyel-med] tugia Jol: Ferenc Ur megh hot, az bizonios, igi nicen cak Thamas Ur, es az egi kiss fia Ferencznek, es ezen barat”³³. 1669-ben tizenöt évesen vette gondjaiba az ifjút, akit azután négy évig taníttatott (a nagy-szombati egyetem filozófiai karát is látogatta), majd 1678-ban örökösvé tette, kijárva neki a trencsényi örökös grófi címet³⁴.

Miklós 1675-ben házasodott, társadalmi állásának megfelelően arisztokrata hölgyet, Balassa Erzsébetet véve nőül³⁵.

A fényes karriert befutó Miklóssal (ő az első világi kancellár másfél század óta) a nyugalmasabb 18. századba ér át az Illésházy család, ahol a leszármazási problémák is megszűnnek.

JEGYZETEK

1. A család a 17. század folyamán következetesen Illésházy vagy Illyesházy alakot használja. Az Illésházy névalak használatát egyedül a történeti irodalom bevett gyakorlata indokolja. Az egyes családtagoknál a Nagy Iván által megadott sorszámot alkalmazom.

2. Legújabbban Ötvös Péter: Pálffy Kata leveleskönyve. Szeged, 1991. Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 30. p.

3. Nagy Iván: Magyarország családi címekkel és nemzedékrendi táblákkal. Pest, 1858, IV. 222–229. pp. A könyvtár szempontú feldolgozás: Berlász Jenő: Az Illésházy-könyvtár. Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve, 1967, Budapest 1969, 57–97. pp.

4. A Magyar Országos Levéltár (továbbiakban MOL) P 1313 A herceg Batthyány család levéltára, A Batthyány család törzslévéltára, 149. cs. Genealógiák, ff. 143–151. és P 1341 A herceg Batthyány család levéltára, Az Illésházy család iratai, 116. cs. Az Illésházy család genealógiái (jelzet és folio nélkül). A Nagy Iván által közöltre példa: MOL P 1400 A Jeszenák család levéltára, Kéziratgyűjtemény, 97. kötet, p. 69.

5. Illésházy Jánost már 1569-ben néhaiként említik. Károlyi Árpád: Illésházy István gazdasági feljegyzései. Történelmi Tár (továbbiakban TT), 1878, 139. p. György holmiját Illésházán 1594. december 22-én inventálják. MOL P 1341 Lad. 19. fasc. 8. No. 12. Györgyről nagyon kevés adat maradt fenn. 1566. június 1-jén négy lóra szerződött az esztergomi érsekhez. Esztergomi Prímási Levéltár, Világi Levéltár, Acta protocollaria, B-protocollum, f. 176. II. Ferenc 1593. márciusában Kis-magyarón végrendelezik. MOL P 1341 Lad. 19. Fasc. 1. No. 26.

6. Brigitát 1610. július 2-i bejegyzéssel említ halottként naplójában Illésházy Gáspár. Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára (továbbiakban OSZK Kt) Quart. Lat. 362. f. 1.^v

7. Illésházy István végrendelete. TT 1897, 749–754. pp. A királyi személyes jelenlét előtt tett fassioja. MOL P 1987 Illésházy gyűjtemény, 3. cs. 1600. szeptember 16.

8. A birtokokat kézhez is vette nagykorúsága betöltése után. v.ö. Pálffy Kata végrendeletét. TT 1897, 754–767. pp. Pálffy Kata 500 forintot hagyott rá. Az utódok a 200 forintot szorgalmasan fel is veszik.

9. Ferencességére: MOL P 1400 97. kötet 69. p. Olmützi hallgatónak bejegyezve 1597. november 16-án. Hellebrandt Ádám: Az Olmücben tanult magyarok 1590–1664. TT 1888, 199. p.

10. Végrendeletet tett 1645. május 29-én. MOL P 1341. Lad. 19. Fasc. 4. No. 9. Végrendelete végrehajtásáról egy 1645. június 30-i irat tanúskodik. MOL P 1341 Lad. 19. Fasc. 1. (No. nélkül).

11. A gyermekek születési adatai: OSZK Kt Quart. Lat. 362. f. 1–5. és Fol. Hung. 104. f. 1. Katalin később Bethlen Péter felesége, kézfogó 1632. január 10. esküvő 1633. szeptember 4. Trencsén várában. u.o. f. 1. Ajándékba kapott ezüstműtűnek leltára u.o. f. 17.

12. Zoványi Jenő cikkei a Theológiai Lexikon számára. Bp. 1940, 201–202. pp.

13. Házasságukra: MOL P 1341 126. cs. „Notata cronologica ad genealogiam Illyeshazianam”. Széchy Éva halálának időpontja u.o., végrendeletének fogalmazványa: MOL P 1341 Lad. 2. Fasc. 7. No. 4.

14. Ujfalussy Éva korábban Zay Ferenc, majd Ostrosith Pál hitvese. MOL P 1341 1126. cs. i.h. Tarnowsky Zsófia vagy Sophia Petronella a Tarnow Andreas Firley de Dombrovcia lublói várnagy özvegye. Az idézett szerződés: MOL P 1341 Lad. 2. Fasc. 15. No. 105.

15. Fabó András Monumentája már 1650-ben tud katolikusságáról, és szerinte felesége, Széchy Éva hatására már a következő évben vissza is tért volna. Fabó András: Monumenta evangelicorum aug. conf. in Hungaria historica. II. kötet. Pest, 1865, 138. p. Wesselényi Ferenc Révay Lászlóhoz 1650. augusztus 14-én frott levelében szintén tud Illésházy Gábor ilyen szándékáról. TT 1880, 221. p. Guzics János lipői alispán naplója szerint röviddel lánya házassága előtt katolizált volna, azaz 1661-ben. Guzics János naplója. Kiad: Rakovszky István TT 1889, 444. p. Fabó András fentebb idézett helyen jegyzetben más verziót közöl, eszerint egy lengyel nő hatására lett volna katolikussá, aki azután minde-néből kiforgatta. A lengyel nő harmadik felesége, az évszám pedig ezek szerint 1663. Pethő Gergely krónikájában újabb évet tud, 1665-öt. Idézi: Károlyi János: A trencsényi vár. Trencsén, 1910, 89. p.

16. Házasságuk 1645. február 1-jén volt. Károlyi i.m. 116. p. Forgách Mária végrendeletet tett 1684. február 1-jén. MOL P 1341 Lad. 2. Fasc. 1. No. 1–3. Ugyanitt korábbi végrendeleteinek fogalmazványai. Halálára: Illésházy György Esterházy Pálhoz intézett 1688-as levelének fogalmazványa, melyben röviden számot ad életéről. MOL P 1341 Lad. 1. Fasc. 20. No. nélkül. Megtéréséről 1689. január 3-án kelt végrendeletében vall. Első gyónását a pruszkai ferenceknél végezte, nyilvános hitvallást pedig a bécsi Domus professában tett 1644. július 31-én. MOL P 1341 Lad. 2. Fasc. 4. No. 11.

17. Hivatali pályájára: 1680–1681-es fogsága idején az országgyűléshez intézett folyamodványa. MOL P 1341 109. cs. Illésházy György pere, további jelzet nélkül.

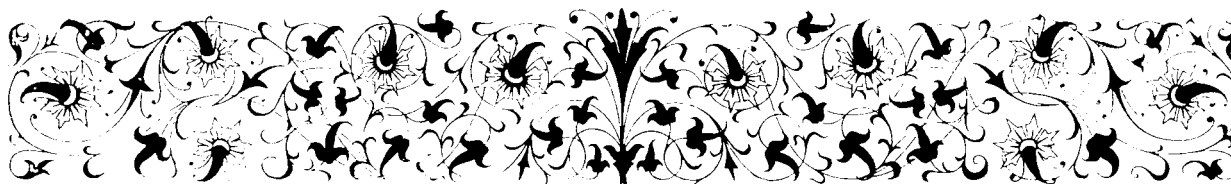
18. Viszontagságaira Trencsén megye jegyzőkönyvei alapján a legteljesebben Károlyi i.m. 115–120. pp. Élete utolsó évtizedének hányattatásai egyelőre minden vonatkozásukban még feltáratlanok.

19. Lánya, Ilona 1646-ban született, házasságot 1661. március 13-án kötött. Károlyi i.m. 116. 1669. február 12-én halt meg. Szilágyi Sándor: Az Esterházyak családi naplója. TT 1888, 216. p. A házaspárnak Ilonát megelőzően született egy korán elhalt fia, István, akinek a temetése kapcsán 1645-ben Trencsénben a gróf és az evangélikusok között összeüt-közés támadt. Károlyi i.m. 90. p. és MOL P 1341 Lad. 1. Fasc. 20. No. 58.

20. Korniss Krisztina házassági szerződése: MOL P 1341 Lad. 2. Fasc. 15. No.63. Halálára: a már idézett Esterházy Pálhoz intézett levél fogalmazványa. MOL P 1341 Lad. 1. Fasc. 2. No. nélkül, továbbá Veress Endre: A gönc-ruszkai gróf Korniss család anyakönyve (1444–1917). Bp. 1917, 8. p.
21. Johanna Lavinia Buccellinivel kötött házassági szerződés terveze. MOL P 1341 Lad. 2. Fasc. 4. No. nélkül.
22. Végredelete: MOL P 1341 Lad. 2. Fasc. 4. No.11.
23. Erre vonatkozólag Illésházy Zsófia Ocskay Ferencel kötött házassága előtt apjának és testvéreinek, Istvánnak és Tamásnak 1632. november 22-én adott nyugtája. Idézi: Jedlicska Pál: Kiskárpáti emlékek I. Vöröskőti Szomolányig. Bp. 1883, 443. p. Illésházy Gáspártól Zsófiának adott „aprólékok” listája. OSZK Kt. Fol. Hung. 104. f. 34.
24. Szádeczky Kardoss Lajos: Bethlen Gábor levelei Illésházy Gáspárhoz. Bp. 1915., 114. p. Az idézett levél 1627. április 17-én kelt.
25. István és Tamás bárósága: Illésy János–Petkő Béla: A királyi könyvek. Bp. 1895, 94. p. Tamás bárói diplomájának XIX. századi másolata: MOL P 1341 Lad. 1. Fasc. 3. No.4.
26. István utolsó említése 1660. február 26-án. MOL P 1341 Lad. 19. Fasc. 2. No. nélkül. Felesége, tóti Lengyel Erzsébet később Balassa Gáborral kötött házasságot. Házassági szerződésük 1661. január 30-án kelt. MOL P 1762 A kékkői Balassa család levéltára, Balassa I. Gábor 1. cs. f. 1–2.
27. A Nyitra megyei Fornószeghy családból származó Katalin túlélte férjét, egy 1675-ös felvallásban még élőként említik. MOL P 1341 Lad. 19. Fasc. 11. No.8.
28. Sárkány Erzsébet halála 1655. május 20. előtt kellett hogy bekövetkezzen, mert ekkor III. Ferdinánd Miklós és Anna számára gyámnak apjukat, Ferencet rendeli. MOL P 1341 Lad. 2. Fasc. 14. No. nélkül.
29. Tanulmányairól Veress Endre: A római Collegium Germanicum et Hungaricum magyarországi tanulóinak anyakönyve és iratai. Bp. 1917, 57. p. Levele Rómából apjához 1659. április 29-én és testvéréhez Szencről 1660. szeptember 4-én. MOL P 1314 A herceg Batthyány család levéltára, Missilisek, No. 108 812, 108 813. Ásványi piébános egy 1663. november 1-jén kelt nyugtája szerint. MOL P 1341 1. csomóban található jelzet nélküli restaurált iratok között. Lékai ágostonosként adja el birtokait Szelepcsényi Györgynek 1666. május 9-én. MOL P 1341 Lad. 19. Fasc. 2. No.22.
30. Halálára: Bánlaky József: A magyar nemzet hadtörténelme XVI. rész 1630–1682. Bp. 1940, 201. p. Egy zálogügyletben apja fiáról mint aki „in Turcica captivitate” beszél. MOL P 1341 Lad. 19. Fasc. 1. No.11.
31. Darabos Katalin 1664. január 20-án tesz végrendeletet. MOL P 1341 Lad. 23. Fasc. 2. No.8. Illésházy Tamás év nélküli memoráléja: MOL P 1341 Lad. 19. Fasc. 10. No.11. Utolsó említése: 1666. október 19., amikor Illésházy Gábor kölcsönt enged el neki. MOL P 1341 Lad. 2. Fasc. 6. No. 31.
32. Győrben tanul 1662-ben. Acsay Ferenc: A győri katolikus főgimnázium története. Győr, 1901, 144. p. Grácban 1666-ban. Andritsch, Johann: Studenten und Lehrer aus Ungarn und Siebenbürgen an der Universität Graz (1586–1782). Graz, 1965, 93. p.
33. Illésházy György Illésházy Gáborhoz írt levele, 1665. február 11, Bicse. MOL P 1341 Lad. 2. Fasc. 9. No.12.
34. Nagyszombatban 1670-ben logikus, 1671-ben fizikus. A nagyszombati egyetem anyakönyve 1635–1701. Kiad. Zsoldos Attila. Bp. 1990, 165. p., 175. p. Illésházy György Miklós neveltetéséről a dubniczai uradalom ügyében tett 1675. október 21-én kelt örökvallásában emlékezik meg. MOL P 1341. Lad. 2. Fasc. 14. No.2. Grófi címe Illésy–Pettkő i.m. 94.p.
35. Házasságára Károlyi i.m. 115. p.

Fazekas István

A VEZETŐ-ELIT CSALÁDI KAPCSOLATAI MÁRIA TERÉZIA KORÁBAN

A családi kapcsolatok nemcsak a 20. században, hanem a történelem során mindig szerepet játszottak. Közismert, hogy új uralkodó trónralépte felér egy rezsimváltással. Az új uralkodó, ha erre neki a történelem és az élet időt enged, első feladatának tekinti az elődjétől örökölt vezető réteg felülvizsgálatát és mielőbbi leváltását a hozzá hű, saját gárdája köréből. Így volt ez a középkorban, az új- és a legújabb korban egyaránt. Az uralkodó-elit három rétege él így egymás mellett. Az első az előző uralkodó idejéből való vezetők, bizonyos idő után letűnő rétege (pl. Illésházy). A második réteg az új uralkodó alatt tűnik fel és az uralkodás lezártaival le (pl. Grassalkovics). A harmadik az új uralkodó ideje alatt jut vezető szerephez és túléli azt (pl. Festetics).

Mária Terézia korában hét mánáscsalád (Batthyány, Pálffy, Esterházy, Csáky, Erdődy, Grassalkovics és Nádasdy) 41-szer töltötte be a 13 legmagasabb közjogi méltóságot. A Batthyány család nádort, horvát bánt, kancellárt, tárnokmestert, kamarai alelnököt, primást és kalocsai érseket, a Pálffy nádort, országbíró, horvát bánt, kancellárt, tárnokmestert, koronaórt és primást, a Csáky kancellárt, koronaórt, primást és kalocsai érseket, az Erdődy országbíró, kamarai elnököt és alelnököt,

a Grassalkovics személynököt, kamarai elnököt és koronaórt, a Nádasdy horvát bánt, kancellárt és tárnokmestert adott.

További hét család töltött be 10 posztot: Barkóczy (kancellár és primás), Festetics (kamarai elnök), Illésházy (országbíró, tárnokmester), Keglevich (koronaórt), Klobusiczky (kalocsai érsek), Niczky (koronaügyész) és Zichy (koronaórt).¹

A legtöbbet szereplő *németújvári Batthyány család* 40 év alatt hét alkalommal töltött be magas posztot. Jellemző a kiterjedt magyar rokonság, amit elsősorban a nőág biztosított. Az Illésházy, a Sigray, az Erdődy, a Széchenyi és az Esterházy család is adott feleséget. Rangban legközelebb ez utóbbi állott a Batthyányakhoz. De jöttek feleségek köznemesi családokból is.

Gróf Batthyány Lajos (1696–1765) az ország leggazdagabb nagyurai közé tartozott. Évi bevétele 450 000 forint, hagyatéka 9 millió értékű. 1732–1746 között kancellár, 1751–1765 között nádor. Életét kegyvesztetten fejezte be, mint az adómentesség és más rendi szabadságok konok védője. Nem a hajlékony, új rokoko főnemesség képviselője. Felesége gróf Kinsky Mária. Fia, József, Magyarország primása lett. Másik fia, Ádám, nagybátyjától (Károlytól) örökölte a hercegi rangot.²

Gróf Batthyány Károly (1698–1772) Lajos öccse, Vas vármegye örökös és Zala vármegye főispánja, fő tábornagy, valóságos belső titkos tanácsos, állami-tanács miniszter, 1742–1756 között horvát bán, Bajorországban és Belgiumban a császári seregek fővezére. Anyja után a *Strattmann*-féle javakban (Payersbach, Trautmannsdorf, Fischamend és Entzendorf), valamint Siklós és Üszög javakból majorátust alapított. Ő volt József és Lipót főhercegek nevelési vezetője. Háromszor nősült. Első neje gróf Waldstein Borbála, a második gróf Strattmann Franciska, a harmadik gróf Batthyány Antónia (a fentebb említett Lajos unokája). *1764-ben elnyert hercegi rangja* unokaöccsére, Ádáma szálta.³ (1. illusztráció)

1. Gróf – később herceg – Batthyány Károly

Batthyány Lajos nádor és Kinsky Terézia fia *József* (1727–1799). Bécsben született, a gimnáziumot Kőszegen végezte, bölcséletet és jogot Nagyszombaton tanult. Pályafutását esztergomi kanonokként kezdte. 1755-ben pozsonyi prépost, barsi főesperes, 1759-ben erdélyi püspök, 1760-ban kalocsai, majd 1776-ban esztergomi érsek. 1777-ben bíboros, 1776–1785 között kancellár. 1790-ben és 1792-ben ő koronázta meg II. Lipótot és Ferenc királyt. Támogatta Mária Terézia jobbágyvédő politikáját.⁴ (2. illusztráció)

2. Gróf Batthyány József

Gróf Batthyány Ádám (1697–1782) az éleskői ágból származott. Atyja Zsigmond, anyja gróf Gallenberg Izabella. Először alkancellár, majd 1729–1782-ben tárnokmester, 1746–1748-ban kamarai elnök. Felesége gróf Esterházy Josefa, gyermekei: Szidónia (gróf Illésházy Jánosné), Ferenc kamarás, titkos tanácsos, János (felesége gróf Herberstein Mária Antónia), lánya Janka, gróf Esterházy Alajos kamarás felesége, Károly, Julianna (gróf Berényi Andrásné) és Regina (gróf Aspremontné). Ebből az ágból származott gróf Batthyány Lajos 1848-as miniszterelnök.⁵

A német házassággal korán szelídített *erdődy herceg Pálffy család* vára Vöröskőn állott, közel a határhoz és Bécshez. Jellegzetes barokk kastély volt, képekkel, tapétákkal, kályhakkal, vízművekkel és vízijátékokkal. Ez utóbbiak nevezetessége abban állott, hogy a belépő vendéget befecskendezték, de a szolgát és a jobbágyot nem.⁶

Gróf Pálffy János (1663–1751) apja Miklós (főispán, koronaőr), anyja Harrach Eleonóra. Katonai pályát futott be. 1683-ban már harcolt a török ellen.⁷ 1704-ben horvát bán lett. Érdemeket szerzett a Habsburg-örökösödés elismertetésében. 1711-ben közreműködött a szatmári béke létrehozásában.⁸ Különösen szerencsésen harcolt III. Károly török háborúiban és része volt

Belgrád 1717. évi elfoglalásában. 1724-ben a Helytartótanács tanácsosa, 1731-ben Koháry István utódjaként országbíró és septemvir lett. 1732-től pozsonyi főispán, 1740-ben megkapta az aranygyapjú-rendet. 1742-ben Mária Terézia a magyarországi hadak főparancsnokává nevezte ki. 1741-ben közfelkiáltással nádorrá választották.⁹ Mint ilyen, a prímással együtt koronázta meg Mária Teréziát. A megyék nádor-jelöltje, gróf Esterházy József horvát bán, mint a rendi érdekek védője, országbíró lett.¹⁰ Pálffy 80 éves korában a nemesi felkelés élére akart állni. A királynő „atyámnak” nevezte.¹¹ (3. illusztráció)

3. Gróf Pálffy János

Gróf Pálffy Miklós (1710–1773) a család másik kiemelkedő tagja. Apja Lipót ezredes, anyja Souches Mária grófnő.¹² 1732-ben kamarás, 1734-ben főudvarmester, 1739-ben kancelláriai tanácsos, 1745-ben római birodalmi tanácsos, 1746-ban valóságos belső titkos tanácsos, 1785–1761-ben kancellár, 1759-ben aranygyapjút kapott, 1760-ban mint királyi biztos feleskette az újonnan felállított magyar nemesi testőrséget. Pályája jól példázza a konfliktust: lojalitás egyszerre az udvar és az ország iránt. Nagyapja nádor volt, a család nőtagjai németajkú bárónők és grófnők. Felesége Althann grófnő, sógornői között van Kaunitz herceg egyik lá-

nya. Tehát teljesen beépült a bécsi vezető körökbe. Fiát egy Liechtenstein hercegnővel házásította össze. De rokon az Esterházy, Batthyány és Zichy családdal is. Fia azonban nem innen választott feleséget. Lojalitása nem akadályozta meg abban, hogy két ellaborátumot is kidolgozzon a politikai gyakorlatról és az új törvénykönyv összeállításáról. Javasolta: határozzák meg, mit végezhet a Feleség a maga jogánál fogva, és mit az országgyűlés a megyék útján. Lemond a kancellárságról, de hamarosan „érdemei elismerése mellett” országbíró lett.¹³

Pálffy Miklós országbíró és Althann Mária Anna grófnő fia gróf Pálffy Károly Jeromos (1735–1816) 1757-ben kamarás, 1762-ben udvari tanácsos, 1763-ban elvette Liechtenstein Emánuel lányát, Mária Teréziát. 1779-ben Zemplén vármegye főispánja, 1780-ban egyetemi budai avatási biztos, 1782-ben aranygyapjút kap, 1783-ban udvarmester. 1778–1786 között alkancellár, ezt követően (1807-ig) Magyarország és Erdély udvari kancellárja.¹⁴

A Pálffy családból szerepelt még gróf Pálffy Károly. 1738–1776 között főajtónálló. Ebben a tisztségben Lipót követte, aki korábban koronaőr volt.¹⁵

Az egyik legismertebb család az Esterházy. Időrendben az első gróf Esterházy Imre (1663–1745), apja Imre, anyja Busányi Zsuzsanna. 17 éves korában belépett a pálos rendbe. 1688-ban fejezte be maxima cum laude teológiai tanulmányait Rómában. Ebben az évben pap-pá szentelték. 1706-ban váci, 1708-ban zágrábi, 1723-ban veszprémi püspök, 1725-ben esztergomi érsek, Magyarország hercegprímása. Ebben a funkciójában ő koronázta meg Mária Teréziát. Abból az időből származott, amikor a katolikus egyház már a supremáciáért harcolt.¹⁶

A hercegi ágból ketten játszottak fontos szerepet ebben az időszakban. Mindketten herceg Esterházy Pál (1663–1713, 1687 óta herceg) nádor unokái. Egyikük herceg Eszterházy Antal Pál (1711–1762). 1741-ben a saját költségén egy huszárezredet állított fel, amellyel részt vett a sziléziai, csehországi, bajorországi és németalföldi hadjáratokban. 1774-ben altábornagy lett. 1754-től a lovasság tábornoka, a hétéves háborúban, különösen a breslauer csatában tüntette ki magát.¹⁷

A másik unoka herceg Esterházy Miklós József (1714–1790). 1747-től vezérőrnagy; a kolini csatában tüntette ki magát, hozzájárulva az osztrák győzelemhez. Megkapta a Mária Terézia rend kis-, majd 1765-ben parancsnoki keresztjét. 1762-ben, bátyja Pál Antal halála után ő lett a majorátus birtokosa, Sopron várme-

gye főispánja, Magyarország leggazdagabb mágna. 1763-ban megkapta az aranygyapjat, 1762-től a bécsi magyar testőrség kapitánya. Mint a művészet, zene és a színház mecénása a „Fényes” elnevezést kapta. 1766–1769 között ő építtette az eszterházi kastélyt, ahol őt 1773-ban, az akkor már nem szívesen utazó uralkodó, Mária Terézia is meglátogatta. II. József 1783-ban fiú- és lányutódaira kiterjesztette a hercegi rangot.¹⁸ (4. illusztráció)

4. Herceg Esterházy Miklós

Pál herceg nádor unokaöccse *gróf Esterházy József* (1682–1748), 1708-tól Komárom vármegye főispánja, 1733–1741 között horvát bán, 1741–1748 között országbíró. Ebben az évben Pálffy Jánossal együtt nádornak jelölték, de az országgyűlésen Pálffy javára viszsزالépett. Konkurensét később is támogatta. Neve gyakran előfordul a genealógiai irodalomban.¹⁹

Pál nádor másik unokaöccse *Gróf Esterházy Ferenc* (1683–1754). Apja Ferenc (Pál nádor fivére), anyja Thököly Mária. Korábban Borsod vármegye főispánja, helytartótanácsos, septemvir, 1731–1746 között főistállómester, 1741-től a Dunántúl vezérő tábornoka, 1746–1754 között tárnokmester, 1762–1776-ban kancellár. Felesége gróf Pálffy Szidónia. Fia, János, 1741–1745-ben koronaőr; Károly váci, majd egri püspök, Fe-

renc horvát bán, a cseklészi ág megalapítója; Miklós koronaőr.²⁰

Ferenc fia *gróf Esterházy Miklós* (1711–1764) diplomáciai karriert futott be. 1741-ben brüsszeli, majd hágai, londoni, lisszaboni követ. 1745–1747-ben lengyel- és szászországi követ, 1751-ben Spanyolországba küldi az uralkodó különleges megbízással. Ugyanettől az évtől koronaőr.²¹ Legfontosabb küldetése 1751-ben az orosz cári udvarba vezette. Erre az időre esik Oroszország belépése Ausztria oldalán a hétéves háborúba, amiben Esterházy jelentős szerepet játszott.²² Első felesége gróf Lubomirsky Anna Mária, a második gróf Starhemberg Ernesztin.²³ (5. illusztráció)

5. Gróf Esterházy Miklós

Ferenc másik fia *gróf Esterházy Ferenc* (1715–1785) Moson vármegye főispánja, kamarás, a helytartótanács igazgatótanácsosa, a Szent István rend kancellárja, a Nagykereszt birtokosa. Mária Terézia igen kedvelte, az udvarban *Quinquin* becenévvel illették. Gróf Durazzo-val együtt egy ideig a Burgtheatert vezette.²⁴ Felesége Durville Antónia, lánya Eleonóra (első férje gróf Niczky Ferenc, a második gróf Sztáray Mihály). Fia Ferenc (1758–1815) kamarás, Moson vármegye főispánja, az Erdélyi Udvari Kancellária tanácsosa. Felesége herceg Grassalkovics Erzsébet.²⁵

A körösszegi gróf Csáky család évszázadok óta a vezető réteghez tartozott. Egyenes vonal vezetett István tábornoktól (+1605, felesége Wesselényi Anna), István tárnokmesteren (1602–1663, felesége Forgács Éva, majd Berényi Mária, Mindszenti Krisztina), István országbíróig (1638–1699, felesége Lónyay Margit, majd Melith Klára, Barkóczy Mária). István és Barkóczy Mária fia gróf Csáky Miklós (1692–1757) Rómában tanult. 1723-ban nagyvárad kanonok, 1734-ben nagyvárad nagyprépost, 1737-ben nagyvárad püspök, 1747-ben kalocsai érsek, 1751–1761-ben hercegprímás, 1751–1758-ban kancellár.²⁶ Uradalmaiban több gyárat alapított és támogatta a közművelődést. Fivére gróf Csáky Imre (1677–1732) bíboros és kalocsai érsek.²⁷

Miklós hercegprímás fivére gróf Csáky György (1677–1741) tábornagy. Felesége báró Ebergényi Helén. Fia gróf Csáky János 1763–1772-ben koronaőr, 1771–1782-ben főistállómester, 1782–1783-ban tárnokmester, 1783–1786-ban országbíró, 1772-ben a 16 szepesi város visszacsatolásának királyi biztosa. A Szent István rend országos bírja. Felesége gróf Esterházy Borbála, majd gróf Zichy József. Fia József, alkancellár, négy unokája közül Sándor kamarás (felesége Máriássy Judit), Jozsef gróf Esterházy Pál felesége.²⁸

A monyorókeréki gróf Erdődy család a Magyar Királyi Kamara vezetését több mint 100 évig tartotta a kezében.²⁹ Kristóftól és feleségétől, Thurzó Borbálától egyenes vonal vezet Kristóf koronaőrig és kincstartóig. Felesége gróf Pálffy Zsuzsanna. Hét gyermekük született. László nyitrai, Gábor egri püspök. József elvette gróf Berényi Teréziát. Katalin Draskovics Péter, Terézia gróf Esterházy Imre felesége lett. Kristóf és Pálffy Zsuzsanna fia György 1732-től Bars vármegye főispánja, majd helytartótanácsos, az Aranygyapjas rend lovagja. 1730–1748-ban kamarai elnök, 1730–1747-ben koronaőr, 1748–1759-ben országbíró. Felesége Pál nádor lánya, Terézia; fia János.³⁰

Gróf Erdődy János 1760-ban kamarás, majd helytartó- és kamarai tanácsos. Zólyom vármegye főispánja. 1770-ben megkapta a Szent István rend középkeresztjét. 1772–1782-ben kincstartó és kamarai elnök, 1790–1806-ban horvát bán. Felesége Pálffy grófnő volt.³¹

Fényes pályát futott be Mária Terézia uralkodása alatt a Grassalkovics család. Grassalkovics Antal (1649–1771) 1720–1731-ben koronaügyész, 1731–1748-ban személynök, 1736-tól báró, 1743-tól gróf, 1744-ben Arad vármegye főispánja, 1748–1771-ben kamarai elnök, 1748–1757-ben koronaőr, 1758–1771-ben főistál-

lómester. 1766-ban kapta meg a Szent István rend nagykeresztjét. Megszerezte Gödöllőt, Hatvant, Debrőt, Komját és Ivánt. Feleségén, Lang Erzsébeten (Bajtay alispán özvegyén) keresztül nagybirtokos lett Pest megyében. Második felesége Klobusiczky Krisztina, a harmadik a nővére: Klobusiczky Terézia. Ő építtette a gödöllői kastélyt, ahol 1751-ben Mária Terézia is meglátogatta.³²

Az uralkodó bizalmi embere volt. 1741-ben az országgyűlésen személynökként nagy szolgálatot tett neki.³³ Hivatalnoki pályát futott be, az alsóbb nemesség a képviselőjét látta benne, aki nagy vagyonra tett szert.³⁴ Képzettsége sokkal eredetibb volt, mint kortársaié: magyar-latin szellemben oktatták Nagyszombaton. Pályafutása során a magyar jogélet fortélyait sikerült kiismernie.³⁵

Fia Antal 1784-ben hercegi rangot nyert. Koronaőr, főistállómester, de apja pályafutását nem tudta túlszárnyalni. Felesége herceg Esterházy Leopoldina.³⁶

6. Gróf Nádasdy Ferenc

A nádasdi gróf Nádasdy családból származott gróf Nádasdy Ferenc (1708–1783), Laudon mellett Mária Terézia legtehetségesebb tábornoka.³⁷ Ősei között látjuk Tamást (1498–1562, felesége Kanizsay Orsolya), Ferencet (1555–1604, Báthory Erzsébet), Pált (Forgács

Judit), Ferenc országbíró (gróf Esterházy Júlia). Apja Ferenc (Szécsy Erzsébet, Herberstein Margit és Shratenbach Rózsa Rebeka); Ferenc a harmadik feleségétől származott. Testvérei: Lipót kancellár, József ezredes, Baltazár (gróf Berényi Erzsébet).³⁸ Gróf Nádasdy Ferenc tábornok több hadjáratban sikeresen vett részt.³⁹ 1754-ben a hétéves háború során új katonai alakulatokat szervezett. A lovasság élén jelentősen hozzájárult Daun kolini győzelméhez, amiért a Mária Terézia rend nagykeresztjét kapta meg. 1756–1783-ban horvát bánként a katonai határőrvidéket szervezte. 70 éves korában (1778) a galíciai haderő parancsnoka lett.⁴⁰ (6. illusztráció)

Ferenc fivére *gróf Nádasdy Lipót*. 1730-ban titkos tanácsos, 1739-ben kincstartó, 1744-ben a magyarországi tartományi biztosság elnöke, 1746–1758-ban főistállómester, 1746–1751-ben kancellár, megkapta a Szent István rend nagykeresztjét. 1751-től Komárom vármegye örökös főispánja. Hat fia és hat lánya született, de ezek közül csak egy, Mihály, élte őt túl.⁴¹

Gróf Nádasdy Mihály (1746–1826) kamarás, Komárom vármegye örökös főispánja, királyi főajtónálló, 1785–1798-ban koronaőr. Feleségétől, Colloredo⁴² Mária Teréziától 14 gyermeke született. Ezek közül László gróf Rédey Annát, Xavér Ferenc gróf Schmidegg Juliát, Mihály egy gróf Zichy lányt és Lipót egy gróf Pálffy lányt vett el.⁴³

A fenti hét mágnáscsalád mellett *másik 16 család* tagjai töltöttek be még jelentős posztokat Mária Terézia alatt. Ezek a Bajzáth, Balassa, Barkóczy, Fekete, Festetics, Hadik, Illésházy, Jankovics, Keglevich, Klobusiczky, Kollonics, Majláth, Niczky, Patáich, Ürményi és Zichy. Köztük nem kevésbé jelentős családokat látunk, de mégsem szerepeltek annyit, mint a fentebb tárgyalt hét mágnáscsalád.

Pászai Bajzáth György püspök 1774–1777-ben alkancellár. Az 1760-as években vesziprémi püspök.⁴⁴

A *kékkői és balassagyarmati Balassa* család a 13. századtól játszott közéleti szerepet. Kiemelkedő tagja *Bálint*, a költő, az első magyar lírikus. A családból a legmagasabb rangot *Balassa Ferenc* (1736–1807), a 18. század második felének kiemelkedő államférfia érte el. Tehetséges fiatalembert a bécsi Theresianumban tanult, ez időben könyvet írt Szent Istvánról. Szereplése 1756-ban kezdődött, amikor kamarás lett. Azután egymást követték a magasabb posztok: 1756–1785-ben helytartótanácsos, 1758-ban brünni katonai élelmezési biztos, 1762–1785-ben Szerém vármegye főispánja, 1763–1764-ben szlavóniai egészségügyi biztos, 1763-ban

tagja az úrbérrendezési bizottságnak, egyik kezdeményezője Mária Terézia jobbágyvédő intézkedéseinek. 1769–1782-ben a magyarországi tartományi biztosság igazgatója, 1769-től titkos tanácsos. 1770–1771-ben vízi szállítási biztos, 1772-től gróf. 1777–1785-ben a pozsonyi iskolakerület főigazgatója, 1779-ben fiumei, 1780-ban károlyvárosi királyi biztos. 1782–1785-ben a magyarországi tartományi biztosság főigazgatója, 1783–1785 között kamarai elnök, koronaőr, kincstartó. Mint koronaőr ő vitte a Szent Koronát 1785-ben Pozsonyból Bécsbe, amivel a magyar rendek ellenszenvét vívta ki. 1785–1790 között horvát bán, II. József odaadó híve, a zágrábi kerület főbiztosa, 1791–1798-ban illir udvari kancellár, 1793-ban a galíciai udvari biztosság elnöke. 1798-ig Bécsben élt, akkor kegyvesztett lett. Nem házasodott meg, vele kihalt a grófi ág.⁴⁵

Gróf Barkóczy Ferenc de Szala et Taverna (1710–1765), Zemplén vármegye főispánjának és gróf Zichy Juliának a fia. Nagyatyja Ferenc, nagyanyja gróf Andrássy Anna. Nagyatyja fivére György, akinek a felesége Koháry Judit. Lánya, Barkóczy Krisztina, Károlyi Sándor gróf felesége lett. Nővére Borbála (gróf Cziráky Józsefné) és Klára (gróf Szirmay Tamásné). Ferenc Nagyszombaton és Rómában tanult, majd 1734-ben pappá szentelték. 1740-ben a szepesi káptalan prépostja. 1741-ben titkos tanácsos, 1743-ban septemvir, 1745-ben egri püspök, 1761-ben esztergomi érsek és Magyarország hercegprímása. 1762-ben bízta meg az uralkodó a magyarországi oktatási ügyek felügyeletével. Ő volt a Szent István rend első praelatusa. 1764-ben Mária Teréziától, József főherceg után másodikként, megkapta a rend nagykeresztjét. Mint a művészet és a könyvnyomtatás pártfogója nagy érdemeket szerzett. 1756-ban Egerben nyomdát alapított, amit Esztergomba magával vitt, ahol ez volt az első nyomda.⁴⁶

Galántai Fekete György gróf (1711–1788) koronaügyész, 1730-tól helytartótanácsos, 1748–1762-ben személynök, 1760-tól Arad vármegye főispánja. Megkapta a Szent István rend közép-, majd nagykeresztjét. 1762–1773 között alkancellár, 1760-ban *birodalmi gróf*. 1773–1783-ban országbíró 1770–1784 között egyetemi és oktatásügyi főigazgató.⁴⁷ A *hivatali arisztokráciához* tartozott. Fia, János, kamarás, vezérőrnagy és volterianus. Fekete György gyakran utazott Bécs és Triest között, a monarchia csaknem valamennyi képzett emberével levelezett. A szorgalmat apósától, Niczky Györgytől is tanulhatta. Felesége u.i. Niczky György lánya, Anna volt. Unokájával, János kamarással, kihalt az ág.⁴⁸

A *tolnai gróf Festetics* család *Festetics Pál* (1725–1782) kamarai alelnökön keresztül képviseltette magát a felső vezetésben. Atyja Kristóf, anyja Szegedy Judit. Kristóf 1722–1729-ben Somogy vármegye országgyűlési követe, 1760-ban megkapta az Arany sarkantyút, titkos tanácsos és septemvir lett. Pál 1751-ben országgyűlési követ, 1756-ban bécsi udvari kamarás, 1762-ben magyar udvari kamarás, 1772–1782 között kamarai alelnök, *1770-ben gróf*, 1777-től Baranya vármegye főispánja lett. Felesége Borsányi Judit; fia, György a bécsi Theresianumban nevelkedett. Lánya, Júlia, *gróf Széchenyi Ferenc* felesége lett.⁴⁹

Futaki Hadik András (1710–1790) lovassági tábornok az *egyenruhás arisztokrációhoz* tartozott. Atyja, egy udvarhű kapitány, nemességet nyert. Hadik András Prinz Eugen alatt kitüntetéssel szolgált a Rajnánál, majd a török háborúban vezérőrnagyit rangot ért el. A hétéves háborúban altábornagyként 1757-ben a Berlin elleni híres hadjáratot vezette. Ezért a Katonai Mária Terézia Rend nagykeresztjét kapta.⁵⁰ 1758-ban lett a lovasság tábornoka, 1759-ben a birodalmi hadsereg főparancsnoka. 1762–1764 között Erdély kormányzója, majd a karlováci kongresszus elnöke. 1772-ben, Lengyelország felosztása után, Galicia kormányzója. 1774-ben tábornagy és 1789-ig az Udvari Haditanács elnöke. 1776-ban József császár *birodalmi grófi* rangra emelte. 1789-ben ő vezette az osztrák hadsereget a törökök ellen. Négy gyermeke közül András lovassági tábornok; János kamarás⁵¹; Károly tábornok lett és elvette gróf Kollowrat-Krakowsky Teréziát.⁵²

A Pálffy, Thurzó, Szirmay, Ocskay, Sárkány és Esterházy családdal rokon *illésházi gróf Illésházy* családot *gróf Illésházy József* országbíró képviseli. Atyja, Miklós kancellár, 1678-ban grófi rangot kapott. Anyja Balassa Erzsébet. József 1759–1769 között országbíró, 1755–1759-ben tárnokmester. Sógora gróf Erdődy László. Felesége gróf Csáky Franciska, majd gróf Traun Petronelle. Utóbbtól született Terézia (herceg Batthyány Ádámné), Julianna (gróf Balassa Jánosné, majd Herbersteinné), Franciska (gróf Batthyány Györgyné). Fia János, gróf Batthyány Szidóniát vette nőül. József országbíró unokáinak házastársai között ott látjuk gróf Barkóczyt, gróf Windischgrätzet és gróf Feketét.⁵³

A daruvári gróf Jankovics családból *gróf Jankovics Miklós* (1728–1789) szerepel. A családnak Körös, Pozsega és Verőce vármegyében voltak birtokai. Miklós 1738-ban Pozsega vármegye alispánja, 1767-ben helytartótanácsos Horvátország részéről, 1772-től *gróf*, 1775-ben Pozsega vármegye főispánja, 1781-ben való-

ságos titkos tanácsos, 1782-ben septemvir, 1785-ben megkapta a Szent István rend középkeresztjét és Szerém vármegye főispánságát. 1787-től a Hétszemélyes Tábla elnöke. Felesége nemeskéri Kiss Katalin. Jankovics Katalin Niczky Kristóf országbíró (1714–1787) felesége.⁵⁴

Buzini gróf Keglevich József (1729–1798) helytartótanácsi titkárként kezdte a pályafutását, majd Torna vármegye főispánja lett. Nagyatya, Ádám, szintén főispán volt, nagyanyja gersei Pethő Mária. Atyja, József, Tolna vármegye főispánja, koronaőr. Anyja Tavonath Terézia.⁵⁵ Fia, József, a Szent István rend lovagja, kamarás, 1764–1765 és 1772–1794 között koronaőr, 1794–1798-ban főistállómester. Sógornője között találunk egy Zichy és egy Esterházy grófnőt.⁵⁶

Gróf Klobusiczky Ferenc de Klobusicz Zéttény (1707–1760) atyja Zemplén vármegye alispánja, majd személynök, Arad vármegye főispánja, 1695-ben *bárái* rangot nyert. Anyja Soós Katalin. Klobusiczky Ferenc Rómában tanult; a Pozsony megyei Nagyfödémen lett lelkész. 1731-től szepesi, 1733-tól gömöri kanonok, sasvári fődékán, 1734-től segédpüspök és érseki vikárius. 1736-ban püspökké szentelték. 1741-től erdélyi, 1748-tól zágrábi püspök, 1751-től kalocsai érsek. Sógornője gróf Szapáry Terézia; unokahúga gróf Grassalkovics Antal felesége.⁵⁷

Mária Terézia korszaka után került pozícióba a *kollegrádi Kollonics* család egyik tagja, *László* (1736–1827). Atyját, Zay László bárót, gróf Kollonics János Zsigmond adoptálta. Anyja Kollonics Mária Eleonóra. László 1760–1764 között nagyváradi kanonok és nagyprépost, 1775-től erdélyi, 1780-tól nagyváradi püspök és Bihar vármegye főispánja. 1787–1817 között kalocsai érsek. Valóságos titkos tanácsos és szeptemvir.⁵⁸

Székhelyi gróf Majláth József (1737–1810), József septemvir és terjékfalvi Törinczy Katalin fia. Mária Terézia udvari tanácsosi címmel hívta be a bécsi udvari kamarába. 1776-ban *Fiume első kormányzója* és Szerém vármegye főispánja. 1783-tól a magyar kamara alelnöke, 1784-től Borsod vármegye főispánja. 1785-ben *grófi rangot* nyer, majd főkamarás, királyi biztos, Pest vármegye főispánja.⁵⁹ 1786-tól a bécsi kamara alelnöke, 1786–1791 között alkancellár, 1794-ben galíciai biztos és kormányzó, 1793-tól tárnokmester, 1797-től galíciai udvari kancellár, 1801-ben a velencei kancellária elnöke, 1802-től állam- és konferencia miniszter. 1806-ban megkapta a Szent István rend nagykeresztjét.⁶⁰ Felesége Borsányi Mária (13 gyermek), majd gróf

Sándor Anna (5 gyermek). Lemenői közül: fia János kamarai elnök (gróf Sennyey Antónia), Károly (Reviczky Judit), János író (gróf Révay Anna). Lánya Erzsébet, gróf Batthyány Imre, Mária Melczer László és Ágnes Mednyánszky Lajos felesége lett. Unokája Antal, főkancellár.⁶¹

Megfigyelhető, hogy az első, a közéletben kimagasló szerepet játszó generáció szorgalma gyors karriert biztosított. Azután már a második-harmadik nemzedéktől függött, hogy a szintet tartani tudták-e. Erre a legjobb példa a *gróf Niczky de Niczky* család. Gróf *Niczky György* 1715-, 1722- és 1729-ben Zala megye követe, 1736-1747 között koronaügyész, 1755-től septemvir. II. József idején a helytartótanács elnöke.⁶²

Gróf Niczky Kristóf (1725–1787), György fia, változatos hivatali pályafutást mondhatott magáénak. 1735-ben kamarai titkár 1751-től tanácsos. 1764-ben megkapta a Szent István rend kis- és középkeresztjét. 1765-ben *grófi rangot* nyert.⁶³ Albrecht főherceget ő tanította közjogra. 1767-ben valóságos titkos tanácsos, 1768-tól a Planum Tabulare-bizottság elnöke, 1766-tól a pécsi és a győri tankerület főigazgatója, bánáti királyi biztos. Kiemelkedő tevékenysége a Bánát megszervezése, 1778, a Magyar Királyságba való visszaintegrálása után.⁶⁴ 1782-től a magyar kamara elnöke, 1787-től személynök. Lánya, Katalin, gróf Schmidegg László felesége. Fia, István, Körös vármegye főispánja; felesége gróf Esterházy Mária. Kristóf másik fia, György, Verőce vármegye főispánja; felesége gróf Batthyány Xavéria.⁶⁵

A két *gróf Patachich*: Gábor kalocsai érsek (1733–1746) és Ádám kalocsai érsek (1776–1787), a horvát nemességet képviseli. Különösen Ádámot tekinthetjük *egyházi mágnásnak*. Mint született horvát Kalocsát magyarrá tette. Az országgyűlésen mindig az ellenzékkel tartott (pl. a korrégens kérdésében), ezzel magára vonta

Mária Terézia haragját.⁶⁶ Ádám korábban nagyváradi püspök volt, udvarában zenekart tartott, Michael Haydn (Joseph testvére) vezetése alatt. Karl Ditter-t 1764-ben a püspöki udvarba hívta, aki zeneműveket, operákat és Metastasio-oratóriumot írt. Ádám Nagyváradon 15 000 darabból álló könyvtárat alapított, ezt azután magával vitte Kalocsára az érseki palotába. Ő volt a budai egyetemi tanács elnöke. 1778-ban az ő elnöksége alatt tanácskoztak a tanfelügyelők a Ratio educationis végrehajtásáról. Ez a konferencia foglalt először állást Magyarországon az *általános tankötelezettség* mellett.⁶⁷

Ürményi József de Ürmény (1741–1825) atyja István tanácsos, anyja Motesiczky Borbála. Pályafutását 1766-ban a királyi jogügyigazgatóságon kezdte. 1769-től táblai bíró, 1773-tól udvari kamarai előadó, 1774-ben a magyar királyi kancelláriára került. Nagy szerepe volt a *Ratio educationis* kidolgozásában. Jutalmul megkapta a Fejér megyei Vált és Agárdot, majd elnyerte a Szent István rend parancsnoki keresztjét. 1780-ban királyi biztos Pest vármegyében, 1782-től főispán Bihar, 1785-től Nyitra vármegyében. 1788-ban kincstartó, 1789–1795 között személynök, 1801-ben galíciai kormányzó, 1802-től Fejér vármegye főispánja, 1806-tól országbíró.⁶⁸ 1791 után a nemzeti nevelésüggyel foglalkozó Deputatio regnicolaris in litteraribus elnöke.⁶⁹

Az ősi *gróf Zichy* család két tagja tűnik fel Mária Terézia korában. *Gróf Zichy Károly* 1733–1740 között koronaőr.⁷⁰ Egy másik *Károly* (1753–1826) atyja István, anyja gróf Stubenberg Cecília; a bécsi Theresianumban nevelkedett. 1782-től Békés vármegye főispánja, 1785-től titkos tanácsos, 1788–1795 között országbíró, 1792-ben a Szent István rend nagykeresztjét, 1821-ben ugyanezt gyémántokkal kapta meg. 1802-től az állami pénzügyek elnöke, 1808-tól az Aranygyapjú lovagja, 1809-től hadügyi és állam minisztériumi elnök.⁷¹

Kállay István

JEGYZETEK

1. Lásd erről bővebben Fallenbüchl Zoltán: Magyarország főméltóságai 1526–1848. Bp. 1988. 5–6. pp. (továbbiakban: Fallenbüchl).

2. Nagy Iván: Magyarország családai. Pest 1867–1868. I. 244. p. (továbbiakban: Nagy i.m.), Kosáry Domokos: Művelődés a XVIII. századi Magyarországon. Bp. 1980. 52. p. (továbbiakban: Kosáry i.m.), Csáky Mór: Stellung und Funktion des ungarischen Adels im 18. Jahrhundert. In: Maria Theresia als Königin von Ungarn. Halbtum 1980. 57. p., 166. p. (továbbiakban: Halbtum 1980.).

3. Nagy i.m. I. 245. p., Hóman Bálint–Szekfű Gyula: Magyar történet. Bp. 1935. IV. 498. p. (továbbiakban: Hóman–Szekfű i.m.), Halbtum 1980. 165. p.

4. Nagy I. 246. p., Halbtum 1980. 195. p.

5. Nagy I. 248. p.

6. Hóman–Szekfű i.m. 1935. IV. 111, 404. p., MOL (Magyar Országos Levéltár, továbbiakban: MOL) P 769. Családi levéltár. Pálffy.

7. Szinnyi József: Magyar írók élete és munkái. Bp. 1891–1914. X. 161. p. (továbbiakban: Szinnyi i.m.).

8. Marczali Henrik: Mária Terézia. Bp. 1891. 155. p. (továbbiakban: Marczali).

9. MOL N 11. Archivum palatine comitis Joannis Pálffy.

10. Kállay István: Die staatsrechtliche Stellung Ungarns und die Landtage unter Maria Theresia. In: Maria Theresia als Königin von Ungarn. In.: Halbtum 1980. 23. p.
11. Wolf Adam: Aus dem Hofleben Maria Theresias. Wien 1858. 113. p., Halbtum 1980. 176–177. pp.
12. Szinnyei i.m. X. 178. p.
13. Marczali i.m. 1891. 311., MOL N 9 Archvum palatine comitis Nicolai Pálffy.
14. Szinnyei i.m. X. 168. p.
15. Fallenbüchl i.m. 90, 93. p.
16. Marczali i.m. 155–156. pp.
17. Halbtum 1980. 180. p.
18. Uo. 168. p.
19. Nagy i.m. IV. 91., Eszterházy János: Az Eszterházy család és oldalágainak leírása. Bp. 1901. 9, 15, 21–23, 28–31, 34–37, 47, 50–54, 61–62, 132 pp. – (továbbiakban: Eszterházy i.m.); MOL P 216.
20. Nagy i.m. IV. 91. p.
21. Halbtum 1980. 167. p.
22. Uo. 188. p.
23. Nagy i.m. IV. 92., Eszterházy i.m. 9, 20–21, 34, 118, 173 pp. Maria Theresia und ihre Zeit. Wien 1980. 143. p., MOL P 218.
24. Halbtum 1980, 171. p.
25. Nagy i.m. IV. 92., Eszterházy i.m. 19, 21, 23, 37, 120. pp. MOL P 219.
26. Szinnyei i.m. II. 15. p.
27. Nagy i.m. III. 14. p., MOL P 71. Fasc. 180–183.
28. Szinnyei i.m. II. 147. p., Nagy i.m. III. 89. p., MOL P 71. Fasc. 60.
29. Fallenbüchl Zoltán: Die Beamten der Ungarischen Hofkammer in der Zeit Maria Theresias. In: Maria Theresia als Königin von Ungarn. Eisenstadt 1984. 146. p. (továbbiakban: Fallenbüchl 1984.)
30. Nagy i.m. IV. 62, 68. p.
31. Uo. IV. 62 p., 68. p.
32. Uo. IV. 447–448. pp., Szinnyei i.m. 1419. p., MOL P 429. II/B.
33. Halbtum 1980. 201. p.
34. Fallenbüchl 1984. 146. p.
35. Marczali i.m. 160–161. pp.
36. Nagy i.m. IV. 448. p.
37. Hóman–Szekfű i.m. IV. 498. p.
38. Szinnyei i.m. II. 492. p.
39. Nagy i.m. VIII. 24–25. pp.
40. Halbtum 1980. 186. p.
41. Nagy i.m. VIII. 19, 25. p.
42. Franz Graf Colloredo 1792–1805 között kabinetminiszter volt. Payer, Tabella der Hofwürden, Wien 1902.
43. Nagy i.m. VIII. 20., 25. p.
44. Uo. I. 93., Fejér megyei Levéltár. Bajzáth család levéltára., Kosáry i.m. 617. p.
45. Kállay István: Balassa Ferenc iratai. „Levéltári Közlemények” 1972. 247–249. pp., MOL P 1765.
46. Nagy i.m. I. 196., 199. p., Szinnyei i.m. I. 388. p., Halbtum 1980. 171. p.
47. Szinnyei i.m. III. 292. p.
48. Nagy i.m. IV. 143. p.
49. Uo. IV. 162–163. pp., Szinnyei i.m. III. 450. p., Kállay István: A Festetics család levéltára. MOL Repertorium. Bp. 1978., MOL P 245.
50. Halbtum 1980. 187. p.
51. Nagy i.m. V. 8–10. pp.
52. Gróf Leopold Kollowrat–Krackowsky 1772–1782 között udvari kamarai és Banco- Hofdeputation elnök, 1782–1792 között cseh főkan-cellár és osztrák első kancellár.
53. Nagy i.m. V. 224. p., 228. p., Szinnyei i.m. V. 64. p.
54. Nagy i.m. V. 300–301. pp.
55. Uo. V. 159. p.
56. Uo. V. 159. p., Bakács István–Dávid Lászlóné: P szekció. Kisebbségi és személyi fondok. MOL Repertorium. Bp. 1968. 360. p. és köv., MOL O 421. II. 12. No.1. és köv., P 422. Lad. VII. I. Fasc. (továbbiakban: Bakács–Dávidné i.m.)
57. Nagy i.m. VI. 276, 279. p., Szinnyei i.m. VI. 570. p.
58. Nagy i.m. VI. 304, 306. p., Szinnyei i.m. VI. 772. p., Bakács–Dávidné i.m. 407. p., MOL P 429. II. D. 3.
59. Nagy i.m. VII. 250–251. pp. Szinnyei i.m. VIII. 376. p., MOL P 566. Fasc. LXVIII.
60. Halbtum 1980. 199. p.
61. Nagy i.m. VII. 250–251. pp.
62. Uo. VIII. 151, 153. p. MOL P 567. 39. tétel.
63. Nagy i.m. VIII. 151, 153. p.
64. Halbtum 1980. 199. p.
65. Szinnyei i.m. IX. 1407. p., Nagy i.m. VIII. 153. p.
66. Marczali i.m. 156. p.
67. Kosáry i.m. 72, 211, 457, 678, 686. p.
68. Szinnyei i.m. XIV. 692–694. pp., Kosáry i.m. 388, 702. p.
69. Csáky Móric: Von der Aufklärung zum Liberalismus. Wien 1981. 184, 202. p.
70. Bakács István: A Zichy család levéltára. MOL Repertorium. Bp. 1963., MOL P 707. Fasc. 30. et. I. No.1–87., Fasc. 51. No.37–61. (továbbiakban: Bakács i.m.)
71. Szinnyei i.m. XIV. 1823. p., Bakács i.m.

– Illusztrációk –

1. Sauvage, Jean Pierre (?): Gróf (később herceg) Batthyány Károly. 1765. után
(Érsekújvár – Nové Zámky – Művészeti Galéria – Galeria umenia –) Malfková, Maria: Neznámy portrét Karola Batthyányho v Nových Zámkoch. „ARS” (o portréte) 1/1985. 70. p. illusztrációja nyomán
2. Kreuzer, J. – Bitschmann, J.: Gróf Batthyány József prímás. 1780. körül.
(Pozsony – Bratislava – Városi Képtár – Galeria mesta Bratislavy –) Rusina, Ivan: Renesančná a baroková plastika v Bratislave. Bratislava 1983. 132. p. 79. illusztrációja nyomán (továbbiakban: Rusina i.m.)
3. Moll, Balthasar Ferdinand: Gróf Pálffy János portréja egykori pozsonyi síremlékéről – ma a királyfai (Kráľ'ová pri Senci) Pálffy-kastély kápolnájában –. 1752.
Rusina i.m. 111. p. XXXVI. tábla illusztrációja nyomán.
4. Dorffmeister, Joseph (?): Herceg Esterházy Miklós. 1795–1800. körül
(Budapest, Szépművészeti Múzeum)
Búzási Enikő: Régi magyar arcképek. Bp. 1988. 91. p. 39. szám illusztrációja nyomán (továbbiakban: Búzási i.m.)
5. Martin van Meytens követője: Gróf Esterházy Miklós követ. 1761–1764.
(Tata, Kuny Domokos Múzeum)
Búzási i.m. 65. p. 26. szám illusztrációja nyomán
6. Ismeretlen mester: Gróf Nádasdy Ferenc. 1757. után (Bajmóc – Bojnice – Múzeum)
Učnicková, Danuta: Historický portrét na Slovensku. Martin – Bratislava 1980. XXI. színes illusztrációja nyomán

Összeállította: Pandula Attila

MAGYAR-LENGYEL GENEALÓGIAI KAPCSOLATOK

Első rész

1. Bevezetés

A magyar családok történetének kutatása során igen gyakran bukkanunk külföldi vonatkozásokra. Az ilyen genealógiai kapcsolatok három fő csoportba sorolhatók: idegen származás, egyes ágak külföldre költözése (néhány generációra vagy véglegesen) s végül összeházasodás külföldi családokkal. Mindhárom esetben óhatatlanul szükséges a külföldi források ismerete, feldolgozása – ha a kutató pontos adatokat kíván beszerezni az érintett család eredetével, sorsával kapcsolatban. Különösen igaz ez, ha a vizsgálat a leányági ősök, illetve leszármazottak részletes felderítését is célul tűzi ki. A Magyarországon megjelent családtörténeti munkák, forráskiadványok, sajnos csak néhány kivételes esetben nyújtanak némi segítséget, kiindulási alapot a kutatáshoz. Egy ilyen jellegű kis kézikönyvet a következőkben részletesebben is be fogok mutatni. Ezek a művek azonban többnyire már eleve csak a nyilvánvaló magyar vonatkozásokra szorítkoznak, s a kutató számára izgalmas, rejtett kapcsolatokat nemigen ismerik. E néhány kötet kizárólagos ismerete és használata nem teszi lehetővé az igényes, tudományos alaposságú forrásfeltárást, gyakran még az elindulást sem.

Különösen fontosak számunkra a szomszédos népekkel való kapcsolatok adatai, s ezekre mégis talán még fokozottabban érvényesek a mondottak. Nyilvánvaló pedig, hogy az átszármazások, összeházasodások éppen ezekkel a nemzetekkel voltak a leggyakoribbak. E kapcsolatok alaposabb feldolgozása azonban többnyire még várat magára.

Nem teljesen önkényesen választottam e nemzetek közül a lengyelt, mellyel történelmünk századai során általában igen szoros kapcsolatok fűztek össze, s ennek következtében természetesen igen gyakran jöttek létre családi összefonódások is. Ennek ellenére ez a terület is meglehetősen feldolgozatlan. Tény az, hogy elvéve jelent meg, jelenik meg egy-egy olyan munka, amely az általános történelmi kapcsolatokon kívül túl a családi (pl. dinasztikus) jellegű érintkezéseket (is) taglalja.¹ E művek azonban többségükben inkább a köztörténet és nem a genealógia szemszögéből tárgyalják a kérdést.

Igen kevesek számára ismert nálunk a lengyel genealógiai és heraldikai irodalom, amely a kitartó bűvár

számára szinte kimeríthetetlen tárházát nyújtja a rejtett magyar vonatkozású adatoknak. Egy hivatalos utazás során lehetőségem nyílt arra, hogy rövid látogatást tegyek a krakkói Jagelló Egyetem könyvtárában. Ez a gyűjtemény Lengyelországban talán a legjelentősebb a történelmi és ezen belül családtörténeti anyag tekintetében. Páratlan a könyvtárhoz csatlakozó kéziratár is, e tanulmányban azonban csak nyomtatott forrásokkal fogok foglalkozni.

A látogatás során a könyvtár Tudományos Tájékoztatási Osztályának segítségével némi betekintést sikerült nyernem a lengyel családtörténeti irodalom fontosabb kézikönyveibe. Az ott tapasztaltak alapján szeretnék rövid tájékoztatást adni a téma iránt érdeklődők számára néhány példán keresztül bemutatva, milyen irodalom segítségével, milyen technikával kezdhet hozzá a kutató egy-egy, az adott típusba sorolható probléma „felgöngyöltéséhez”. A tanulmány végén alapbibliográfiát is ajánlok, amelyben szerepelnek azok a fontosabb kézikönyvek, amelyek használata minden lengyel genealógiai kutatás kiindulópontja. Bár a példák is esetlegesek, a bibliográfia sem teljes, mégis bízom benne, hogy e tanulmány némi segítséget fog nyújtani a hazai kutatóknak. Végül megemlítem, hogy – mintegy kedvcsinálásként –, egy kis adattár is csatlakozik a tanulmányhoz, amelyben egy több kötetes lengyel forráskiadvány magyar anyagát mutatóztam ki. Az itt szereplő adatok egy jelentős része a hazai irodalomban teljesen ismeretlen és többségük tartalmaz érdekes információt.

Itt szeretnék köszönetet mondani a Jagelló Könyvtár Tudományos Tájékoztatási Osztálya vezetőjének, *mag. Anna Sienkiewicz*nek és munkatársainak az értékes segítségért, amely nélkül lehetetlen lett volna a tanulmány végén közölt bibliográfia összeállítása.

2. A lengyel genealógiai és heraldikai irodalomról általában

Nem vállalkozunk arra, hogy a lengyel szakirodalom történetét felvázoljuk, elsősorban mivel a korai munkák ma már inkább csak könyvészeti ritkaságként, s nem annyira tudományos értékű forrásként becsesek. Számunkra a múlt század közepétől kezdődő korszak

az, amelynek termékei ma is jól használhatók. (Ennek ellenére példaképpen utalunk a bibliográfiában korábbi műre is.) Megállapítjuk azonban, hogy a lengyel családtörténeti irodalom tradíciói gazdagabbak, mélyebbre nyúlnak vissza, mint a hazaiak – így a keresett adatok felderítése is könnyebb. Teljes egészében mellőzzük az egyes családok történetével foglalkozó monográfiák ismertetését is, hiszen ezek csak egy-egy családra, esetleg ennek tágabb rokonságára vonatkozó információkat tartalmaznak, s így alkalmazhatóságuk nagyon esetleges. Címszerű felsorolásuk helyett utalunk az egyetlen bibliográfiára, amelyre ebben a témakörben bukkanunk, sajnos ez is erősen leszűkített kört ölel fel.

Annál értékesebbek számunkra az összefoglaló, lexikonjellegű munkák, hiszen ezekben nagyobb valószínűséggel találjuk meg az adott családra vonatkozó kiindulási pontot vagy pontokat valamilyen forrásjellegű anyagra való utalás formájában. Hasonló ez a módszer ahhoz, mint amikor valamely magyar családra vonatkozóan a hazai kutató először mindig Nagy Iván és Kempelen ismert műveit² veszi elő. A magyar szakirodalomban más hasonló jellegű (teljes) kézikönyv tulajdonképpen nincs is, bár talán ide sorolhatók még a Siebmacher sorozat vonatkozó kötetei.³ A lengyel irodalom e téren jóval gazdagabb, mivel itt klasszikus műfajnak számít az ún. „Herbarz”.

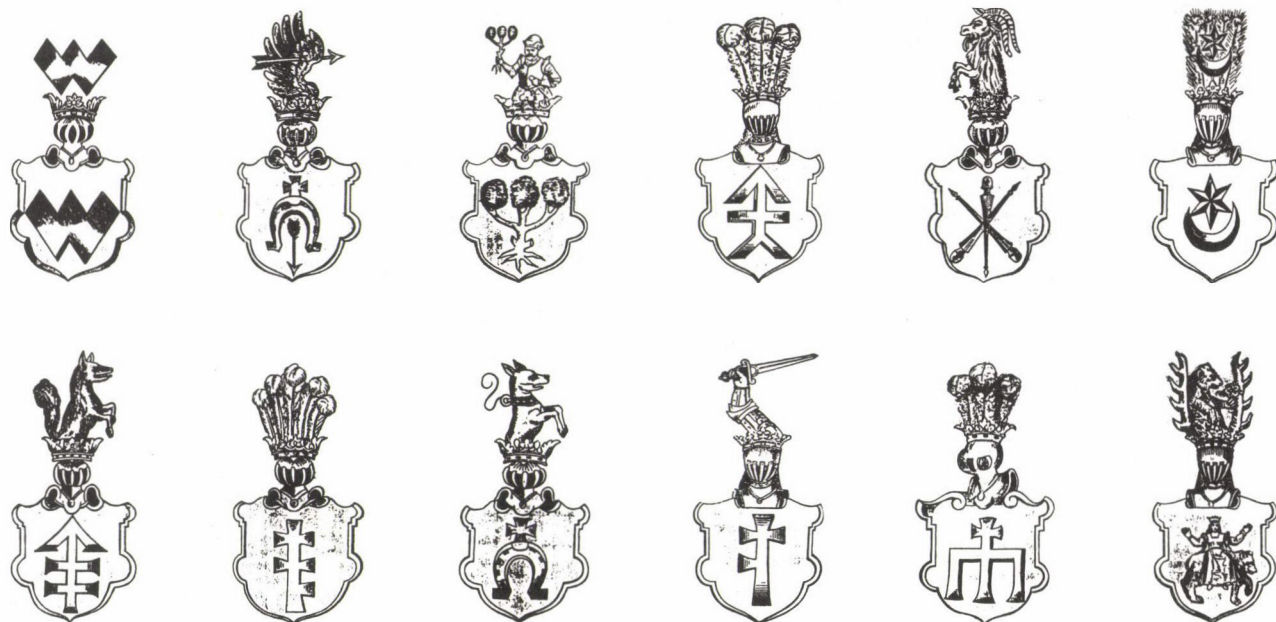
A herbarz szó jelentése címertár, címeres könyv, pontosabb tartalma azonban magyarázatra szorul. A

magyarázat érdekében vegyük először szemügyre a lengyel heraldika sajátosságait. A lengyel címerészet fejlődése egészen különleges, egyéni utat követett, s a környező országok egyikével sem állítható párhuzamba.

E különlegesség az alábbi fő jellegzetességekben nyilvánul meg: a lengyel címerek jelentős része sem herald-, sem pedig közönséges címeralakokra nem vezethető vissza, hanem nagyjából teljesen tulajdonjegy eredetű. A tulajdonjegyek, mesterjegyek természetesen ismertek más országokban is, hiszen egészen az újkorig használatban voltak. Alakilag egyszerű, könnyen véshető, róható, ugyanakkor jellegzetes, megkülönböztető funkciójú, rúnaszerű jelek. A nyugat-európai heraldikában ezek a jegyek lényegében csak polgárcsaládoknál fordulnak elő, érdekes, hogy egy-egy ilyen címeres emlék elszórtan hazánk egykori területén is található.⁴

E lengyel tulajdonjegyek némely esetében valódi heroldalakokká, másutt apróbb tárgyak természetes jellegű képévé fejlődtek. Azonban ezek az alakok is általában igen jellegzetesek (hold, csillag, kis lebegő kereszt, patkó, nyílvesző, stb.). Természetesen – különösen a 18. századtól kezdődően – erős külföldi, elsősorban német hatások is érvényesültek, amelyek egy teljesen más jellegű heraldikai formakincs szuperponálódását eredményezték.

A másik lengyel jellegzetesség a címer eredeti, megkülönböztető funkciójának a részleges hiánya. A lengyel heraldika címerképeinek a száma ugyanis – a fen-

1. ábra. Néhány jellegzetes lengyel címer. Felső sor: Abdank, Dołęga, Godzembra (vagy Godzięba), Kościesza, Koźlarogi, Leliwa. Alsó sor: Lis (vagy Bzura), Piława, Pobóg, Prus, Radwan, Rawicz.

tiük miatt – igen korlátozott, s ugyanazt a címerképet általában sok, egymással rokonságban nem álló, csupán azonos vidéken lakó, néha hasonló nevet viselő, de nem bizonyíthatóan azonos eredetű család használta, ugyanakkor ugyanazon család egyes ágai más és más címet viseltek.

Az ilyen tipikus címereknek a viselő családok neveitől független saját neve van s egy-egy családnál általában nem is szükséges a címer részletes leírása, hanem elegendő annak csupán név szerinti megadása (pl. „a család címere a Leliwa”). Extrém példaként említjük meg, hogy némelyik gyakoribb címet akár 500 különböző család is használta. E címerközösségben élő családok esetenként eltérő sisakdísszel különböztették meg magukat egymástól, de ez a jelenség nem volt általános, és csupán későbbi fejleményként jelentkezett, talán külföldi hatásra. Ugyanakkor gyakori volt az az eset, amikor ugyanazon család ágai a későbbi címerfelvétel miatt más és más címet használtak. Így pl. sok esetben azonos, jellegzetes nevet viselő, szomszédos kormányzóságban lakó, vagy szomszédos birtokkal rendelkező családok, ahol a közös származás bizonyítható, vagy legalábbis feltehető, inkább a közvetlen környezet, esetleg a leányági rokonság által adódott, más címerközösséghez tartozó jelvényt használtak.

További érdekesség, hogy a lengyel címertanban a színeknek alig van szerepük, a régebbi címerleírások sokszor a színnel nem is foglalkoztak. Ennek ismeretében nem meglepő, hogy pl. a prémekek teljesen ismeretlenek voltak (hasonlóan a magyar heraldikához). Előfordult, hogy egy-egy címer színei ingadoztak is⁵. A lengyel heraldika történetét, elméletét ismertető lengyel munkák kevésbé fontosak a magyar kutató számára, ezért ezeket a bibliográfiából mellőztük, annál is inkább, mivel a legtöbb herbarz bevezetőjében közöl egy hosszabb-rövidebb ismertetést a lengyel törzscímerekről.

Annak ellenére, hogy ilyen módon a család-címer összrendelés Lengyelországban meglehetősen esetleges volt, a címertárak a lengyel szakirodalomban mindig központi szerepet játszottak. Formailag ezek a herbarzok azonban nem olyan jellegűek, mint pl. a Siebmacher-féle mű vagy éppen a sajnálatos módon befejezetlen maradt Magyarország Címereskönyve⁶, hanem inkább Kempelen idézett művéhez hasonlíthatók. Ehhez képest plusz elem azonban a leírt család vagy az azt képviselő személy által használt címer mindenkori megadása. A szokásos forma a következő:

Családnév. Címernév (ahol nem hagyományos lengyel törzscímerről van szó, a címer tömör – sajnos, általában túl tömör, azaz pontatlan – leírása).

Adatok a család őisére, illetve az első ismert címerhasználó(k)ra (röviden, felsorolás jelleggel).

Forrás megjelölés (néha el is marad!), többnyire rövidítve, oldalszám, stb. nélkül.

Látható, hogy a tipikus herbarz meglehetősen szűkszavú. Nagyon ritkán közöl leszármazási adatokat, birtoklástörténetet, stb. Gyakran utal azonban a lakhelyre (esetleg a birtok helyére), a nemesség bejegyzését végző kormányzóságra (vajdaságra), amely adatok már valamilyen kiindulási támpontot jelenthetnek a továbbkutatásra.

A legnagyobb nehézség, hogy a forrásmegjelölések többnyire nem elég precízek. Hivatkoznak ugyan valamely (esetleg több) korábban megjelent munkára, levéltárban található kéziratok anyagra, de általában kötettség, oldalszám, stb. megjelölése nélkül. Ezek a jellegzetességek természetesen megnehezítik a kutatást.

A szűkszavú herbarz egészen szélsőséges leszármazottja a „Spis nazwisk” típusú mű (névlista), amelyből szintén ismeretes jónéhány. Ezek csak a nemesi családok neveit sorolják fel esetleg a címernévvel együtt, de semmilyen további támpontot nem adnak. A kutató csupán első ellenőrzésre használhatja, ha ugyanis egy nevet megtalál benne, akkor azon családra vonatkozólag feltehetően a bővebb alapirodalom szolgáltat további adatokat. (Fordítva azonban nem igaz az állítás, hiszen semelyik névlista nem teljes.)

A fentiekben leírt két kézikönyv típus (Herbarz és Spis nazwisk) századunk kezdete táján szerencsére kissé bővebb formát öltött. Ennek ellenére a Nagy Iván-szerű, részletes genealógiákat közlő gyűjtemény ilyen átfogó lexikon-formában Lengyelországban soha nem született meg. Helyette itt is jelentkezett egy, a mi Nemesi Évkönyvünkhöz⁷ hasonló, sőt annál még nagyobb szabású vállalkozás (több, hamar megszűnt kísérlet mellett).

Szintén újabbkori műfaj a vegyes forrásközlés (mely a magyar kutatónak kiváló terepet nyújt az adatgyűjtéshez!)

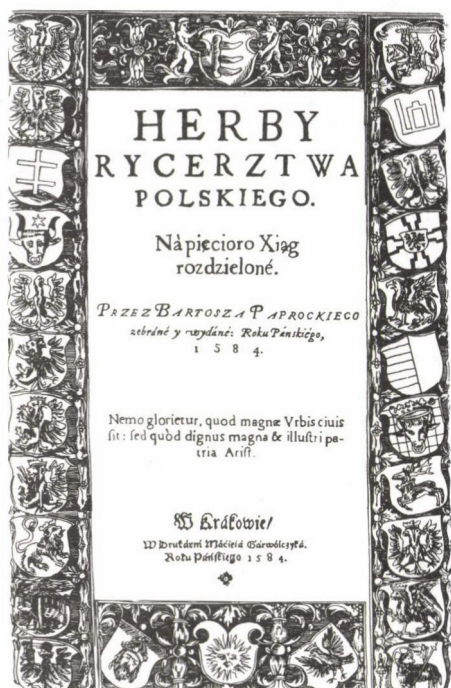
Úgy tűnik – mint erre már korábban is utaltunk –, a lengyel genealógiai-heraldikai irodalom bibliográfiailag nincsen túlzottan jól feldolgozva. Pl. a mi Baán-féle könyvészetünkhöz⁸ hasonlóra nem sikerült bukkanni.

Érdekes tény, hogy Lengyelországban ma igen intenzív az érdeklődés a családtörténeti és címertani iro-

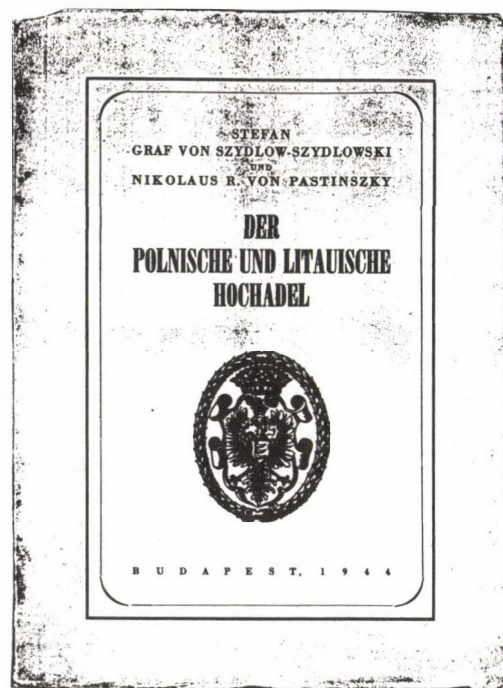
dalom iránt. A Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe és a Zrzeszenie Księgarstwa közös kiadásában 1974 óta folyamatosan jelennek meg különböző jelentősebb XVIII–XIX. századi, illetve második világháború előtti lengyel művek reprintjei. E reprintek között szép számmal találhatók történelmi, helytörténeti és nem utolsó

sorban családtörténeti művek is, elsősorban herbarzok. Bár a lengyel reprintek nem éppen olcsók, ezek az újra kiadott genealógiai művek igen gyorsan elfogynak s hamarosan keresett könyvritkasággá válnak.⁹

Kóczy T. László

2. ábra. B. Paprocki 1584-ben megjelent herbarzának címlapja

3. ábra. Egy Magyarországon megjelent lengyel családtörténeti munka címlapja (Báthori István címerével).

JEGYZETEK

1. Érdekes e témában pl. Kovács E.: L'insurrection polonaise de 1863 et l'émigration hongroise. Bp. 1960. A dinasztikus kapcsolatokra nézve ld. pl. Pálóczi E.: Lengyel királyok Magyarországon. Bp. 1935. További adatok találhatóak elsősorban a következő bibliográfiában: Kertész János: Lengyelország a magyar sajtóban. Magyar-lengyel bibliográfia. Bp. 1938. Végül példaként megemlítnék egy lengyel munkát is mely szinte a Kovács-féle mű „ellendarabja” lehetne: Russjan, Lucjan: Polacy, sprawa polska na Węgrzech w r. 1848–1849. Varsó, 1934.

2. Nagy Iván: Magyarország családai czimerekkel és leszármazási táblákkal. 1–13. Pest, 1857–1868. Reprint kiadása: Budapest, 1987–88. Kempelen Béla: Magyar nemes családok. 1–11. Bp. 1911–1932.

3. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch... Der Adel von Siebenbürgen; ...von Kroatien und Slavonien; ...von Ungarn. 1–4, Supplement. Nürnberg, 1882–1899. (7 db.)

4. V.ö. pl. Vernei-Kronenberger Emil: Magyar középkori síremlékek. (Bp. 1939), 4. tábla: Jakab polgár anyjának sírköve 1375-ből Kassán. Esetleg ilyen: Gervers-Molnár Vera: Sárospataki síremlékek Bp. 1983. a 65–66. p., 45 és 47. illusztráció 1496-os eredetű német síremléke.

5. A lengyel heraldikával kapcsolatban v.ö. pl. Neubecker, Ottfried: Wappenkunde. München, 1980. 72. p.; Oswald, Gert: Lexikon der Heraldik. Mannheim–Wien–Zürich, 1985. 311. p. 310. ill.; Woodward, John – Burnett, George: A Treatise on Heraldry. H.n., 1892 ill. Newton, Abbot Devon, 1969. 74. p.

6. Bp. 1913. csak az 1. kötet (A–C) jelent meg.

7. Daróczy Zoltán szerkesztésében 1923–1935 Budapesten jelent meg, folytatása 1985-ig létezett Adeliges Jahrbuch címen (Luzern, 1936 [1953] – 1985 [1984]), szerkesztője dr. Barcsay-Amant Zoltán volt.

8. Baán Kálmán: Magyar Genealógiai és Heraldikai Forrásmunkák. 1561–1932. Bp. 1933. Újabb, jelentősen bővített kiadása: Kóczy T. László és Gazda István: Magyar családtörténeti és címertani irodalom. 1561–1944. Bp. 1984.

9. Egy jellemző példa: a Paprocki-féle herbarz (ld. a Bibliográfiát) hivatalos új ára 12 000,- Zl volt (Reprinty. Katalog-oferta 1985), az 1982-es megjelenést követően 4 évvel, 1986 szeptemberében használt példányának állami antikváriumai ára már 20 000,- Zl volt! Ma már e könyvek alig hozzáférhetők, az eredetihez hasonlóan ritkák.

A GOTHAI ALMANACH NYOMÁBAN

– A GHdA-sorozat (1951–1992) magyar érdekű anyagának felmérése –

Gotha városa a nagy európai osztály során szovjet megszállás alá, majd a Német Demokratikus Köztársaság felségterületére került. Az ottani *Justhus Perthes* könyvkiadó által 1764 óta megjelentetett *Gothai Almanach* irattárát még 1948-ban „ismeretlen helyre” szállították. Hogy valaha visszakerülhet-e még egykori polcaira, a nagy változások szeszélyének kényén is múlik; csak jószerencse dolga.

De, mi is volt ez a *Gothai Almanach*? – Évente megjelenő családtani kalendárium, amely az idők során az európai, kiváltképp pedig a közép-európai udvarok belső körét adó főnemesség genealógiai nyilvántartásává vált, egy túlnyomórészt még monarchikus Európában. – A kezdeti *Hofkalender* sorozat német és francia változata csupán az uralkodóházakat (I. Rész), az 1815-ben mediatizált – egykor uralkodó – fejedelmeket (II. Rész) és a hercegi címmel felruházottakat (III. Rész) ismertette, továbbá a mindenkor Pápa és szuverén Máltai Nagymester udvartartását, valamint a kölcsönös diplomáciai képviselők praktikus listáját. Ilyeténképp gyakorlati eligazítóként szolgált az udvarok és a diplomácia nemzetközi útvesztőjében.

A kezdeményezés sikere hamarosan a társadalmi igény kielégítésének tágabb szempontja felé terelte a kiadó figyelmét. Már 1825 óta külön sorozatban, *Taschenbuch der gräflichen Häuser* címen tette közzé az „udvarképes” grófi családok „jelen állagát”, holis a családtörténeti összefoglalások és a genealógiai viszszapillantás nyert hangsúlyt. Újabb lépést jelentett a társadalmi felmérés bozótjában az 1848 óta megjelenő bárói kötetek kiadása – *Taschenbuch der Freiherrlichen Häuser* – amit 1900-tól az ősnemes (*Uradel*), 1907 óta pedig a nemesített (*Briefadel*) családokat bemutató sorozat egészítette ki.

Mind a grófi, mind a bárói nyilvántartás A és B részlegre oszlott, az első kizárólag a Német Birodalom ősnemes családjainak, a második pedig a címadományos német, valamint Közép-Európa egyéb – lengyel, balti, cseh, osztrák, magyar, svájci, belga és olasz – ősnemes családjait mutatta be.

Századunk gyökeres társadalmi ártértekeldése során az udvarok hajdanvolt központi szerepének – és ezzel az „udvarképesség” gyakorlati szempontjának is – vége szakadt. Így a fenti sorozatok csak mint az európai elit

genealógiai nyilvántartói éltek tovább, egészen az utolsó kötetek megjelenési véghatáráig, 1944-ig.

Ezt követte Gotha szovjet megszállása és a háborút sértetlenül átvészelt, két évszázados irattár nyomtatúnta.

Ám, mint minden társadalmi igény, a Gotha-jogosultság is újjáéledt a II. világháborút követő dermedtség oldódásával. Már 1951-ben megjelent előbb Glücksburgban, majd 1966-tól azóta is mai kiadási helyén, Limburg an der Lahnban, az „új Gotha”, amely a *Genealogisches Handbuch des Adels* (GHdA) sorozatcímet viseli, a C.A. Starke Verlag gondozásában. Szerkesztője a Marburg an der Lahnban székelő Német Nemzeti Szövetség jogi tagozatának (*Ausschuss für adelsrechtliche Fragen der deutschen Adelsverbände*) ellenőrző védnöksége alatt, előbb Hans Friedrich von Ehrenkrook, majd 1966-tól mindmáig Walter von Hueck, a *Deutsches Adelsarchiv* levéltárosa, valamint felesége, Sylve-Maria Bentivegni.

A sorozat 1992-ben jelentette meg 102-dik kötetét. E sorok megjelentekor talán már a 103-dik is nyomdakész. E kötetek belső tagolása kezdetben változatlanul vette át a *Gotha* némileg már idejétmúlt felosztási rendjét. Ám e tiszteletreméltó, de korunk társadalmi megközelítése szempontjából inkább avítnak tekinthető hagyományörzés az évek során több ponton módosult.

A fejedelmi kötetek hármass felosztása megmaradt ugyan, de a III. Rész A és B osztályra bomlott. Az A osztály 1980 óta (XI. kötet) továbbra is a III. Rész eddigi jogosítottjait tárgyalja, míg a B osztály az I. Rész uralkodóházainak mind gyakoribb morganatikus ágait. – A grófi kötetek A és B beosztása 1976-tól (VIII. kötet) vált egységes sorozattá, míg a bárói kötetek egységesítése csak 1986-ban (XIV. kötet) következett be.

Meglepetést keltő a nemesi kötetek növekvő hányada: az eddig megjelent 102 kötetből 40 (A: *Uradel* 21 és B: *Briefadel* 19). Az eltolódás híven tükrözi korunk társadalmi magatartását: egyre többen igyekeznek ezen a közvetett kerülőúton „Gotha-jogosulttá” válni. Mind-egy, hogy ezt hagyományérzet, avagy társadalmi csörtetés motíválja-e, marad lényegnek, hogy az *Adelsrechtsausschuss* áldásával genealógiai állaguk a *Starke Verlag*-nál megjelenjék. – Tudományosság szempontjából ez a nyitás a családtani pontosításokon túlmenő, egyéb társadalmi fölméréseket is megenged, a demog-

ráfia, a migráció-kutatás, vagy a struktúra-vizsgálatok szintjén.

Ugyancsak társadalmi igényt aknáz ki a GHdA 1972 óta *Adelslexikon* címmel megjelenő kiegészítő sorozata is, amely a családtörténeti összefoglalások, a címer-leírások és címer-rajzok bemutatására szorítkozik, hivatkozással a családnak akár az egykori *Gotha*-sorozatban, akár a *GHdA*-ban való korábbi közzétételére, vagy éppen a remélhető jövőbenire... Mindez szigorú alfabetikus rendben, azaz a kötet-sorozatokban való hovatartozás különböztetése nélkül. Az eddig megjelent hét lexikális kötet az „A-Lod” betűrészleget teszi közzé.

A fent vázolt rózsás képet egyes idejétmúlt Gotha-hagyományok átvétele mindazonáltal némileg árnyékolja. A „gyakorlati tájékoztatás” már kevésbé aktuális elve alapján a bemutatás nemegyszer megcsönkítja az állagot: kimaradnak a zsenge korban elhunytak, a gyermektelenül elhalt házaspárok, vagy a társadalmi zuhanásban elszegényedett oldalágak, stb. Ugyanakkor lábjegyzetben jelzik a mind gyakoribbá váló névát ruházó adopcioikat. Így a „társadalmi” kép kerül előtérbe, a tudományos összkép rovására. Ám e fogyatékoságok ellenére is, a *GHdA* mégiscsak alapvető eligazítással szolgál főként ama 40 esztendő történeteiről, mialatt Európa keleti felében a családtani kutatás szinte teljességgel megbénult, ha a társadalmi tudatból végképp kiölni nem is sikerült. Márcsak ezért is érdemes e sorozattal érdemben foglalkoznunk.

Magyar szempontból, a hajdanvolt Gotha-kötetekben a Monarchia jogosultjai a *Hofkalender* II. és III. Részében, illetve a grófi és bárói kötetek B osztályában kaptak helyet. A nemesi sorozatok elvben nem tartalmaztak magyar anyagot, egy-két teljesen osztrákká, vagy németté vált hajdan magyar eredetű expatriált család ritka kivételével.

Ugyane szempontokat követte hű imitációban a *GHdA*, s követi következőképp jelen bemutatásunk is, elsorolva a hercegi, grófi és bárói kötetek 1951 óta megjelent magyar, vagy magyar vonatkozású anyagát. Értve ez utóbbit a nem magyar eredetű családok Magyarországon letelepült és gyökeret vert ágazatait.

Jegyezzük még meg, hogy minőségi igény tekintetében a *GHdA* közzététel nem mindig kifogástalan. Eleve átveszi a régi Gotha egynémely helyesírási, vagy helynévi hibáját, tetézve azzal, hogy olykor eltúlozza a „németesítést”: Kolozsvár/Cluj változatlanul csak mint Klausenburg szerepel, Pozsony/Bratislava pedig továbbra is Pressburg. S ha ez talán még hagyján, tájékozódásunkkor azt is tudnunk kell, hogy pl. Her-

mannstadt = Nagyszeben/Sibiu, Hatzfeld = Zsombolya/Jimbolia, sőt még azt is, hogy Steinmanger = Szombathely és Fünfkirchen = Pécs... Hogy olyan fejtörős elnémetesítéseket ne is említsünk, mint pl. Neumarkt = Marosvásárhely, vagy Erlau = Eger...

Ugyanez az észrevétel áll – ha kisebb mértékben is – a magyar keresztnév-használat ferdítéseire, mikoris Béla = Adalbert, Ákos = Achatius, vagy Etelka = Adelheid...

Egyebek tekintetében szokvány tévedése a kiadványnak a Főrendiház és a Felsőház összevetése, az Országgyűlésnek „Landtag”-ként (= Tartománygyűlés) való megjelölése, a magyar katonai rangok sokszor téves fokozati áttétele és – főként – Erdély sajátos közjogi adottságainak számos félreértelmezése. Vagy például, hogy XVIII. századi említésekor valamely helység az 1920 után gyártott nevén jelenik meg...

Ám eme fogyatékoságaitól eltekintve is, a *GHdA*-sorozat magyar anyaga mégis eligazítást nyújt az egykori magyar elit ma is még képviselt családainak elmúlt 40 esztendejéről, a szétszóródás, az exogámia, vagy a hazai társadalmi csuszamlások szintjén. Haszonnal forgathatjuk tehát mindaddig, amíg néhaivaló Fejérpataky László példamutatása nyomán meg nem jelenik egyszer a *Magyar Nemzetiségi Zsebkönyv* (1888, 1905) újabb kiadása.

A *GHdA*-anyagot *hic et nunc* szélesebb értelmezésben taglaljuk. Az egyértelműen magyar családok mellett figyelembe vettük a történelmünkhöz szorosabban kötődő indigenákat, sőt a betelepült külhoni családok magyar ágazatait is. Olyan határesetekkel, mint Arz, Aichelburg, Bissingen, Degenfeld, Schell, vagy Sardagna, akik az elmúlt két évszázad egy-egy adott pillanatában egybefonták sorsukat a hazai társadalommal. S egy felmérés során inkább mondjunk többet, mint kevesebbet, ezáltal a kötetenkénti utánbongészés nyűgétől is megszabadítva a magyar kutatót. Mert a *GHdA*-sorozatnak még nincsen általános mutatója, csak kötetvégi eligazítása. E kötetek legtöbbje a budapesti Egyetemi Könyvtár gyűjteményében áll rendelkezésre.

Most pedig vegyük sorra a családok betűrendes eligazítóját, majd az egyes kötetek és az *Adelslexikon* magyar vonatkozású tartalmi mutatóját. Mindezt a kutató munkáját könnyítendő.

A felfektetésben előforduló rövidítések: *Fst* (= Fürstliche Häuser) a hercegi, *Gf* (= Gräfliche Häuser) a grófi és *Frh* (= Freiherrliche Häuser) a bárói sorozat kötetei. A bemutatás rendje: sorozat, részleg, római kötettség, kiadási év, sorozati besorolás, oldalszám.

mok. Ahol a beküldő nevét a kötet feltünteti (ami nem kezdettől fogva és később is csak ötletszerűen történt), zárójelben odatéve.

– Az *Adelslexikon* felmérésénél a rangok mellőzve. Ugyanott az előnév-kötés tekintetében a *de* az ado-

mány magyar, a *v.* (= von) pedig birodalmi, vagy osztrák eredetűre utal. – Az előneveket itt egyöntetűen egyszerűen írtuk, még ha maga a *Lexikon* e tekintetben szeszélyesen változékony is. A (+) jel arra utal, hogy a család, illetve a cím, fiágon kihalt.

Közzétett családok:

ADAMOVICH de Csepin (változat: Adamovič de Čepin)	Frh	B	IV	1967	39	1–3	(v. Hueck)
	Frh		XV	1989	96	1–4	
AICHELBURG (magyar ág)	Gf	B	II	1960	23	6	
	Gf	B	IV	1973	54	7–9	
	Gf		XII	1988	94	11–13	
ALMÁSY de Zsadány et Törökszentmiklós	Gf	B	II	1960	23	7–11	
AMBRÓZY de Sédén et Remete	Gf	B	II	1960	23	11–14	
	Gf		IX	1979	72	14–17	(Vajay)
AMBRÓZY–MIGAZZI de Sédén, Wall et Sonnenturn	Gf	B	II	1960	23	12–13	
	Gf		IX	1979	72	14–15	(Vajay)
AMBRUS v. Velencze (+)	Frh	B	V	1971	48	18–19	
ANDREÁNSZKY de Liptószentandrás	Frh	B	IV	1967	39	29–30	
APOR de Altorja	Frh	B	IV	1967	39	31–33	
	Frh	B	VI	1976	62	1–6	(Vajay)
APPEL (magyar ág +)	Frh	B	II	1957	16	4	
APPONYI de Nagyappony	Gf		XI	1983	82	26–35	(Vajay)
ARZ v.u. zu Arzio–Vasegg (magyar ág)	Gf	A	III	1958	18	3–4	
	Gf	A	VII	1973	56	5–6	
BAKÁCH–BESSENYEI de Szentgyörgyvölgy et Galántha	Frh	B	VI	1976	62	20–21	(Vajay)
BATTHYÁNY de Németújvár	Gf		XI	1983	82	36–48	(Vajay)
BATTHYÁNY–STRATTMANN de Németújvár	Fst(III)		III	1955	8	259–262	
	Fst(III)		IX	1971	50	393–399	
	Fst(III/A)		XIII	1987	90	428–435	
BÁLINTITT de Tövis	Frh	B	VI	1976	62	22–23	(Vajay)
BÁNFFY de Losonc (Gf +)	Gf		IX	1979	72	44–46	(Vajay)
Báró	Frh	B	VI	1976	62	23–52	(Vajay)
BEDEUS v. Scharberg	Frh	B	IV	1967	39	58–61	
BENYOVSZKY de Benyó et Urbanó	Gf		XI	1983	82	54–56	(Vajay Paul Gf Benyovszky)
BERCHTOLD v. Ungar–Schitz	Gf	B	I	1953	6	24–30	
	Gf	B	III	1965	35	20–26	
BERG (magyar ág)	Frh	B	III	1963	31	26–30	
BETHLEN de Bethlen	Gf	B	II	1960	23	28–41	
	Gf		XII	1988	94	45–60	
BIEDERMANN v. Turony	Frh	B	IV	1967	39	75	

ISSINGEN u. NIPPENBURG

(magyar ág)

Gf	A	III	1958	18	60–63
Gf	A	VII	1973	56	58–62
Gf		XII	1988	94	61–66

BLANCKENSTEIN

(magyar ág: Blankenstein)

Gf	A	II	1955	10	55–57
Gf	A	VII	1973	56	66–68
Gf		VIII	1976	63	51–53

BLOMBERG (magyar ág)

Frh	B	VII	1978	68	15–17
-----	---	-----	------	----	-------

BOLZA

Gf		IX	1979	72	76–83
----	--	----	------	----	-------

(Anton Gf Bolza, Vajay)

BORN (magyar ág)

Frh		XVI	1992	102	29–30
-----	--	-----	------	-----	-------

BRANDENSTEIN v. Ranis (magyar ág)

Frh	A	IX	1977	65	20–23
-----	---	----	------	----	-------

Frh	A	IV	1962	27	42–45
-----	---	----	------	----	-------

Frh		XVI	1992	102	46–50
-----	--	-----	------	-----	-------

CROUÿ-CHANEL

Gf	B	II	1960	23	84–89
----	---	----	------	----	-------

Gf		X	1983	82	60–63
----	--	---	------	----	-------

(Vajay)

CSÁKY de Körösszeg et Adorján

Gf		IX	1979	72	113–146
----	--	----	------	----	---------

(Moritz Gf Csáky, Vajay)

CSÁKY-PALLAVICINI de Körösszeg

Gf		IX	1979	72	118–122
----	--	----	------	----	---------

(Moritz Gf Csáky, Vajay)

et Adorján, őrgróf

CSOLLICH (+)

Frh	B	I	1954	7	43–44
-----	---	---	------	---	-------

Frh	B	V	1971	48	39
-----	---	---	------	----	----

CZIKANN-ZICHY v. Wahlborn báró (+)

Gf		XIII	1991	101	478
----	--	------	------	-----	-----

CZIRÁKY de Dénesfa et Czirák

Gf		IX	1979	72	147–151
----	--	----	------	----	---------

(Vajay)

DEGENFELD-SCHONBURG

(magyar ág)

Gf		VII	1973	56	134–138
----	--	-----	------	----	---------

Gf		XII	1988	94	141–145
----	--	-----	------	----	---------

DEZASSE de Petit-Verneuil

Gf		IX	1979	72	166–167
----	--	----	------	----	---------

(Vajay)

DÓCZY de Németkeresztúr

Frh	B	II	1957	16	87–88
-----	---	----	------	----	-------

Frh	B	VI	1976	62	96–97
-----	---	----	------	----	-------

DÓRY v. Jobaháza

Frh	B	IV	1967	39	148–150
-----	---	----	------	----	---------

Frh	B	VIII	1982	79	25–28
-----	---	------	------	----	-------

DRASKOVICH v. Trakostyán

(változat: Trakostjan)

Gf	B	I	1953	6	90–94
----	---	---	------	---	-------

EDELSHEIM-GYULAI de

Marosnémeti et Nádaska (+)

Gf		X	1981	77	141–142
----	--	---	------	----	---------

(Vajay)

ELTZ gnt. FAUST v.

STROMBERG (magyar ág)

Gf	A	V	1967	40	116–117
----	---	---	------	----	---------

Gf		IX	1979	72	193–194
----	--	----	------	----	---------

ERDŐDY de Monyorókerék

Gf		IX	1979	72	198–205
----	--	----	------	----	---------

(Franz Gf Erdődy, Vajay)

et Monoszló

ESTERHÁZY de Galántha herceg

Fst(II)		II	1953	3	107–109
---------	--	----	------	---	---------

Fst(II)		V	1959	19	145–147
---------	--	---	------	----	---------

Fst(II)		VII	1964	33	187–190
---------	--	-----	------	----	---------

Fst(II)		IX	1971	50	188–192
---------	--	----	------	----	---------

Fst(II)		XI	1980	75	119–122
---------	--	----	------	----	---------

Fst(II)		XIII	1987	90	181–184
---------	--	------	------	----	---------

gróf

Gf	B	II	1963	23	90–105
----	---	----	------	----	--------

Gf		X	1981	77	143–161
----	--	---	------	----	---------

(Vajay)

FEILITZSCH (magyar ág)	Frh	B	VIII	1971	51	106–109	
	Frh	B	XIII	1982	80	82–86	
FEJÉRVÁRY de Komlóskeresztes	Frh	B	VI	1976	62	108–110	(Vajay)
FESTETICS de Tolna herceg	Fst(III/A)		XI	1980	75	406–408	
gróf	Gf	B	IV	1973	54	71–80	(Dénes Gf Festetics)
FIÁTH de Eörményes et Karánsebes	Frh	B	II	1957	16	112–115	
GATTERBURG v. Rötz (magyar ág)	Gf	B	I	1953	6	120–124	
	Gf	B	IV	1973	54	89–102	
GUDENUS (magyar ág)	Frh	B	I	1954	7	134–135	
	Frh	B	VI	1976	62	142–149	
	Frh		XV	1989	96	178–183	
GUSSICH	Frh	B	III	1963	31	178–182	
HABSBURG–LOTHARINGIAI							
uralkodóház magyar	Fst(I)		II	1953	3	51–52	
nádori ága	Fst(I)		IV	1956	14	96–97	
	Fst(I)		V	1959	19	76–78	
	Fst(I)		VII	1964	33	84–86	
	Fst(I)		VIII	1971	50	89–91	
	Fst(I)		X	1978	70	137–139	
	Fst(I)		XIV	1991	100	116–119	
HADIK de Futak	Gf		IX	1979	72	255–259	(Vajay)
HALLER v. Hallerstein							
(illetve: de Hallerkeő)	Gf	A	VI	1970	47	117–133	(Helmut Frh Haller)
HARBUVAL gnt. CHAMARÉ (+)	Gf	B	IV	1973	54	113–115	
HAUPT de Buchenrode	Frh	B	VI	1976	62	152–156	
HAUPT–STUMMER de Tavarnok							
et Buchenrode	Frh	B	VI	1976	62	152–154	
HOENNING O'CARROLL (magyar ág)	Frh	B	II	1957	16	165–167	
	Frh	B	VIII	1982	79	165–169	
HORVÁTH de Muranicz	Frh	B	VI	1976	62	170–173	(Vajay)
HOYOS v. Stichsenstein	Gf	B	I	1953	6	183–185	
(magyar ág)	Gf	B	II	1960	23	156–158	
	Gf		X	1981	77	190–192	
HOYOS–WENCKHEIM	Gf	B	I	1953	6	184–185	
	Gf	B	II	1960	23	157–158	
	Gf		X	1981	77	190–192	
HUNYADY de Kéthely	Gf	B	I	1953	6	193–196	
	Gf		X	1981	77	206–210	(Vajay)
JANKOVICH de Pribér et Vuchin	Gf	B	II	1960	23	175–180	
	Gf		XIII	1991	101	105–110	
JANKOVICH–BÉSÁN de Pribér,							
Vuchin et Dunaszekcső	Gf	B	II	1960	23	177–180	
	Gf		XIII	1991	101	109–110	
JESZENSZKY de Nagyjeszen	Frh	B	VI	1976	62	181–188	(Vajay)
JÓSIKA de Branyicska	Frh	B	IV	1967	39	341–345	(v. Rappard)
KARG v. Bebenburg (magyar ág)	Frh	B	III	1963	31	236–238	
KÁLNOKY de Köröspatak	Gf	B	I	1953	6	203–205	
	Gf		XIII	1991	101	111–117	
KÁROLYI de Nagykároly	Gf	B	III	1965	35	117–126	

KEGLEVICH de Buzin	Gf	B	III	1965	35	127–146	
KEMÉNY de Gyerőmonostor (illetve: Magyargyerőmonostor)	Frh		XV	1989	96	216–236	(Vajay)
KENDEFFY de Malomvíz	Gf		XI	1983	82	143–144	(Vajay, Frh v. Gudenus)
KHUEN v. Belasi (magyar ág)	Gf	A	II	1955	10	192–193	
	Gf	A	VI	1970	47	175–177	
KHUEN–HÉDERVÁRY de Hédervára	Gf	A	VI	1970	47	177	
KONRAD v. Konradsheim	Frh	B	VI	1976	62	200–203	(Stefan Frh. Fellner v. Feldegg)
KORÁNYI de Tolcsva	Frh	B	VI	1976	62	203–206	(Vajay)
KORNIS de Gönczruszka	Gf		IX	1979	72	294–300	(Karl Gf Kornis, Vajay)
KÖNIGSEGG–ROTHENFELS (magyar ág)	Gf		X	1981	77	235–238	
	Gf		XIII	1991	101	141–143	
KÖVESS v. Kövessháza (+)	Frh	B	I	1954	7	193	
	Frh	B	VIII	1982	79	195	
KRAY de Krajova et Topolya	Frh	B	VIII	1982	79	196–197	(Vajay)
KULMER v. Rosenpichl und Hohenstein (magyar ág)	Gf	A	VII	1973	56	262–263	
KUÚN de Osdola	Gf	B	IV	1973	54	179–186	
LEHÁR (+)	Frh	B	II	1957	16	250	
	Frh	B	VIII	1982	79	214	
LÓNYAY de Nagylónya et Vásárosnamény herceg (+)	Fst (III)	A	XIV	1991	100	501	
MAILÁTH de Székhely (változat: MAJLÁTH)	Gf		XI	1983	82	198–205	(Vajay)
MAILÁTH–UZOVICS de Székhely et Pethőfalva (+)	Gf		XI	1983	82	200	(Vajay)
MANSBERG (magyar ág; +)	Frh	B	VI	1976	62	248–249	
MENGERSEN (magyar ág)	Frh	A	VII	1969	44	273–274	
MIGAZZI v. Wall u. Sonnenturm (+)	Gf	B	IV	1973	54	222	
MIKES de Zabola	Gf		XI	1983	82	224–231	(Franz Gf Haller, Vajay)
MONTENUOVO (magyar ág; +)	Fst (III/A)		XI	1980	75	428–430	
NÁDASDY de Nádasd et Fogarasföld	Gf		XI	1983	82	240–242	(Vajay)
NYÁRY–NORMANN de Bedegh et Berencs	Gf		VIII	1976	63	285–286	
ODESCALCHI de Szerém	Fst(III)		II	1953	3	408–413	
	Fst(III)		V	1959	19	524–527	
	Fst(III)		X	1978	70	500–509	(Vajay)
ORCZY de Orczi	Frh	B	III	1963	31	317–321	
ORSSICH de Slavetich	Gf	B	II	1960	23	261–274	
PALLAVICINI őrgróf (magyar ág)	Gf	A	I	1952	2	290–295	
PÁLFFY ab Erdőd	Gf	B	I	1953	6	321–329	
	Gf	B	III	1965	35	207–216	
PEJÁCSEVICH de Verőcze	Gf	B	II	1960	23	276–282	
	Gf		X	1981	77	324–330	(Vajay)
	Gf		XII	1988	94	349–358	
	Gf		XIII	1991	101	241–242	

PEJÁCSVICH–MIKÓ de Verőcze et Hidvég (+)	Gf	X	1981	77	329	
PERÉNYI de Perény	Frh	XV	1989	96	394–411	(Vajay, Gf Adelmann)
PÉCHY de Pécsújfalu (+)	Gf B	IV	1973	59	234	
PIRET de Bihain	Frh B	II	1957	16	362–364	
PODMANICZKY ab Aszód	Frh B	VI	1976	62	307–321	(Vajay)
PONGRÁCZ de Szentmiklós et Óvár	Gf	X	1981	77	335–346	(Vajay)
PORCIA ab Ortenburg et Mitterburg hg (magyar ág)	Fst(III)	IX	1971	50	426–428	
PUCHNER	Frh B	V	1971	48	289–291	(Endre Frh.v. Puchner)
RADVÁNSZKY de Radvány et Sajókaza	Frh B	VI	1976	62	334–338	(Vajay)
RÉVAY de Szklabinya et Blatnica	Gf B	IV	1973	54	265–268	
RUKAVINA de Vinograd	Frh B	I	1954	7	356–359	
	Frh B	VIII	1982	79	266–268	
SARDAGNA v. Meanberg u. Hohenstein (magyar ág)	Frh B	II	1957	16	414–417	
SHELL v. Bauschlott (magyar ág)	Frh B	VI	1976	62	386–390	
SCHILLING v. Canstatt	Frh A	I	1952	4	350–351	
(magyar ág)	Frh A	XIII	1982	80	282–289	
SCHMERTZING (magyar ág)	Frh B	II	1957	16	427–428	
	Frh B	VIII	1982	79	338–346	
SCHWABEN-DURNEISS auf Altenstadt (magyar ág)	Frh B	VIII	1982	79	361–363	(Vajay)
SEBESI–JÓSENTZI de Bolgárfalva et Jósintz	Frh B	VIII	1982	79	363–365	(Vajay)
SEMSEY de Semse	Gf	XI	1983	82	394–395	(Vajay)
'SENNYEY de Kis'Sennye	Gf	X	1981	77	411–415	(Johannes Gf 'Sennye, Vajay)
SERÉNYI de Kisserény	Gf B	II	1960	23	388–395	
	Gf B	IV	1973	54	321–329	(v. Rappard)
SERMAGE de Szomszédvár et Medvegrad	Gf	XI	1983	82	396–398	(Vajay)
SOLYMOSY de Loós et Egervár	Frh B	VIII	1982	79	391–394	(Vajay)
SULKOWSKI herceg (magyar ág)	Fst(III)	IV	1956	14	521–522	
	Fst(III)	X	1978	70	530–531	
SZAPÁRY de Muraszombat, Széchy-sziget et Szapár	Gf B	II	1960	23	409–415	
	Gf B	IV	1973	54	336–344	
SZÉCHENYI de Sárvár-Felsővidék	Gf B	II	1960	23	416–434	
	Gf	XII	1988	94	467–500	
SZÉCSEN de Temerin	Gf	XI	1983	82	427–428	
SZIRMAY de Szirmabessenyő, Csemek et Tarkeő (+)	Gf	X	1981	77	430–432	(Vajay)

TELEKI de Szék	Gf	B	III	1965	35	344–363	(Vajay,
	Gf		XI	1983	82	429–456	Miklós Gf Teleki)
THIERRY	Frh	B	III	1963	31	445–447	
THOLDALAGI de Nagyertse et Gelencze	Gf	B	IV	1973	54	347–351	(Vajay)
TISZA de Borosjenő et Szeged	Gf	B	II	1960	23	440–444	
TRAUTTENBERG (magyar ág)	Frh	A	VII	1969	44	490–493	
	Frh		XIV	1986	88	487	
ÜCHRITZ–AMADÉ de Várkony	Gf	A	IV	1962	28	508–509	
	Gf		VIII	1976	63	432–434	
VAY de Vaja et Luskod gróf	Gf	B	I	1953	6	471–474	
	Gf	B	II	1960	23	471–473	
	Gf	B	IV	1973	54	360–367	
VAY de Vaja báró	Frh	B	VI	1976	62	435–440	
VECSEY de Vecse, Börölkő et Izsákfa (változat: et Börölkő–Iságfa)	Frh	B	VIII	1982	79	443–445	(Vajay)
WALDBOTT v. Bassenheim (magyar ág)	Frh	A	V	1963	30	455–457	
WASS de Czege	Gf	B	II	1960	23	489–494	
	Gf	B	IV	1973	54	391–394	(Eva Gfin Wass)
	Gf		XIII	1991	101	425–429	
WEISS v. Weiss u. Horstenstein	Frh	B	VI	1976	62	444–445	(Vajay)
WENCKHEIM	Gf	B	IV	1973	54	394–403	
WILDBURG	Frh	B	VIII	1982	79	476–483	
WIMPFENN v. Mollberg	Gf	B	I	1953	6	498–501	
	Gf	B	IV	1973	54	422–427	
WORACZICZKY v. Pabienitz	Gf	A	II	1955	10	503–505	
	Gf		VIII	1976	63	457–459	
ZEYK de Zeykfalva (+)	Frh	B	VIII	1982	79	519–521	(Vajay)
ZICHY de Zich et Vásonkeő	Gf	B	II	1960	23	496–524	(János Gf Zichy,
	Gf		XIII	1991	101	438–478	Vajay)
ZICHY–MESKÓ de Zich, Vásonkeő, Széplak et Enyiczke	Gf		XIII	1991	101	470	

Kötetenkénti elosztás:

Fürstliche Häuser: (1951–1991)

I.	1951	1	–
II.	1953	3	(I) Habsburg; (II) Esterházy; (III) Odescalchi;
III.	1955	8	(III) Batthyány–Strattmann;
IV.	1956	14	(I) Habsburg; (III) Sulkowski;
V.	1959	19	(I) Habsburg; (II) Esterházy; (III) Odescalchi;
VI.	1961	25	–
VII.	1964	33	(I) Habsburg; (II) Esterházy;
VIII.	1968	42	–
IX.	1971	50	(I) Habsburg; (II) Esterházy; (III) Batthyány–Strattman, Porcia;
X.	1978	70	(I) Habsburg; (III) Odescalchi, Sulkowski;
XI.	1980	75	(II) Esterházy; (III/A) Festetics, Montenuovo;
XII.	1984	85	–
XIII.	1987	90	(II) Esterházy; (III/A) Batthyány–Strattmann;
XIV.	1991	100	(III/A) Lónyay.

Gräfliche Häuser A (1952–1973):

I.	1952	2	Pallavicini;
II.	1955	10	Blanckenstein, Khuen, Woracziczky;
III.	1958	18	Arz, Bissingen–Nippenburg;
IV.	1962	28	Üchtritz–Amadé;
V.	1967	40	Eltz;
VI.	1970	47	Haller, Khuen, Khuen–Héderváry;
VII.	1973	56	Arz, Bissingen–Nippenburg, Blanckenstein, Degenfeld–Schonburg, Kulmer;

Gräfliche Häuser B (1953–1973):

I.	1953	6	Berchtold, Draskovich, Gatterburg, Hoyos, Hoyos–Wenckheim, Hunyady, Kálnoky, Pálffy, Vay, Wimpffen;
II.	1960	23	Aichelburg, Almásy, Ambrózy, Ambrózy–Migazzi, Bethlen, Crouÿ–Chanel, Esterházy, Hoyos, Hoyos–Wenckheim, Jankovich, Jankovich–Bésán, Orssich, Pejácsevich, Serényi, Szapáry, Széchenyi, Tisza, Vay, Wass, Zichy;
III.	1965	35	Berchtold, Károlyi, Keglevich, Pálffy, Teleki;
IV.	1973	54	Aichelburg, Festetics, Gatterburg, Harbuval–Chamaré, Kuún, Migazzi, Péchy, Révay, Serényi, Szapáry, Tholdalagi, Vay, Wass, Wenckheim, Wimpffen.

Gräfliche Häuser (egyesítve: 1976–1991):

VIII.	1976	63	Nyáry–Normann, Ürchtritz–Amadé, Woracziczky;
IX.	1979	72	Ambrózy, Ambrózy–Migazzi, Bánffy, Bolza, Csáky, Csáky–Pallavicini, Cziráky, Dezasse, Eltz, Erdődy, Hadik, Kornis
X.	1981	77	Edelsheim–Gyulai, Esterházy, Hoyos, Hoyos–Wenckheim, Hunyady Kőnigsegg–Rothenfels, Pejácsevich, Pejácsevich–Mikó, Pongrácz, 'Sennyey;
XI.	1983	82	Apponyi, Batthyány, Benyovszky, Crouÿ–Chanel, Kendeffy, Mailáth, Mailáth–Uzovics, Mikes, Nádasdy, Semsey, Sermage, Szécsen, Teleki;
XII.	1988	94	Aichelburg, Bethlen, Bissingen–Nippenburg, Degenfeld–Schonburg, Pejácsevich, Széchenyi;
XIII.	1991	101	Jankovich, Jankovich–Bésán, Kálnoky, Kőnigsegg–Rothenfels, Pejácsevich, Zichy, Zichy–Meskő.

Freiherrliche Häuser A (1952–1982):

I.	1952	4	Schilling;
II.	1957	16	–
III.	1959	21	–
IV.	1962	27	Brandenstein;
V.	1963	30	Waldbott;
VI.	1966	37	–
VII.	1969	44	Mengersen, Trauttenberg;
VIII.	1971	51	Feilitzsch;
IX.	1975	59	–
X.	1977	65	Brandenstein;
XI.	1979	69	–
XII.	1980	74	–
XIII.	1982	80	Feilitzsch, Schilling

Freiherrliche Häuser B (1954–1982):

I.	1954	7	Csollich, Gudenus;
II.	1957	16	Appel, Dóczy, Fiáth, Hoenning–O’Caroll, Kövess, Lehár, Piret de Bihain, Sardagna, Schmertzing;
III.	1963	31	Berg, Gussich, Karg, Orczy, Thierry;
IV.	1967	39	Adamovich, Andreánszky, Apor, Bedeus, Biedermann, Jósika;
V.	1971	48	Ambrus, Csollich, Puchner;
VI.	1976	62	Apor, Bakách–Besseney, Bálintt, Bánffy, Dóczy, Fejérváry, Gudenus, Haupt, Haupt–Stummer, Horváth de Muranicz, Jeszenszky, Konrad, Korányi, Mannsberg, Podmaniczky, Radvánszky, Schell, Vay, Weiss–Hortenstein;
VII.	1978	68	Blomberg;
VIII.	1982	79	Dőry, Hoenning–O’Carroll, Kövess, Kray, Lehár, Rukavina, Schmertzing, Schwaben–Durneiss, Sebesi–Jósintzi, Solymosy, Vecsey, Wildburg, Zeyk.

Freiherrliche Häuser (egyestve: 1986–1989):

XIV.	1986	88	Trauttenberg;
XV.	1989	96	Adamovich, Gudenus, Kemény, Perényi.
XVI.	1992	102	Bom, Brandenstein

Adelslexikon (1972–1989):

I. 1972, 53, A – Bon

Adamovich de Čepin 11–12, Aichelburg 25–27, Albinski v. Alvincz 43, Almásy de Zsádány et Törökszentmiklós 55, Alth 61, Amadé de Várkony 71, Ambrózy de Sédén et Remete (+ Ambrózy–Migazzi) 73–74, Ambrus v. Velenche 75, Andrassy de Csikszentkirály et Krasznahorka 85, Andreánszky de Liptószentandrás 86–87, Antal v. Gyöngyvár 98, Apor de Altörja 103, Arz v. Straussenburg 132–133, Asbóth v. Léczfalva 133, Augusz v. Magura 156, Baczkó 174, Bakách–Besseney de Galántha et Szentgyörgyvölgy 190–191, Bálintt de Tövis 195, Bánffy de Losonc 204, Barkóczy de Szala 224, Batthyány de Némethújvár (+ Batthyány–Strattmann) 245–246, Bedekovich de Komor 280, Bedeus v. Scharberg 281, Béldi de Uzon 292, Belezna de Belezna 293, Benko v. Bojnik 309, Beöczy 318, Berchtold v. Ungerschitz 322, Berényi de Karancsberény 327, Berg 332, Berzeviczy de Berzevicze et Kakaslovnitz 361, Bethlen de Bethlen 369, Biedermann v. Turony 388–389, Bissingen u. Nippenburg 415–416, Blanckenstein 424, Blomberg 435, Bolberitz v. Bleybach 488, Bolza 491–492, Bombelles 492–493.

II. 1974, 58, Boo – Don

Born 15, Bors v. Borsod (Borsch-nak írva!) 22–23, Brandenstein 59–61, Braunecker 79, Brukenenthal 138, Brunswik de Korompa 143–144, Crouy–Chanel 374–375, Csáky de

Körösszeg et Adorján (+ Csáky–Pallavicini) 377, Csekolics de Zsombolya 378, Csikós v. Nagymező 378–379, Csollich 379, Czekelius v. Rosenfeld 391, Cziráky de Czirák et Dénesfalva 400, Degenfeld–Schonburg 438–439, Dercsényi de Dercsény 455–456, Dessewffy de Csernek et Tarkeő 462–463, Dezasse de Petit–Verneuil 469, Dietrich 483, Dietrich v. Hermannsthal 483, Dóczy de Némethkeresztúr 507, Dőry v. Jobaháza 513.

III. 1975, 61, Dor – F

Drogolovich v. Drachenburg 14, Draskovich de Trakostyán 17, Duka de Kádár 50, Edelsheim–Gyulai de Marosnémeti et Nádaska 81, Egan v. Borostyánkő 85, Eltz 134–136, Eötvös de Vásárosnamény 160, Erdődy de Monyorókerék et Monoszló 165, Esterházy de Galántha 186–187, Feilitzsch 236, Fejérváry v. Komlóskeresztes 238, Fekete v. Galántha 238–239, Fellner v. Feldegg 245, Festetics de Tolna 257, Fiáth de Eörményes et Karánsebes 262–263, Fischer de Nagyszalatnya 288, Flandorffer v. Kőmál 297, Forgách de Ghymes et Gács 326.

IV. 1978, 67, G – Har

Gaál de Gyula 1, Geramb 76–77, Gerliczy de Arany et Szentgerlistye 83–84, Gerliczy–Burián v. Arany, Szentgerlistye u. Rajecz 84, Gervay 98, Ghillány de Lázi et Bernicze 110, Groedel de Gyulafalva et Bogdán 265,

Grünsdorf v. Zebegény 293–294, Gudenus 309–311, Gussich 335, Gutmann de Gelse et Belistye 338–339, Györffy de Losád 346, Györy de Radvány 346, Gyürky de Losoncz 346–347, Gyulai de Marosnémeti et Nádaska 347–348, Gyurits v. Vitéz–Szokolgrad 348, Gyuritsko v. Módos 349, Hadik de Futak 368, Haller v. Hallerstein (illetve: de Hallerkeő) 406–408, Hammer v. Nemesbány 412, Harbuvál–Chamaré 432, Hardt–Stummer v. Tavarnok 440–441, Harkányi de Taktaharkány 442, Hartleben v. Sarkháza 457.

V. 1984, 84, Has – I

Hatvany de Hatvan 11, Haupt v. Buchenrode (+ Haupt–Stummer) 28–30, Hayek v. Waldstetten 46, Heim de S. Martino del Carso 70, Hellenbach de Paczola 97–98, Hengelmüller v. Hengervár 115–116, Herzog de Csete 165, Heyszl v. Heyszenau 207, Hieronymi 210–211, Hillebrand v. Prandau 217–218, Hoenning O’Carroll 254, Horváth de Muranicz 372–373, Horváth de Szentgyörgy 373, Horváth–Tholdy de Nagyszalonta, Feketebátor et Széplak 374, Hoyos (+ Hoyos–Wenckheim) 389–390, Hrabovszky de Hrabova 390, Hugonnai de Szentgyörgy 418–419, Hunyady de Kéthely 429–430, Huszár de Mezőkövesd 433, Illésházy de Illésháza 444, Inkey de Pallin 460–461, Ivánka de Draskócz et Jordánföldre 476–477.

VI. 1987, 91, J – Kra

Jankovich de Pribér et Vuchin (+ Jankovich–Bésán de Pribér, Vuchin et Dunaszekcső) 23, Jankovics de Daruvár 23–24, Jellačić v. Bužim 36–37, Jeszenák de Királyfia 49, Jeszenszky de Nagyjeszen 49–50, Jósika de Branyicska 67, Jugenicz v. Boldoghegy 70–71, Kaas v. Reventlow 82–83, Kajdacsy de Kajdacs 94, Kákonyi de Csép et Kákony 94, Kalliányi de Kályán 104, Kalmár 106, Kálnoky de Köröspatak 107, Karacsay de Karajcza 124, Karátsonyi de Beodra 127, Karg v. Bebenburg 129, Karger 129–130, Károlyi de Károly–Patty 133, Károlyi de Nagykároly 133–134, Kazy de Garamveszele 153–154, Keglévich de Buzin 158, Kemény de Magyargyerőmonostor 174–175, Kendeffy de Malomvíz 178, Kerekes de Kerekesháza et Cziffer 180, Kétly de Csurgó 198–199, Khuen v. Belasi (+ Khuen–Héderváry) 214–216, Klebelsberg v. Thumburg 256–257, Klein v. Straussenburg 263, Klokočsán v. Alsó–Venécz 295–296, Königsseg–Rothenfels

372–374, Königswärter v. Csabacsüd 278–379, Kövess v. Kövessháza 390–391, Koháry de Csábrágh et Szitnya 393, Kollonich v. Kollegrad 402–403, Konrad v. Konradsheim 414, Korányi de Tolcsva 421, Korda 423, Kornis de Gönczruszka 429–430, Kray de Krajova et Topolya 483–484.

VII. 1989, 87, Kre – Lod

Kruchina v. Schwanberg 39, Kürschner 74–75, Kürthy de Fajkürth et Kolta 75, Kuffner de Diószeg 78, Kulmer v. Rosenpichl u. Hohenstein 83–84, Kuún de Osdola 107–108, Laffert 120–121, Láng de Csanakfalva 158, Lányi 184, Lehár 235, Lers de Szepesbéla 295–296, Lévy de Kistelek 317, Liphay de Kisfalud et Lubelle 417, Liszt 418–419.

* * *

Felmérésünknek ezzel végire értünk. Bemutattunk egy évszázados hagyományok nyomdokába lépő, külhoni családtörténeti sorozatot, amelyben a dolog természeténél fogva – mint a Kettős Monarchia társadalomszerkezeti hagyatéka – a magyar jelenlét változatlanul erőteljesen képviselt. Okkal, joggal, érdemelten, vagy érdemeletlenül, ne kutassuk: tekintsük társadalomtudati tényként. Mert e tények jóval mélyebben gyökereznek a struktúrákat képviselő tudatban sem mint azt a történész, a statisztikus, vagy a politikus sejtene. Mélységeinek felismerése egyedül a társadalomismeret szintjén lehetséges. Ebben rejlik ereje éppenúgy, mint gyengesége. Ereje, mert technikai igazgatás tekintetében megfoghatatlan, gyengesége pedig, mert híján van mindennemű ügyintézési besorolhatóságnak: magát a társadalmat tükrözi. Lehet vizsgálni, elemezni, összegezni, felmagasztalni, vagy elítélni. Sőt még erőszakkal reformálni is lehet, vagy éppen szabadján fejlődni hagyni. De, akár sujkolása, akár burjánzása során, sohasem fogja ingyen szándékából veszni engedni azt, ami benne épp az örök emberi: a társadalomszerkezet mindenkori tükrképét. A felmérés, vagy a besorolás szándéka mind ennek tekintetében csak gyarló eszköz marad: lényege a társadalomnak élő testként való felismerése. – Ehhez legyen mégis a fenti rideg összeállítás ismerettámogató segédlet.

1992 június

Vajay Szabolcs

KÉT EMLÉKTÁBLA A MURÁNYI VÁRBAN

Magyarország egyik jelentős erősségének, a Gömör-Kishont vármegyében fekvő Murálynak romjai között – ma Muraň, Cseh- és Szlovák Föderatív Köztársaság –, két vörösmárványból készült, XVII. századi, figyelemreméltó emléktábla látható.

Gróf Wesselényi Ferenc nádor táblája 102x78,5 cm-es, hátoldala egyenetlen, vastagsága 28–32 cm közötti. Neje, Széchy Mária emléktáblája 99x78 cm-es, hátoldala egyenetlen, vastagsága 22–30 cm közötti. Mindkét emlék sérülten maradt korunkra, felíratuk is némiképpen hiányos. A Wesselényi-féle táblán olvasható szöveg a következő:

AD DEI – Az Aranygyapjas Rend jelvénye.¹ – DEI
EIVSQVE IMMACVLATÆ MATRIS
HONOREM
AD EMOLVMMENTVM PATRIÆ
ARCISQVE HVIVS DEFENSAM
ADÆ VITERNAM LOCI HVIVS MEMORIAM
QVO
COMES FRANCISCVS VESSELENI DE HADAD
ARCIS HVIVS PERPETVVS COMES
PALATINVS REGNI HVNGARIÆ
FORTALITIVM HOCA FIDE REGIA DEFICIENS
IN OBEDIENTIAM REDEGIT
DVM
OMNIBVS ANTE HAC INEXPGNA BILE
ET IMPERVIVM FVISSET
SVÆ FORTITVDINI EXHAC PARTE INTRANTICES
ANNO SALVTIS MDCXLIV
PROPVGNACVLVM HOC ERECTVM
ANNO MDCL.²

Az emléktábla felső részén látható, lánckivágaton az Aranygyapjas Rend jellegzetes jelvénye. Mindez erősen stilizált formában jelenik meg az ábrázoláson. Wesselényi Ferenc gróf 1662-ben kapta meg e jeles elismerést.³

Széchy Mária emléktáblájának alsó részén, a következő felírat olvasható:

SISTE GRADVM VIATOR
FORTITVDINEM SVMAMCONSIDERA
PIETATIS EXEMPLVM
EXPENDECONSTANTIAM
HVIVS COMITISS

4

A felírat felett, díszített, barokk keretben, bemélyített kivitelben, a Széchy család címere⁵ látható, ovális pajzsban: nyitott leveles korona felett, kiterjesztett szárnyú, koronás kétfejű sas.

Ezek a táblák Murány várának 1644. augusztus 5-i kalandos megvételével kapcsolatosak. E szerelmi történet élénken foglalkoztatta a kortársakat, s már a saját korában több irodalmi műben is feldolgozták a históriát, ezek sorában a legjelentősebb Gyöngyössi István műve, a *Márssal társalkodó Murányi Venus*. A murányi eseményekre vonatkozó hiteles történeti források száma azonban csekély. A valóság kezdettől fogva sokszor keveredett regényes részletekkel a különféle leírásokban, s azok a későbbi történeti munkákra, s irodalmi művekre is átöröklődtek.

A Felvidék e jeles vára ekkor Rákóczy György erdélyi fejedelem hűségén állt. A vár őrsége – ellentétben a kortárs szépirodalmi művekben szereplő adalékokkal – nem lehetett túlságosan nagy, tényleges adatok azonban erre vonatkozóan nem ismeretesek.⁶

Murány vára 1644-ben a három Széchy lány tulajdonában volt, két lány férje – Illésházy Gábor és Listius – Rákóczi hűségére állt. Esterházy Miklós nádor Wesselényi Ferencet küldte a vár elfoglalására. Wesselényi korábban már kapcsolatban volt Széchy Máriával. A vár átadásáról folyó megbeszélések során többször találkoztak titokban, illetve üzentek egymásnak bizalmas szolgákon keresztül. Széchy Mária elvállalta, hogy a legalkalmasabb helyen kötelet bocsájt majd le, s azon majd bejuthat Wesselényi és katonái. A várőrök körbejárta a falakat, keresve azt a pontot ahol a legalacsonyabb a fal, s közben, mintegy játékként, itt-ott lebocsájtott cérnán kavicsot. Egy helyen mintegy 23 méter magasnak találta a falat. Ezt a pontot megüzente Wesselényinek.⁷

Később – 1670-ben – maga Széchy Mária választotta ki a murányi várfoglalás gondosan őrzött dokumentumai közül a *Kurtze doch wahrhafftige Erzählung* című 1644-ben, ismeretlen helyen megjelent, négylapos kis nyomtatványt, s elküldte azt régi érdemei bizonyítékaként Wenczel Lobkowitz hercegnek, a Haditanács elnökének. Eszerint 1644. augusztus 5-én, Széchy Mária „bankettet” rendezett Illésházy Gábor és katonái számára, akik lerészegedtek. Ezt követően este 10 és 11 óra között ment be a megadott helyen embereivel Wesselényi egy leeresztett lajtorján.⁸ A várbán nem volt ellenállás. Murány meghódolt III. Ferdinándnak. Széchy Mária harmadnapra Wesselényi Ferenc felesége lett.

A vár elfoglalása után Széchy Mária végül, lényegében magának és férjének szerezte meg Murány várát, a rokonságot birtokátrendezéssel kárpótolták. 1650. február 12-én Bécsben kiállított királyi adománylevél szentesítette Wesselényi és Széchy Mária örökös jogát Murányra.⁹ Wesselényit 1667-ben bekövetkezett halálakor ide szállították, s a vártemplom kriptájában helyezték örök nyugalomra.¹⁰

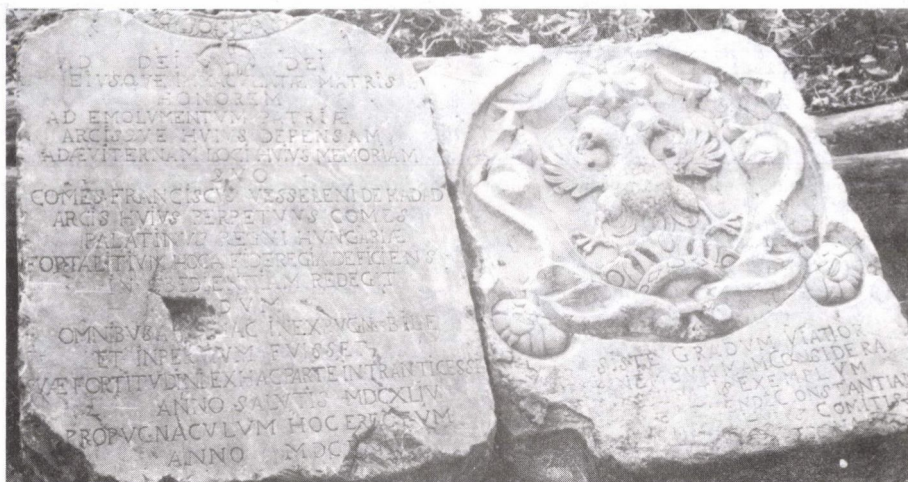
Azon a nevezetes helyen, ahol Wesselényi és katonái a murányi várba jutottak, kevéssel az események után, 1650–1651-ben új bástyát építettek, az eredeti fal itt tehát megszűnt. Acsády Ignác szerint 1663–1664-ben tette Wesselényi Ferenc a jeles helyen a falba a két emléktáblát. Ezek pontos egykori helyét utóbb nem sikerült megállapítani.¹¹ A táblák már a XVIII. században kihullottak eredeti helyükről, s ezt követően különféle helyeken kerültek felállításra a várban.

Tomašik Sámuel szerint az 1820-as években a Wesselényi-féle emlékkő a vár kapuja felett volt elhelyezve. Az 1782-ben felfedezett kriptában került elő a Széchy Mária-féle tábla.¹² Bodon Ábrahám és Ebeczky Emil szerint a Wesselényi emléket megörökítő tábla korábban a várbajutás helyén volt, a Széchy Mária-féle pedig a vár kapuja felett.¹³

1867-ben mindkét kő, a várban egészen az újabb időkig ép állapotban lévő ház egyik helyiségében volt befalazva.¹⁴ Droppa József is ezen a helyen látta a táblákat a századfordulón.¹⁵

A várban éppen álló ház, melyben az itt előkerült leletek egy részét, s más régi emlékeket őriztek¹⁶ ma már romos. A táblák innen kikerültek. Ma – 1991-ben – a bejárati kaputól balra, a Főtorony előtti térségben láthatók egymás mellett fahasábokon.

Pandula Attila

1. A murányi emléktáblák. – Pandula Attila felvétele –

2. Wesselényi Ferenc emléktáblájának felső részlete, az Aranygyapjas Rend jelvényével. – Pandula Attila felvétele –

JEGYZETEK

1. Megjegyzendő, hogy az „agnus” szót, a két „Dei” között, érdekes megoldásként, az Aranygyapjas Rend bárányának képe helyettesíti.

2. Az itt közölt szöveg igyekszik visszaadni a tényleges felíraton szereplő leírási módot, megfelelő bontásban, átfírva a következő:

AD DEI – AGNUS – DEI
 EIUSQUAE IMMACULATAE MATRIS
 HONOREM
 AD EMOLUMENTUM PATRIAE
 ARCISQUE HUIUS DEFENSAM
 AD EVITERNAM LOCI HUIUS MEMORIAM
 QUO
 COMES FRANCISCUS VESSELÉNYI DE HADAD
 ARCIS HUIUS PERPETUUS COMES
 PALATINUS REGNI HUNGARIAE
 FORTALITUM HOC A FIDE REGIA DEFICIENS
 IN OBEDIENTIAM REDEGIT
 DUM
 OMNIBUS ANTE HAC IN EXPUGNABILE
 ET IMPERVIUM FUISSET,
 SUAE FORTITUDINI EX HAC PARTE INTRANTI CESSIT.
 ANNO SALUTIS MDXCLIV.
 PROPUGNACULUM HOC ERECTUM
 ANNO MDCL.

3. La toison d'Or. Cinq siècles d'Art et d'Histoire. Bruges 1962. 49. p. 459. szám

4. A szöveg átfírva a következő:

SISTE GRADUM VIATOR
 FORTITUDINEM SUMMAN CONSIDERA
 _____ PIETATIS EXEMPLUM
 _____ EXPENDE CONSTANTIAM
 _____ HUIUS COMITISSA

5. v.ö. pl. Die Wappen des Adels in Ungarn. – J. Siebmachers großes Wappenbuch. Band 33. – IV. Bd. 15. Abteilung. Nürnberg 1885–1894. – reprint – Neustadt an der Aisch 1982. 619. p., 436. Taf. alsó sor, jobb oldali illusztráció; 437. Taf. felső sor, baloldali illusztráció; Nagy Iván: Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal. X. k. S-Sz. Pest 1863. 535. p. 534. p. illusztráció; Novák, József: Rodové erby na Slovensku. I. – Kubinyiho zbierka pečati. Martin 1980. A szerző a Széchy családot Sečianskyra „szlovákosította”. A Széchy család címeréről v.ö. 223–224. pp., 223. p. illusztráció. A szerző közli Széchy II. György – 1576–1625 – pecsétlenyomatát a címerrel – 1618–1625–, Tab. XXXII. 11. szám, illetve Széchy Tamás – 1555–1618 – pecsét a családi címerrel – 1614. –, Tab. V. 7. szám.

6. A murányi vár elfoglalásáról, Wesselényi Ferenc és Széchy Mária személyéről, legújabbán R. Várkonyi Ágnes: A rejtőzködő Murányi Vénus. Bp. 1987. – Labirintus Könyvek –. 59. p. – továbbiakban: R. Várkonyi i.m.

7. v.ö. pl. Droppa József: Murány várának története. Pohorella 1905. 77–98 pp. – továbbiakban: Droppa i.m. –, R. Várkonyi i.m. 62–63 pp.

8. R. Várkonyi i.m. 28–29 pp.

9. U.o. 63–64 pp.

10. Droppa i.m. 98 p.

11. Acsády Ignác: Széchy Mária – 1610–1679. Bp. 1885. – Magyar Történeti Életrajzok. 111 p.

12. Tomašik, Samuel: Denkwürdigkeiten des Murányer Schlosses mit Bezug auf die Vaterländische Geschichte. Bp. 1882. 113–114., 116. pp.: Tomasik Sámuel – Traum Péter: A murányi vár. Nagyrőcze 1914. 109–110., 112. pp.

13. Bodon Ábrahám – Ebeczky Emil: Murány. In.: Hunfalvy János szerk.: Gömör és Kishont törvényesen egyesült vármegyék leírása. Bp. 1867. 41. p.

14. U.o. 41. p.

15. Droppa i.m. 93–94 pp., 91. p. illusztráció

16. U.o. 135–136 pp., 91. p. illusztráció

2. KISEBB ROVATOK

CÍMERESLEVÉL GYARAPODÁS A MAGYAR ORSZÁGOS LEVÉLTÁRBAN

A Magyar Országos Levéltárban található eredeti, vagy formahű, hitelesített másolatban megtalálható címereslevelekről az 1980. december 31-i állapotot tükrözve levéltári segédlet készült.¹ Ez a jegyzék tartalmazza a fő címerszerző nevét, az oklevél kibocsátásának keltét, a kibocsátó nevét, azt hogy az adomány mire vonatkozik (címer, nemesség, rangemelés, stb.), továbbá megadja azoknak a személyeknek a nevét, akik a fő címerszerző által az adományban részesültek. Megjegyzésként szerepel, ha hamisítás nyoma fedezhető fel, ha a címerkép helye üresen maradt. A tárgyalta oklevél levéltári jelzete zárja az ismertetést, előtte utalás olvasható arra, ha Áldásy Antal, A MNM Könyvtárának Címereslevelei c. kiadványban az oklevél szerepel.

E segédlet alapján készült az Öt évszázad címerei a Magyar Országos Levéltárban c. kiadvány², ahol 100 színes másolat mellett heraldikai rajzban bemutatásra került minden olyan címer, amely az eredeti oklevélről leolvasható volt.

A kiadványok megjelenése óta jelentősen gyarapodott a Levéltár címereslevél gyűjteménye. E folyóirat hasábjain folyamatosan ismertetni kívánjuk ezeket. A több mint egy évtized gyarapodása – időrendi sorrendbe állított – első 10 darabját tesszük most közzé.

1. Tolhoff János, a király tanácsadója és csillagásza 1480. október 20., Zágráb

Mátyás király
címer

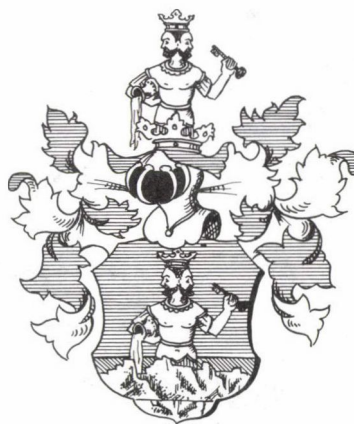
Címerleírás: álló, kerek talpú tárcsapajzs kék mezejében zöld talaj előtt a pajzstalpból kétoldalt egy-egy sziklacsúcs emelkedik ki, közepén mögülik kinövő helyzetben a kétarcú Janus, fején koronával, jobbáiban arany csillagokkal díszített ezüst vödör, melyből víz ömlik ki, felemelt baljában ezüst kulcs. **Sisak:** jobbra fordult, koronás, nyitott. **Sisakdísz:** a pajzsbeli alak. **Takaró:** ezüst-kék.

Megjegyzés: az oklevél 1618. július 22-én Waldnaab közjegyzője, Johann Wildemann von Grafeberwerth által németre fordított, formahű, hitelesített másolatban maradt fenn, a címerkép az oklevél közepén található. Az oklevél szövege ismerteti a címerszerző érdemeit: asztrológiai tudományával segítette a királyt a török elleni harcaiban. A címerleírás egyben magyarázza a címerképet: Janus álljon két fejjel, vagyis két arccal egy sötét sziklán, bal kezében egy kulacsot tartson az ég felé, amellyel az ég csillagait kutassa és megfektse, jobb kezében fogjon egy vizesvödört, mely csillagokkal legyen díszítve s melyből az öreg Jupiter vize kifolyt: a háttérben legyen egy hajó, melyen a Jupiter által elfűzött Saturnus a tengeren hajózni látszik. A megfestett

címerkép nem fedi teljesen a leírást. A legfontosabb eltérés, hogy a háttérként leírtak a címerképen nem láthatók. Megjegyzendő, hogy a Tolhoff által írt „Stellarium cum Prefacione ad Matthias, Regem Hungariae” c. Corvina Codexben szereplő egyik miniatúrán az egész alakos, sziklán ülő Janus mellett a háttérben ott a hajó.

A címereslevelet ismerteti a Kanadában 1989-ben megjelent „Amphora 77” c. füzet, angol fordításban, valamint közli az oklevél fényképét és a jelzett kódexnek azt a lapját, melyen a miniatúra látható. Az ismertetést a címereslevél ajándékozója, Horváth Jenő írta.³

Jelzet: Q 281

1. Tolhoff János címere (1480)

2. Katsch Bertalan

1556 június 25., Bécs

I. Ferdinánd

nemesség és címer

általa: gyermekei János, Mátyás, Gergely, Imre és Kamanczy Balázs (rokonsági fok nélkül)

Címerleírás: csücsköstalpú tárcsapajzs arannyal és késsel vágott felső mezejében jobbra fordult, kiterjesztett szárnyú fekete galamb fején koronával, csőrében zöld pálmaággal, alsó mezőben 3 (2,1) ezüst lilium. **Sisak:** jobbra fordult csőrűsisak koronával. **Sisakdísz:** két szarv (arany-fekete, kék?–ezüst) között ezüst lilium. **Takaró:** fekete-arany, kék–ezüst.

Megjegyzés: az oklevél sérült, részben a fő címerszerző nevéből kiégetve, másból a név kaparva. Az oklevélben címerleírás van (részben olvashatatlan), a címerszerző érdemeit nem ismerteti, függő pecsét töredéke.

Jelzet: P 1881

2. Katsch Bertalan címere (1563)

3. *Gjanchewyth András*, thopolyai, a devcseri vár katonája
1560. január 21., Bécs

I. Ferdinánd

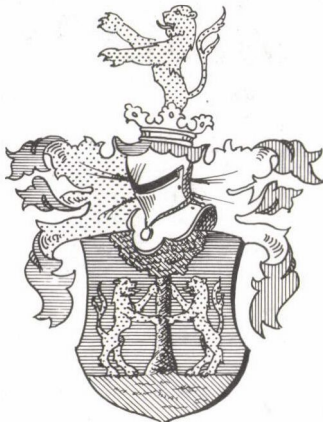
nemesség és címer

Címerleírás: kerekaltalpú tárcsapajzs kék mezejében zöld talaj közepén nővő, magas, zöld törzsű, lombos fa, két oldalra egy-egy, a fa felé lépő, első mancsaival a fát érintő, kétfarkú arany oroszlán.

Sisak: jobbra fordult csőrsisak koronával. **Sisakdísz:** jobbra fordult, kinövő helyzetben az egyik pajzsbeli oroszlán. **Takaró:** kék-arany, vörös-ezüst.

Megjegyzés: a címerszerző érdemeit a szöveg nem részletezi, a címet leírja. Az oklevél ép, függő pecsétje elveszett.

Jelzete: R 64

3. Gjanchewyth András címere (1560)

4. *Barla István*

1563. július 10., Bécs

I. Ferdinánd

nemesség és címer

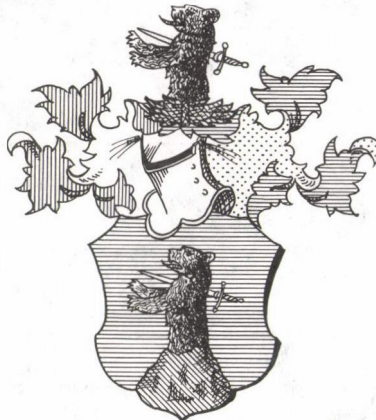
általa: testvére György

Címerleírás: csücsköstalpú tárcsapajzs kék? mezejének alján szikla, melyből jobbra fordult, természetes színű medve nő ki, nyakánál hátulról karddal átszúrva. **Sisak:** jobbra fordult csőrsisak. **Sisakdísz:**

a pajzsbeli alak, de zöld koszorúból kinövő helyzetben. **Takaró:** vörös-ezüst, kék?-arany.

Megjegyzés: a címerszerző érdemeit az oklevél nem részletezi, a címet leírja; az erősen sérült hátya helyenként olvashatatlan, függő pecsétje elveszett.

Jelzete: R 64

4. Barla István címere (1563)

5. *Ágoston Mátyás*, aranyműves

1587. június 26. Gyulafehérvár

Báthori Zsigmond fejedelem

nemesség és címer

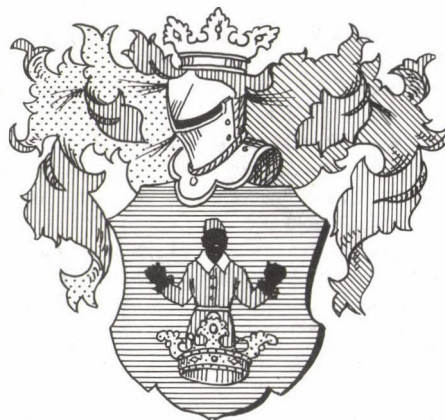
általa: felesége Lippay Zsófia, gyermekei Zsuzsanna és Katarina

Címerleírás: csücsköstalpú tárcsapajzs kék mezejében lebegő arany koronából kinövő, vörös ruhás és süveges, szembe fordult férfi jobb-jában, szakmájához tartozó szerszámot, baljában köves gyűrűt tart. **Sisak:** jobbra fordult csőrsisak koronával. **Takaró:** vörös-arany, zöld-vörös?

Megjegyzés: a címerszerző érdemeit az oklevél nem részletezi, a címet leírja; a címerkép színezése elhalványult, helyenként csak a kontúrok láthatók, az oklevél szövege alig olvasható, függő pecsétje kissé kopott.

Áldásy, 2.k. 226.1. egyszerű másolat alapján

Jelzete: R 64

5. Ágoston Mátyás címere (1587)

6. *Kezy István, János, Balázs* (testvérek)

1588. május 12., Prága

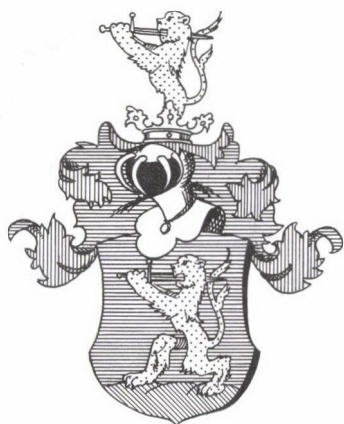
II. Rudolf

nemesség és címer

Címerleírás: csücsköstalpú tárcsapajzs kék mezejében zöld hármashalmon jobbra lépő, kétfarkú arany oroszlán első mancsaival a fején átfúródó ezüst kardot fogja. **Sisak:** jobbra fordult, nyitott, koronás. **Sisakdísz:** a pajzsbeli kép kinövő helyzetben. **Takaró:** kék-arany.

Megjegyzés: az oklevél erősen sérült, hiányos, a címerkép erősen megkopott, az oklevél szövege a címerszerző érdemeit nem részletezi, a címert leírja, a függő pecsét elveszett.

Áldásy, 2.k. 234.1.: évszám és név feljegyzés alapján
Jelzete: R 64

6. Kezy István, János, Balázs címere (1588)

7. Suskowskyth Pál, de Medwia

1592. szeptember 5., Prága

I. Rudolf

nemesség megerősítés és címer

általa: fia István, testvér György, annak felesége Lucia, ennek gyermekei Pál, Margit, Ilona, Orsolya

Címerleírás: négyelt tárcsapajzs 1. és 4. kék mezejében zöld hármashalmon jobbra lépő, koronás, kétfarkú arany oroszlán első mancsaival vörössel díszített ezüst nyílveesszőt tart; 2. és 3. ezüsttel és vörössel hasított mezőben váltakozó színű liliom. **Sisak:** jobbra fordult, koronás, nyitott. **Sisakdísz:** a pajzsbeli oroszlán kinövő helyzetben, első mancsaival kék-vörös színű fíjból nyílveesszőt kilőni készül. **Takaró:** vörös-ezüst, kék-arany.

Megjegyzés: 6 lapból álló, könyv formátumú oklevél, a címer az első lap belső oldalán látható; a címerszerző érdemeit a szöveg nem részletezi, a címert leírja, a függő pecsét sérült.

Jelzete: P 1881 – Lásd színes melléklet

8. Barcza alias Rotipar Lőrinc, váradi

1594. január 28., Gyulafehérvár

Báthori Zsigmond fejedelem

nemesség és címer

Címerleírás: csücsköstalpú tárcsapajzs kék mezejében barna talajon szembe fordult, zöld földig érő ruházatú, fekete kalapos férfi felémelt jobbáiban barna nyelű, ezüst fejű baltával, baljában barna keréssel. **Sisak:** jobbra fordult csőrsisak. **Takaró:** arany!-kék, zöld-ezüst.

Megjegyzés: az oklevél a címerszerző érdemeit nem részletezi, a címert leírja; függő pecsét nincs, a fő címerszerzőt a második alkalommal csak Rotipar Lőrincként említi.

Jelzet: P 1881

8. Barcza alias Rotipar Lőrinc címere (1594)

9. Oroszi András, a váci erőd kapitánya

1601. április 3., Prága

II. Rudolf

általa: fiai György, András, testvérei János, Mihály, Ferenc, valamint Rimaszombathy István és Szöcs (Szeoch) György
nemesség elismerése és címer

Címerleírás: hegyestalpú tárcsapajzs vörös mezejében zöld talaj és jobbra emelkedő szikla, melynek csúcsa felé ágaskodik egy arany kantáros fehér ló. Jobbról arany félholdtól, balról arany hatágú csillagtól kísérve. **Sisak:** jobbra fordult, koronás, nyitott. **Sisakdísz:** háttal álló, jobbra fordult, arany fíjből ezüst nyilat kilőni készülő, vörös ruhás és páncélinges, páncélsisakos férfi. **Takaró:** kék-arany, vörös-ezüst.

Megjegyzés: a Szeoch névnél hamisítás nyoma: a 3. előfordulásnál Márton keresztnév és olvashatatlan vezetéknev szerepel; az oklevél a címerszerző érdemeit nem említi, a címert leírja; hártya sérült, hiányos, a függő pecsét ép.

Áldásy, 3.k. 3-4.1. 6., 7., 9. sz. alatt évszám megadással, egyszerű feljegyzés alapján a három vezetéknev szerint három külön oklevélként jelzi.

Jelzete: R 319 Oroszy család

9. Oroszi András címere (1601)

10. *Károly Mihály*, szentimrei

1601. május 18., Kolozsvár

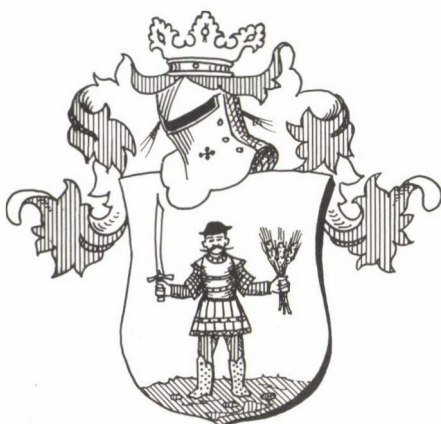
Báthori Zsigmond fejedelem

nemesség, címer és a szentimrei ház mentesítése a jobbágyi szolgálatások alól.

Címerleírás: csücsköstalpú tárcsapajzs vörös mezejének alján szétterpesztett lábakkal szembe fordulva álló, vörös ruhás!, sárga csizmás, páncélinges(?) férfi fehér tollas, fekete kalapban, jobbában arany markolatú ezüst karddal, baljában arany búzakvével. A pajzslábban zöld búza?. **Sísak:** jobbra fordult csőrűsíak koronával. **Takaró:** vörös-arany, vörös-zöld.

Megjegyzés: az oklevél sérült, hiányos, a címerkép színezése megkopott és befejezetlen, a függő pecsét elveszett; az oklevél szövege leírja a címet, itt a mező vörös színűnek jelzett, a szöveg csak részben ad segítséget a címer színeinek meghatározásához. A címerszerző érdemeit a leírás nem részletezi.

Jelzete: R 64

10. Károly Mihály címere (1601)

Nyulásziné Straub Éva

Jegyzetek

1. A Magyar Országos Levéltárban őrzött eredeti címereslevelek jegyzéke. Összeállította Nyulásziné Straub Éva. Forrástudományi segédletek

2. MOL Budapest, 1981. Kézirat 2. Összeállította Nyulásziné Straub Éva, Corvina Kiadó, Budapest, 1987.

3. Amphora 77.

* *

Fügedi Erik
1916–1992

A Monarchiában, Bécsben született. Magyar-német-szlovák nyelvtudása is a Monarchiából való volt, s ezekhez járult később az angol és a francia. A budapesti egyetem Bölcsészettudományi Karán Mályusz Elemérnek lett tanítványa. Első folyóiratbeli könyvismertetése a Századokban még egyetemi hallgató korában jelent meg. 1938-ban doktori diplomát szerzett.

1938 végén került az Országos Levéltárba mint tanulmányi segélydíjas beosztott középiskolai tanár. 1939–1941-ben a nagyatádi gyalogezrednél teljesített két éves tényleges katonai szolgálatot. 1942 júniustól ismét katonára, a Donnál zászlóaljsegédtiszt, 1943 májusában szerelt le. Még ez évben ösztöndíjat kapott Szlovákiába, s bekapcsolódott az Országos Levéltár által ott végzett mikrofilmlezési munkába. A hadi események miatt csak 1945 közepén tért vissza Budapestre. A Csáky család mindszenti és a Pálffy család vöröskői levéltárának középkori okleveleit még eredeti őrzőhelyükön vette filmre, így ezek a legutóbbi évekig csak az általa készített fotómásolatok segítségével voltak kutathatók.

Hazatérése után a Veszélyeztetett Magángyűjtemények Miniszteri Biztosságánál teljesített szolgálatot, s rövidesen ő lett a miniszteri biztos. Számos gazdáltná vált könyvtári, levéltári és múzeumi érték megmaradása neki köszönhető. Az intézmény megszűnte után, 1949 végén az akkor alakult Múzeumok és Műemlékek Országos Központjában lett csoportvezető. 1950 októberében az ugyancsak akkor alakult Levéltárak Országos Központjában lett a tudományos osztály vezetője. Itt igen eredményes munkát végzett az akkor megszűnt törvényhatóságok levéltárainak állami kezelésbevétele és az addig levéltári gondozásban nem részesült iratanyag átvétele terén. Egy személye ellen irányult prekonceptiós minisztériumi vizsgálat eredményeképpen visszahelyezték a múzeumi központba, ahonnan rövidesen elbocsátották. Ezzel egy évtizedre megszakadt levéltárosi-történeti pályafutása.

1952 és 1961 között konzervgyárban tervekészítői és számvivői munkát végzett, de hivatását nem adta fel. Még 1952-ben megjelent a Bottló Bélával, Kniezsa Istvánnal és Király Péterrel közös kötetük, amelyben a magyarországi középkori cseh nyelvű oklevelek szövegét tették közzé, 1953-ban pedig „Németjogú” falvak települése a szlovák és német nyelvterületen című cikke jelent meg a Tanulmányok a parasztság történetéhez Magyarországon a 14. században című kötetben. Ezek tulajdonképpen előzően készült munkái voltak. Nehéz évtizedekben is jelentek meg cikkei és ismertetései a Studia Slavica-ban, a Történeti Statisztikai Közleményekben, a Tanulmányok Budapest múltjából sorozat köteteiben.

Amikor a politikai erők 1961-ben visszaengedték a szorosabb értelemben vett történeti pályára, előbb a Történelmi Társulatnak, majd 1965-től a Központi Statisztikai Hivatalban a Könyvtár és Dokumentációs szolgálatnak lett tudományos munkatársa. Bekapcsolódott az akkor kibontakozó történeti statisztika, ezen belül a történeti demográfia munkálataiba, és társadalom- és gazdaságtörténeti műveiben is helyet kapott egyes problémák statisztikai jellegű megközelítése. (A XV. századi magyar arisztokrácia demográfiai viszonyai, a XV. századi magyar püspökök, Mátyás király jövedelme 1475 és a többi.)

1972-ben a történettudomány kandidátusa, 1986-ban doktora. Az 1980-as években nyílt lehetősége, hogy a budapesti tudományegyetemen órákat tartson. Lelkesen adta át tudását tanítványainak, akik ugyancsak lelkesen fogadták segítői kész oktató-nevelő munkáját.

Minthogy kutatott témáival kapcsolatos nyugat-európai szakirodalmat is állandó figyelemmel kísérte, tudta, hogy mely munkái tarthatnak érdeklődésre számot külföldön, ezért ezeket idegen nyelven is megjelentette. Így lett egyike a külföldön legtöbbet idézett magyar középkori történésznek.

A hetvenes években megpróbálkozott tudománypopularizáló művek írásával, mint rövidesen kiderült, szép eredménnyel. Uram, királyom, Kimondhatatlan nyomorúság, Könyörülj, bánom, könyörülj stb. munkáit nemcsak a a nagyközönség olvasta és olvassa, hanem történészek is haszonnal forgatják ismereteik felfrissítése érdekében.

Az 1968 márciusában Budapesten tartott magyar-francia történeti konferencia számára összefoglalta a középkori Magyarország történeti demográfiájának akkori állását. Húsz évvel később, 1988-ban ugyanilyen összefoglalásra vállalkozott, figyelembe véve húsz év külföldi és hazai kutatásainak eredményeit a történettudomány, a demográfia, az archeológia, az antropológia területéről egyaránt. Ezeket témánként összefoglalva interdiszciplináris képet adott erről a sokakat foglalkoztató, sok vitát megért témáról.

Kumorovitz Lajos Bernát 1900–1992

1992. február 22-én elhunyt Kumorovitz Lajos Bernát, a Turul korábbi évfolyamaiban jelentős tudományos eredményeket rendszeresen publikáló tudós, az élet számtalan megpróbáltatásai közepette is mindig példát mutató tanár. Életének főbb állomásai századunk történetének is fontos fordulópontjai. 1900. október 5-én született a Felvidéken, az egykori Ötösbányán (Kotterbach, Szepes m.), 1918-ban érettségizett Lőcsén, majd rövid ideig katona volt, utána a premontrei rend növendéke lett Jászón. 1923-ban szentelték pappá. Ezt követően 1923–1926 között a Pázmány Péter Tudományegyetem történelem-földrajz szakos hallgatója, 1927-től középiskolai tanár a premontrei rend gödöllői gimnáziumában. 1928-ban doktorált. Az 1933–1934-es években Bécsben végzett levéltári kutatásokat, onnan visszatérve 1934-től 1938-ig a Pázmány Péter Tudományegyetemen proszemináriumi előadó és tanársegéd. Az 1938–1939-es évben Olaszországban kutatott. 1939–1943 között Gödöllőn gimnáziumi igazgató lett, 1939–1951 között a Pázmány Péter Tudományegyetemen magántanár. 1941-ben a Szent István Akadémia Tagja, 1943-tól a premontrei tanárképző főiskola igazgatója Budapesten, 1944-ben tábori lelkész, 1945-ben a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, 1947-ben egyetemi nyilvános rendkívüli tanár. 1949-ben a Magyar Tudományos Akadémia tanácskozó tagjává minősítik vissza. Ezt követően 1951–1956 között tudományos bér munkát végez. 1956. október 15-én „A magyar trikolór és a magyar államcímér múltja” című dolgozattal a történettudomány doktora fokozatot kapta meg. 1957. szeptember 1-től a Budapesti Történeti Múzeumban dolgozik. 1959-től pedig visszatérhet az egyetemre, az Eötvös Loránd Tudományegyetem megbízott előadójaként. 1962. május 1-től a Budapesti Történeti Múzeum osztályvezetője, ahonnan 1970-ben nyugdíjba vonult. 1989-ben visszakapta a Magyar Tudományos Akadémiai levelező tagságát. 1990-ben a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagjává választották.

Tudományos munkássága nemcsak azok szeme előtt lebeg, akik ismerték, hanem azok előtt is, akik nem is tudják, hogy az újra mindenütt látható régi magyar címér, s a szélben meglebbenő nemzeti színeink múltja kutatásai révén ismert (pl. Turul 1941, 1942 stb.). Pedig nemzeti jelvényeink múltjának kutatása szinte csak mellékösvenynek tűnik munkássága fő színtere, a magyarországi hivatali írásbeliség

Sajnálatos, hogy munkája csak néhány hónappal halála előtt látott napvilágot.

Az írott forrásokra támaszkodó történetírásnak más tudományágak eredményeivel történő kiegészítését, vagyis a múlt több irányból való megközelítését fontosnak tartotta, s mint a Magyar Tudományos Akadémia (interdiszciplináris) középkori munkabizottságának éveken át volt elnöke eredményesen szolgálta a szakmák egymáshoz való közelítését. Nem rajta, hanem egyes szakmák hagyományos, csak saját eredményeiket elismerő magatartásán múltott, hogy nem sikerült mindazt elérnie, amit szeretett volna.

Mindig lendületes egyéniségből fakadt, hogy Vajay Szabolccsal együtt kezdeményezte a Turul újraindítását, mert szükségesnek tartotta, hogy a genealógia, heraldika és szfragisztika is aktív részese legyen a magyar történettudománynak. Egészségének romlása azonban megakadályozta abban, hogy a megkezdett munkát befejezhesse. A régi-új folyóirat első száma így nem az általa ígért tanulmányt közli, hanem a róla szóló megemlékezéssel adja meg neki az illő tiszteletet.

Borsa Iván

kutatásához képest. Egy kisebb testület, a Rend leleszi konventjének a világi embert szolgáló munkájával kezdte a múlt feltárását, s mióta elkészült a konvent hiteleshelyi működését bemutató magisztrális munkájával, azóta zsinórmértékül szolgál (Turul 1929, Levéltári Közlemények 1932 stb.). Már itt megmutatkozott az a tehetsége, hogy ezernyi apró adatból miként lehet nagyot alkotni. Pecséttani kutatásai vesznek közelebb bennünket kibogozhatatlannak tűnő problémák megoldásához. A hazai írásbeliség lényeges pontjára tapintott akkor, amikor kereste, mitől, s hogyan lesz közhiteles egy írás (Turul 1936). Ezzel rámutatott a pecsét fontosságára, s hogy e fontos területen mások se téveszthessenek utat, monográfiát szentelt a magyarországi pecséthasználatnak (1944). Először csak röviden vázolta, majd egy nagyobb összefoglalást készített. Sajnos, e nagyobb munka megjelenését eddig meghiúsította az embert pusztító háború, s az azt követő ugyancsak embert próbáló korszak. Kutatásai nélkül aligha hinnénk, hogy a 11. és 12. század fordulóján akadt ember e hazában, aki képes volt a magánjogi írásbeliség gyakorlására (Turul 1944–1946, Századok 1963 stb.). Ő azonban konkrét forrással, oklevéllel bizonyította be, hogy mindennapi szükséglet volt a magánjogi szerződések írásos rögzítése már ebben a korai korszakban is. A királyi kápolna egész országot szolgáló tevékenysége éppúgy általa ismert (Regnum 1942–1943), mint Nagy Lajos király havasalföldi hadjárata (Századok).

Tudta, ezernyi apró adatból áll össze a múlt ismerete, de ezeket nem magának gyűjtötte, hanem közkinccsé tette, hogy mások is bőven meríthessenek belőle. Amit levéltárban, könyvtárban és múzeumban gyűjtött, mindazt átadta tanítványainak az egyetemen, sőt gondja volt arra, hogy minél szélesebb körben hasznát vehessék forrásainak. Több mint kétezer darabból álló pecsétmáslat gyűjteményt hozott létre. Forráskiadványai – mint minden munkája – példamutató pontossággal készültek, nélkülük aligha ismerhetnénk annyi mindent a veszprémi egyházmegye (1953), vagy Budapest XIV. századi múltjából (1988), nélkülük aligha bizonyulna szilárdnak az Árpád-kor, az Anjou-kor vagy Zsigmond király korának története, nélkülük aligha pillanthatnánk be a Nádasdyak udvarába a 16. század derekán (1959), s nélkülük mit sem tudhattak volna meg nemzedékek a magyar középkorból, hiszen sokak számára az ő rendkívüli gonddal készült pontos

fordításai segítettek feltörni a középkori forrásoknak a varázsos latin nyelv által lepecsételt titkait (1957, 1964).

Gazdag tudományos munkássága elismerésének jele volt, hogy már élete delén a Szent István Akadémia és a Magyar Tudományos Akadémia is tagjai közé választotta. Egyetemi tanári működése félévszázados jubileumát tanulmánykötet koszorúzta (Magyar Herold I. Bp. 1984), ahol megtalálható termékeny munkásságának tételes, címszerinti felsorolása is. Kilencvenedik születésnapján a köztársasági elnök köszöntötte a 'Magyar Köztársaság Zászlórendje' kitüntetéssel. 1991-ben a spanyolországi Cáceresben rendezett VII. Nemzetközi Heraldikai Kollokviumon a Nemzetközi Heraldikai és Genealógiai Konföderáció életművéért tüntette ki.

Életművét jórészt könyvek, folyóiratok lapjai őrzik, van azonban életének olyan része is, amit csak a tanítványai ismerhettek. Ugyanis nemcsak arra tanított, amit a könyvek lapjai őriznek, hanem arra is, miként lehet a hivatásunkat vállalni, a pályánkat minden vihar ellenére töretlenül folytatni. Tartását is örököül hagyta tanítványaira, akik Tőle tanulhatták meg: a választott feladat a legfontosabb, s ha bármi eltérítene vagy akadályozna e küldetés teljesítésében, ki lehet kerülni az akadályt, de mindig vissza kell térni a választott útra. Munkája így nemcsak a még eddig meg nem jelentek sorával folytatódik, hanem tanítványain is.

Érszegi Géza

KÖNYVISMERTETÉS

ANTONIO SPADA: *Onori e glorie.*

Vol 3. – Francia, Russia, Austria, Grafo Edizioni kiadása Brescia 1983. 321 p., gazdag illusztrációs anyaggal.

Bár már egy kilenc éve megjelent szakmunkáról, s nem könyvjáradásról írok ismertetést, ezt indokoltnak érzem, mivel a kötet a hazai szakmai közönség előtt csak hírből volt eddig ismert. Olyan munkáról van szó, amelyből a Habsburg Birodalom – Osztrák-Magyar Monarchia – rendezelése, kitüntetéseihez vonatkozó terjedelmes szakirodalom áttekintése után is meríthető még számtalan kiegészítő információ. Tekintettel a pazar illusztrációkra, megismerhetünk olykor s alig-alig említett emlékeket is.

Korunk feltehetően legjelentősebb rendjel- és kitüntetés-gyűjteményét maga a tulajdonos szerző tárja az érdeklődők elé. A bibliofil ritkaságnak számító könyve harmadik kötetében található a Habsburg Birodalom – Osztrák-Magyar Monarchia – anyaga 241–321 pp.

A bemutatott darabok jelentős része, még a tárgykörbe tartozó emlékeket gyűjtő legjelentősebb bécsi gyűjteményekben sem lelhető fel, az e vonatkozásokban jóval szerényebb magyarországi múzeumi kollektciókról nem is beszélve. Egyes darabok minden bizonnyal unikális emlékek, s nemzetközi összehasonlításban is a különlegességek közé számíthatnak. Hasonló színvonalú anyag még a legszámottevőbb nyugati árverési cégek – egyébként nagyszabású – kínálatában is csak elvétve fordul elő.

A kötetben közölt nagyszámú – jórészt – 1850. előtti rendjelvények egy részének egykori tulajdonosát is ismerjük.

A Spada gyűjteményben fellelhető az *Aranygyapjas Rend* korai – XVI–XVII. századi – jelvényei is, amelyekből világszerte alig ismert néhány példány. Nagyjelentőségű falerisztikai emlék az a tok is, amelyben e jeles Rend hét különféle kivitelezésű félminiatűr-, miniatűr-jelvénye látható. Ezeket a példányokat egykor a Schwarzenberg hercegi család tagjai viselték.

A *Katonai Mária Terézia Rend* egyik lovagkeresztjét II. Ferenc, a Nápoly-Szicíliai Kettős Királyság egykori uralkodója kapta meg az 1861-es voltturnoi-, gariglianoi-, gaetai ütközetek után.

Magyar szempontból a legfontosabbak a *Magyar királyi Szent István Rend* emlékei – 266–271 pp. – Látható, egy az 1820-as évekből

származó, érdekes kivitelű kiskereszt. A különlegességek között megemlíthető egy finom kivitelű rendi csillag. Carlo Landriani jeles nápolyi ötvös munkája. Ez a darab, a XIX. század közepén a Nápoly-Szicíliai Kettős Királyságban uralkodó Bourbon család egyik tagjéé volt.

A *Lipót Rend* 1820–1830. körüli rendi láncja is a legnagyobb ritkaságok közé tartozik. Ugyancsak kiemelhető egy, a Rend alapításának – 1808. – idejéből származó textil rendi csillag. A Lipót Rend gyémántokkal ékesített nagykeresztjéhez tartozó rendi csillag egykor gróf Berchtold Lipót külügyminiszter – 1863–1942 – tulajdona volt.

A *Vaskorona Rendet*, az Olasz Királyság uralkodójaként I. Napóleon alapította 1805-ben. E vonatkozásban hallatlanul gazdag, különleges anyag látható a könyv francia részében – 42–61 pp. – A Rend 1816-tól létező osztrák változatának különféle típusaiból – így a rendkívül ritka alapításkori változatból is – ugyancsak több jelvényt mutat be a szerző. Kiemelendő az alapításkori I. osztály, illetve az 1860. körüli I. osztály jelvénygyűjtései. Igen ritka a II. osztály 1830. körüli példánya is. Nagyobb számban láthatók a III. osztály legkorábbi típusának változatai.

Az ugyancsak bemutatott *Német Lovagrendi* anyagban látható Jenő főherceg – később nagymester – 1840–1850 körüli, hegyikristállyal ékesített, pompás rendjelvénye.

A szerző valamennyi rendjelnél, kitüntetésnél közli a legfontosabb történeti adatokat. Adott esetben az egykori tulajdonosra vonatkozó alapvető információkat. Lefrja mindahány darabot, közli a méreteket stb. A kötetben majdnem minden darab elő- és hátlapjának színes fényképfelvétele is látható. Az eredeti rendjelek érdekes kiegészítő anyaga az ugyancsak a Spada gyűjteményben található, nagyszámú, korabeli művészi vízfestmény. Javarészként a XIX. század elejéről való, s a rendjelek, kitüntetések előállításával foglalkozó neves párizsi Aublé cég vonatkozásában maradt fenn.

A kötet párhuzamos olasz, illetve angol szöveggel jelent meg.

Pandula Attila

KIÁLLÍTÁS, KIÁLLÍTÁSI KATALÓGUS ISMERTETÉSE

ORDEN UND EHRENZEICHEN IN ÖSTERREICH

1992. június 1. és július 4. között nagyszabású rendjel- és kitüntetés kiállítás látható az érdeklődők Bécsben, a Bundesamt für Eich- und Vermessungswesen – BEV – kiállítótermében. Az anyag több magán- és közgyűjteményből kerül a tárlókba. Letéti darabokkal szerepelt pl. a Heeresgeschichtliche Museum, az Osztrák Elnöki Kancelária, különböző tartományi kormányi hivatalok, érsekségek, püspökségek, felsőoktatási intézmények. Kiemelendő, hogy értékes darabokat mutatott be a Habsburg család is. Az anyag gerincét az *Österreichische Gesellschaft für Ordenskunde* taagainak magángyűjteményei szolgáltatták. Maga a szervezet jelentős szerepet játszott a kiállítás létrehozásában.

A bemutatón láthatók voltak rendjelek- és kitüntetések az Osztrák-Magyar Monarchia – Habsburg Birodalom – időszakából. Gyakorlatilag bemutatták az 1918 után alapított és adományozott valamennyi osztrák kitüntetést és azok variánsait, az első- és a második köztársaság időszakából. Kiállították az egyes tartományok, püspökségek, felsőoktatási intézmények stb. elismeréseit is: a rendjelek és kitüntetések mellett, nagyobb számban voltak láthatók tokok, illetve adományozási okmányok.

A kiállítás legérdekesebb része az Osztrák-Magyar Monarchia – Habsburg Birodalom – időszakából származó anyag volt.

Szerepelt az *Aranygyapjas Rend* egyik szalagos példánya, melyet korábban Dr. Heinrich von Degenfeld-Schonburg gróf egyetemi tanár, Habsburg Ottó egyik nevelője, illetve később leghűségesebb munkatársainak egyike viselt. Érdekessége e jelvénynek, hogy az előző tulajdonos halála óta maga, Dr. Habsburg Ottó hordja ezt a példányt.

A *Katonai Mária Terézia Rend* kiállított nagykeresztje, egykor Frigyes főhercege volt, a bemutatott csillagot pedig I. Ferenc József hordta. A különlegességek közé sorolható a Katonai Mária Terézia Rend gyémántokkal ékesített lovagkeresztje, amelyet csak három ízben adományoztak. Az itt kiállított darabot 1906-ban báró Johann von Appel lovassági tábornok kapta.

A magyar látogatóknak különösen kedvesek a *Szent István Rend* jelvényei. Ezek sorában is láthattunk különlegességet: egy XIX. századi rendi láncot a nagykeresztrel, eredeti tokjában. Megtekinthető volt Kövess Hermann tábornok nagykeresztje is, a hozzá tartozó csillaggal.

A *Lipót Rend* kiállított emlékei között megemlíthető a hadiékítményes nagykereszt, egyházi személyiségek által viselt szalagon. Ugyancsak látható volt egy, a XIX. század elejéről származó lovagkereszt, amely külföldi készítmény, angol viseleti forma volt.

Ugyancsak ritkán látható a *Katonai Érdemkereszt* I. osztálya hadi díszítménnyel, kardokkal, illetve a gyémántdíszítményes Katonai Érdemkereszt. Ez utóbbi egykor szintén báró Johann Appel lovassági tábornok tulajdona volt.

A kiállítás egyik igazi meglepetése a *Csillagkereszt Rend* gyémántokkal ékesített példánya, amely 1854-ben I. Ferenc József házassági ajándéka volt Erzsébet császárné számára. Később ezt a jelvényt Zita királyné viselte, 1916-os budapesti koronázásakor, illetve 1918-ban Konstantinápolyban tett uralkodói látogatása alkalmával. Egy normál kivitelű rendjelvény-példány tulajdonosa ugyancsak Zita királyné volt.

Az *Erzsébet Rend* nagykeresztje és a hozzá tartozó csillag szintén látható volt a kiállításon. E ritka női érdemrend tulajdonosa is Zita királyné volt.

Néhány gyakoribb kitüntetése – pl. a Katonai Érdemérem, Vitézségi Érem, stb. – különféle változatai is megtekinthetők voltak.

A kiállítás, különös tekintettel a személyhez fűződő, jelentős darabokra, különlegességekre, az utóbbi időszak jeles – magyar vonatkozású – faleresztikái eseményének számított, amely ezeddig méltánytalanul nem kapott kellő magyarországi visszhangot.

Pandula Attila

MARIJA ŠERCER: Stari Zagrebački Obrti. – Régi zágrábi kézműves-mesterségek. – Pokrovitelj izložbe: Skupština Grada Zagreba

Generalni pokrovitelj: Tvornica Duhana Zagreb

Zagreb 1991. 168 p. 93 kép – Katalógus a Zágrábi Városi Múzeumban a város fennállásának 900. évfordulója alkalmából rendezett kiállításához.

A Zágrábi Városi Múzeum és a Horvát Nemzeti Múzeum közös rendezésében a város alapításának 900. évfordulójára egy rendkívül gazdag, nagyszabású kézművesipar történeti kiállítás nyílt meg a horvát fővárosban, 1991-ben, „A régi zágrábi kézművesség” címmel. A 168 oldal terjedelmű, nagyméretű, reprezentatív katalógus a téma teljességét felöleli. Az ország 17 múzeumából, levéltárából és egyéb gyűjteményéből szisztematikusan összeválogatott anyag – 554 tárgy és egyéb dokumentum – Zágráb kézművességének, régi céheinek életét mutatja be a középkori kezdetektől 1872-ig, a céhrendszer megszűnéséig.

A katalógus a kiállított tárgyak és dokumentumok pontos, szakszerű leírását is tartalmazza, és közülük 42-t színes, 51-et pedig fekete-fehér fotón is mutat.

A publikáció, a céhes ipart a város történetébe ágyazva, kronológikus sorrendjében mutatja be. Először, a még inkább vallásos jellegű fraternitások emlékeit ismerteti, majd a 3 különböző közigazgatási egységből: a szabad királyi városból, a káptalanból és a püspökségből kialakult város céheinek emlékeit mutatja be. A céhvilág valamennyi tárgyi és írásos emléke felsorakozik itt: a céhládák, céhpecsétek, behívótáblák, céhzászlók, Herberg-jelvények, céhkannák, jegyzőkönyvek, számadáskönyvek, tanuló-felzabardító és mesterlevelek – köztük városképpel ellátottak is, céhprivilegium-levelek és legényrendtartások stb. Ezenkívül remekbe készült termékek, főleg a gombkötők, a csizmadíák, papucs készítőik, valamint az asztalosok és ötvösök részéről.

Heraldikai szempontból különösen a céhjelvényes ládák, pecsétek, behívótáblák, céhzászlók és szállásjelvények értékesek. Szoros rokonságban állnak a magyarországi céheraldikával.

A céhrendszer későbbi, központi ellenőrzését idézik az árlimitációk, a már nyomtatott rendtartások és vándorkönyvek. A helyi viszonyok között való könnyebb eligazodás érdekében egyéb, várostörténetileg fontos emlékek egészítik ki a gazdag anyagot.

A katalógus elején a kiállítás főrendezője, Mr. Marija Šercer közel 50 oldal terjedelmű, alapos tanulmánya olvasható a régi zágrábi kézművességről, amit egy-egy kitűnő, igen részletes német és angol nyelvű összefoglalás követ.

Külön érdeme a könyvnek a függelékben, áttekintő táblázatban feltüntetett 28 zágrábi céh és a bennük működő 77 különféle mesterség felsorolása. Ebből kitűnik, hogy az első céheket a 15. század derekán a szabók, a posztókészítők, a szűcsök, zabl- és kötőfékgyártók, a szíjgyártók és a nyergesek alapították, az utolsót pedig 1853-ban az egyik városrész gombkötő mesterei.

Végül – a pénz- és mértékegységek magyarázata mellett – talán a legérdekesebb az a négyoldalas szótárszerű kimutatás, amelyben a céhek szervezetére, termékeire és szerszámaira vonatkozó horvát szak kifejezésekre kapunk magyarázatot. A szerző itt pontosan utal azokra, melyeket a horvátok a két szomszéd nemzet, a német és a magyar nyelvéből vettek át. A minket különösen érdeklő közel 30 magyar szak kifejezés élesen rávilágít a több mint 800 éves horvát-magyar együttélés hatására.

Ilyen, magyar eredetű szak kifejezések, többek között pl.: mester, atyamester, bejárómester, félhetibér, társposhár, sisak, karika, boglár, gomb, vitézkötés, csiszár, csákány, kötővas stb.

A katalógust betűrendes név- és helymutató egészíti ki.

Összeállításának, az anyag feldolgozásának és a katalógus külső kivitelének magas színvonala szinte egyedülálló a hasonló tárgykörű kiállítási katalógusok között. Alapossága, szerkesztési szisztemája leginkább még az 1970-ben Dr. Gertrud Smola által szerkesztett „Das steirische Handwerk” című grazi kiállítási katalógushoz hasonlítható.

A hatalmas, reprezentatív kiállításban és a kitűnő tanulmányban – úgy érezzük – Šercer Mária életművének egy jelentős darabja nyerte el a jól megérdemelt publicitást.

Nagybáky Péter

Cogné, Daniel–Kennedy, Patricia: Les sceaux, empreintes de notre histoire – Archives nationales du Canada – 1991

Ez a munka a kanadai Nemzeti Levéltár anyagából rendezett pecsétkiállítás katalógusa; rövid áttekintést ad Kanada pecsét történetéről, és közli a kiállított pecsétek leírását.

A kiállítást az 1791-es alkotmány kiadásának 200 éves évfordulójára szervezték. Célja: 1. Bemutatni Kanada kultúrájának; 2. megismertetni a közönséggel a pecsétnek a történelemben betöltött funkcióját.

Kanada pecsét története csak az újkorban kezdődik; néhány középkori oklevele Európából származik.

A pecséteket a következő felosztásban közlik:

1. Az uralkodói hatalom pecsétjei

1.1. *európai eredetűek*: pápai bullák a X–XI. sz.-ból; XVII–XIX. sz.-i francia és angol királyi pecsétek.

1.2. *kanadaiak*: a XVII. sz.-tól a francia tartomány önálló pecsétjei; 1760-tól az angolé is.

2. Jogi személyek pecsétjei

2.1. *udvari pecsétek*: elsősorban a királyi udvar bírói pecsétjei.

2.2. *városi törvényhatósági pecsétek*: Európában általában csak a középkorra jellemzőek, de Kanadában a XIX. sz.-tól válik csak általánossá.

2.3. *intézmények pecsétjei*: nyolc kanadai érdekeltségű társaság pecsétjét ismerteti 1666–1861 közötti időből.

3. Hivatali személyek pecsétjei

3.1. *egyházi pecsétek*: püspökök pecsétjei, akik mind magán-, mind hivatalos ügyekben ugyanazt a pecsétet használták.

3.2. *titkári pecsétek*: kizárólag az angol területre jellemzőek.

3.3. *egyéb hivatalnokok pecsétjei*: A közhivatalok élén nemesek álltak, akik hivatalukban is magánpecsétjeiket használták.

4. Magánszemélyek pecsétjei

4.1. *levelek*: csak 1870 körül kezdik a pecséteket alkalmazni.

4.2. *egyéb dokumentumok*

A pecsét történeti leírásnál a következő rendet követik:

1. előlap felirata, ábrája;
2. hátlap felirata, ábrája;
3. a pecsét miből készült;
4. az oklevél kelte;
5. a pecsét színe, ha az a természetestől eltérő;
6. a pecsét alakja;
7. lelőhelye.

A kiállított pecsétek felosztása pontos és tanulságos; a kiállított anyag jól áttekinthető.

Tuza Csilla

HAZAI ÉS NEMZETKÖZI HÍREK

Nemzetközi tevékenység

Európa keletén Magyarország elsőként fogadott nemzetközi genealógiai és heraldikai kongresszust 1990-ben a keszthelyi Helikon-kastélyban. E XIX. összejövetel elnöke a kastély egykori gazdája, Festetics György herceg, szakmai szervezője pedig Dr. Bertényi Iván volt. A 16 országból egybegyűlt 56 résztvevő¹ tanulmányainak nemzetközi elismerést aratott angol-, francia-, német nyelvű kötete 1992-ben jelent meg, amelyet legközelebbi számunk könyv-rovata fog majd méltatni.

Az 1992 augusztusában rendezett XX. Kongresszus színhelye a svédországi Uppsala volt, ahová 29 országból érkezett 155 résztvevő.² A hagyományos – ezúttal: „Keszthely–Uppsala” – fáklya-továbbító ceremónián Vajay Szabolcs nyújtotta át a díszes szimbólumot Madama Clara Nevéusnak, a svéd monarchia udvari főheroldjának.

Az uppsalai összejövetel a keszthelyinél bár nagyobb szabású, szakmai tekintetben viszont behatároltabb volt. Központi témája: a temetkezési szokások és szertartások heraldikai pompája és protokollja, valamint a gyászbeszéd és méltatások genealógiai forrásértékének vizsgálata, továbbá a gyászjelentések informatikai értékelése volt.

A Kongresszus keretében ülésezett a Nemzetközi Heraldikai Akadémia, valamint a Genealógiai és Heraldikai Társaságok Nemzetközi Szövetsége is. – A Szövetség három szakmai díjat és nyolc életművi emlékérmét osztott ki. Ez utóbbiak egyikét Dr. Borsa Iván nyerte, aki érdemét és diplomáját a Magyar Országos Levéltár rendezte bensőséges szakmai ünnepélye keretében vette át Vajay Szabolcstól, a Nemzetközi Szövetség díszelnökétől.

Az Intéző Bizottság uppsalai döntése értelmében a XXI. Kongresszus székhelye 1994-ben Luxemburg lesz, a Heraldikai Akadémia soros összejövetelét pedig 1993 szeptemberében az angliai Canterburyben rendezik.

A Turul újbóli megindulása reményt nyújthat arra, hogy a szakmai érdeklődés éledése által mindkét összejövetelen egy, az uppsalainál jelentősebb magyar részvétel válik lehetővé.

1. Keszthelyen képviselt államok (1990): Belgium, Cseh-Szlovákia, Dánia, Egyesült Államok, Franciaország, Hollandia, Kanada, Luxemburg, Magyarország, Nagy-Britannia, Németország, Olaszország, Románia, Spanyolország, Svájc és Svédország.

2. Uppsalában képviselt államok (1992): Andorra, Argentína, Ausztria, Belgium, Costa Rica, Dánia, Dél-Afrika, Egyesült Államok, Észtország, Finnország, Görögország, Hollandia, Kanada, Lengyelország, Luxemburg, Magyarország, Mexikó, Nagy-Britannia, Németország, Norvégia, Olaszország, Oroszország, Portugália, Románia, Spanyolország, Svájc, Svédország, Thaiföld.

Vajay Szabolcs

Emlékezés ragyolczy Csoma Józsefre, halálának 75. évfordulója alkalmából

Ragyolczy Csoma József házán, Abatjidevecserben – ahol élt és alkotott –, immár márványtábla hírdeti emlékeztétét:

„ragyolczy Csoma József (1848–1917) címertani és családtörténeti író, tudós, történész, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság másodelnöke, a volt Kassai Múzeumnak tiszteletbeli tagja.”

A táblát készítette és 1992. június 27-én Abatjidevecserben az emléktábla avatási ünnepséget szervezte és rendezte az Abatúji Szövetség, az Abatúji Múzeum Baráti Köre, valamint Encs város önkormányzata.

Az ünnepségsorozat első eseménye a „felső Csoma Kastély”-ban megtartott tudományos emlékülés volt. A zsűfőlásig megtelt teremben köszöntötte az egybegyűlteket Krózser János Encs város polgármestere, aki beszédében kihangsúlyozta, hogy a város kötelességének érzi az abatúji nagy múltú személyiségek emlékének felelevenítését, ennek a folyamatnak az első állomása a Csoma József emlékünnepe. Kifejtette azt is, hogy reméli, ez az emléktábla avatás Csoma József emlékeztetének megőrzéséhez csak az első lépés, és az emléktáblához évről évre zárandokolni fognak a tiszteletadók. Bejelentette azt is, hogy az Önkormányzat úgy határozott, hogy Abatjidevecserben Csoma Józsefről utcát neveznek el.

A polgármester szavai után Szalipszki Péter az Abatúji Múzeum igazgatója vezette be Dr. Kubinyi Andrásnak az ELTE régészeti tanácskezelőjének, a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság alelnökének, a Magyar Tudományos Akadémia képviselőjének Csoma József munkásságáról és a heraldikáról szóló emlékbeszédét.

Dr. Kubinyi összefoglalót adott a XIX. századi magyar nemesség családkutató tudományos munkásságáról. Ebben az időben alakultak ki a családi levéltárak, családi könyvtárak. Több tudományos folyóirat adta közre a családtörténeti ismereteket.

Ezek után rátért Csoma József munkásságának méltatására. Mint mondotta Csoma József sokoldalú tudós volt, foglalkozott a heraldikával, a genealógiával, általános történetírással és régészettel. Régészeti érdeklődése a középkori templomokra is kiterjedt. Sok tudomá-

nyos értekezése szól a családi címerlevelek, családi pecsétek vizsgálatáról.

Egyik legjelentősebb tevékenysége azonban az volt, hogy Magyarországon először ő ismerte fel a régi sírkövek címertani történelmi jelentőségét. Tanulmányaival nemzetközi hírnévre tett szert. Tudományos munkáit nem csak magyarul, de német nyelven is írta.

Dr. Kubinyi nagysikerű előadása után a résztvevők levonultak az ún. „alsó Csoma Kastélyhoz”, Csoma József házához, ahol az emléktábla avatási ünnepség kezdetét vette.

Az Abatúji Pedagógus Vegyes Kórus himnusza után ifj. Tarczy Gyula Kazinczy érmes szavaló gyönyörködtette versmondó művészetével a közönséget. Ezután következett Gulyás János Abatúji-kutatónak, az Abatúji Múzeum Baráti Köre elnökének emléktábla avató beszéde. Gulyás János, aki helyi patrióta és helytörténeti kutatóként kezdeményezője és elsőszámú kivitelezője volt az ünnepségnek és a Csoma József emlékezte felelevenítésének ez alkalomból tanulmányt írt „ragyolczy Csoma József élete és munkássága” címmel.

Avató beszédében elemezte a nagy múltú tudós életét.

Többek között ezt mondta:

„– Csoma Józsefre emlékezni annyi, mint felidézni nagy szellemi értékeit, hogy újra éljen az, akit méltatlanul már-már elfeledtünk, akit a történelem szűk látóköre inkább származása mint tudományos munkássága alapján ítél meg.

– Tudományos munkássága az archeológia, a magyar családtörténet és a magyar heraldika körére terjedt ki.

– Régészeti tanulmányai néhány lelet ismertetésével kezdődtek. Ismertette és leírta a zsujtai bronzleletet, az encsi éremleletet és egy nagyobb tanulmányt írt az Abatúji megyében található őstörténelmi nyomokról.

– Munkássága a heraldika területén a legkiemelkedőbb. Itt első helyen áll a Hunt-Pázmán-nemzettség címerleveléről és Vajda György címerleveléről szóló tanulmány.

– 6 önálló könyve és 71 tudományos értekezése jelent meg különböző tudományos folyóiratokban (Turul, Archeológiai Értesítő, Századok stb.)”

Ezután következett az emléktábla leleplezése, majd az emlékkoszorúzások. Koszorú elhelyezésével tiszteltgett Csoma József emléke előtt Encs város polgármestere és Önkormányzata, a Magyar Tudományos Akadémia és a Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság képviselője, az Abatúji Szövetség, az Abatúji Múzeum Baráti Köre, a Magyar Országos Levéltár, a Borsod-Abatúji-Zemplén megyei Levéltár, a Hermann Ottó Múzeum, a Cserehádi Szövetség, az abatjidevecseri református egyház és egyéb más szervezetek képviselője. Végül a család, Csoma Judit unoka és Evva Margit szépunoka helyezte el emlékkoszorúját és mondott köszönetet az ünnepség szervezőinek és rendezőinek, elsősorban Gulyás Jánosnak, kezdeményezéséért és fáradhatatlan szervező munkájáért.

Az ünnepség befejező részeként az abatjidevecseri református templomban kiállítás nyílt azokról a kegytárgyakról, melyeket Csoma József, mint az egyház állandó patrónusa ajándékozott a templomnak.

A templom történetét Gulyás János, a kegytárgyakat pedig Baksy Mária református lelkész ismertette.

Az ünnepség záróakkordjaként a család a megjelent hivatalos személyeket Encsen a Kazinczy Iskolában ünnepi ebédre látta vendégül.

Az ünnepség alkalmából több kiadvány jelent meg, amelynek a helyszínen is kaphatók voltak. Csoma József 1917. március 1-én halt meg. Halálának 75. évfordulója alkalmából tisztelettel adózunk emlékének.

Evva Margit

Rövid hírek, közlemények

A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Magyar Történelmi Iskolát tartott Szegeden 1992. augusztus 23–29. között. Az előadássorozat tematikájában fontos szerepet kaptak a különféle történeti segédtudományok, így különösen az insigniológia, heraldika, vexillológia. A rendezvényen nagy számban vettek részt környező országokban élő magyarok is.

• • •

A Budapesti Református Teológiai Akadémia 1992. szeptember 29-én tiszteletbeli doktorrá avatta Dr. Vajay Szabolcsot.

Felhívás!

Szeretnénk folyamatosan közreadni
a történeti segédtudományok
MAGYARORSZÁGI BIBLIOGRÁFIÁJÁT.

Így kérjük azokat a szerzőket, akik,
a legkülönbébb történeti segédtudományi területeken,
ittthon és külföldön publikációkat jelentettek meg,
hogy jelen naptári év végéig küldjék meg
írásaik pontos bibliográfiai adatait,
a szerkesztőség címen Radácsi Imre nevére.

TURUL (LXV)

Zusammenfassung

Nach einer zweiundvierzigjährigen Zwangspause erscheint die Zeitschrift *Turul* – in der Periode 1883–1950 der Wortführer der Genealogie und Heraldik in Ungarn – wieder. Dieser retrospektive Band LXV. (1951–1992) ist von Dr. András Kubinyi, Professor der historischen Archeologie an der Universität Budapest (ELTE) eingeführt. Nach einem Überblick der Vergangenheit der Zeitschrift bekennt sich der Autor für die Erneuerung der Disziplin durch Anwendung neuer soziologischen Methoden – was zugleich „die Demokratisierung der Untersuchungen“ beweist. Folgentlich ist die Kontinuität mit einer Art Erneuerung verbunden, die nicht nur Ungarn, sondern allen Nachbarn des Landes zugute kommt, die die Träger desselben kulturellen und historischen Geistes sind.

In diesem breiten Rahmen analysiert Dr. Iván Borsa, emeritierter stellvertretender Direktor des Ungarischen Staatsarchivs die Struktur der mittelalterlichen Elite in Ungarn, durch die Schilderung der Geschichte eines berühmten erloschenen Adelsgeschlechtes: *Antimus de Sziget*. Angesichts der massiven Verwüstungen der ottomanischen Invasionen sind die mittelalterlichen Abstammungen nur fragmentarisch nachweisbar. Rekonstruktionsmöglichkeiten sind folgentlich mehr als zufällig. Auf Grund von vielen bisher unveröffentlichten Dokumenten, die durch die Untersuchung des Materials verstaatlichter Familienarchive vorhanden sind, gelingt es dem Autor der Abstammung dieses Geschlechtes durch 250 Jahre zu folgen und seine gesellschaftliche Entwicklung als eine Fallstudie vorzustellen. Der erste Teil der hier veröffentlichten Studie umfasst die Periode 1238–1436.

István Fazekas, Mitarbeiter des Ungarischen Staatsarchivs revidiert und ergänzt die bisher als vollständig betrachtete Abstammung des grossen erloschenen Magnatengeschlechtes *Illésházy*, die eines Stammes mit den hochberühmten, auch heute blühenden Esterházy's sind. Die Untersuchung ist auf das siebzehnte Jahrhundert begrenzt, als die Familie Illésházy ihren Glanzpunkt erreichte; als sie an der Spitze der sozialen Struktur des westlichen Teils des damaligen Oberungarns stand; dem Lande Palatine, hohe Würdenträger der Krone und Prälaten schenkte, und die Grafenwürde als Erbgrafen von Trencsén (heute: Trenčín in der Slowakei) erhielt. Trencsén war eine Festung von grosser Wichtigkeit der Region. Die bisher ungeklärte und widerspruchsvolle Genealogie der Familie wird diesmal geklärt.

In seiner Studie von internationalem Interesse analysiert Dr. László Kóczy die Entwicklung der ungarisch-polnischen genealogischen Verbindungen. Dem Thema war bis heute keine bedeutende Aufmerksamkeit beigemessen. In der Einführung schildert der Autor den Systemkomplex der einzelnen polnischen heraldischen Clans und die Wichtigkeit der Wappenbücher, die zugleich als Inventar der Adelsfamilien jenes Landes gelten, das einst Ungarns direkter Nachbarstaat gewesen war. Der Artikel ermöglicht eine methodologische Orientierung; zur Vorführung der genealogischen Verbindungen kommt es aber im zweiten Teil des Artikels, welcher mit einem Resümé in polnischer Sprache versehen ist.

Um den verlorenen Faden nach vierzig Jahren wiederzufinden, gibt Szabolcs de Vajay, Ehrenvorstand der Internationalen Konföderation für Genealogie und Heraldik ein Inventar der „Hungarica“, d.h. des Materials, das seit 1950 im Ausland veröffentlicht wurde. An erster Stelle registriert der Autor die Artikel, die in der Periode 1951–1992 in der Serie des *Genealogischen Handbuch des Adels* (GHdA, Limburg a.d. Lahn) als Nachfolgers des *Gotha* publiziert wurden. Der Autor bezeichnet auf 140 verschiedene Familien bezügliche 222 Artikel, welche im Laufe dieser Zeit in 55 Bänden der insgesamt 102 veröffentlichten Bände erschienen sind. Einige dieser Eintragungen sind vom Autor selbst signiert; weitere 18 Mitarbeiter werden von ihm genannt. Das deutet allerdings auf ein wahrhaftiges „team work“ hin, angesichts der in Ungarn wohnenden, zur Titelführung berechtigten Familienmitglieder, die durch vier Jahrzehnte zum Stillschweigen gebracht wurden. Der Autor deutet auf Grund dieses Inventars auf die Zusammenhänge zwischen dem alten *Gotha* und dem GHdA, seinem Nachfolger hin. Er schildert die Entstehung, die Zwecke, die Methodologie und die Aufnahmebedingungen, die sich zur Zeit in Umwandlung befinden.

Prof. Dr. István Kállay, Präsident der Ungarischen Gesellschaft für Heraldik und Genealogie (erneuert im Jahre 1989) beschäftigt sich mit der Struktur der Elite im Maria-Theresia-Zeitalter. Die Analyse beschränkt sich auf sieben führende Geschlechter: derer von Batthyány, Pálffy, Esterházy, Csáky, Erdődy, Grassalkovich und Nádasdy. In Form von Fallstudien knüpfen sich Mikrobiographien von zeitgenössischen Persönlichkeiten, die in aufsteigender Linie vorkommen:

Mitglieder der Familien Barkóczy, Festetics, Keglevich, Klobusiczky, Niczky, Hadik, Jankovich und andere. Der gemeinsame Nenner dieser Gruppe ist die unbedingte Treue, die sie dem Geist des mit dem Namen Maria-Theresias gekennzeichneten Zeitalters entgegenbrachten.

Dr. Attila *Pandula*, Mitglied der Redaktion, untersucht zwei gravierte Marmorplatten, die in der Festung Murány (heute: Muraň, Slowakei, Distriktualhauptort, bekannt aus der ungarischen Geschichte und aus der galanten Literatur) aufbewahrt werden. Die Marmorplatten deuten auf das Abenteuer des Palatins Ferenc Wesselényi und der Maria Széchy hin. Letztere spielte die Festung, ihren Besitz, die die „Rebellen“ besetzt hielten, in die Hände von Wesselényi, ihres künftigen Gatten, und übergab dadurch die Festung den Habsburgern. Die Episode wurde vom Poeten István Gyöngyösi besungen. Die entzifferten zeitgenössischen Platten bestätigen die von der Barockliteratur erfassten Tatsachen.

Den Abhandlungen folgt eine technische Sektion dokumentarischer und bibliographischer Natur.

Frau Dr. Éva Nyulászi-Straub, Redaktionsmitglied, Mitarbeiterin des Ungarischen Staatsarchivs, bringt ein Inventar der Wappenbriefe, die neulich in den Besitz des Landesarchivs geraten sind. Die Autorin, die 1987 ein Repertorium der damals aufbewahrten 1570 Wappenbriefe veröffentlichte, bringt diesmal eine Serie von Ergänzungen, von welchen jetzt zehn neulich bekanntgewordene, bisher unpublizierte Urkunden aus der Periode 1480–1601 vorgelegt werden. Dadurch meldet sich ein beständiger Teil der Zeitschrift, der in der Zukunft auch weitergeführt wird.

Im bibliographischen Teil stellt die Studentin Frl. Csilla Tuza, das jüngste Mitglied des Autorenkollektivs einen sigillographischen Katalog vor, der von dem Kanadischen Nationalarchiv veröffentlicht und dessen Material durch Daniel *Cogné* und Patricia *Kennedy* bearbeitet wurde. – Der schon erwähnte Attila *Pandula* meldet sich mit zwei Buchbesprechungen. Die erst beschäftigt sich des dritten Bandes des faleristischen Werkes von Antonio *Spada*, (Brescia, 1983), in welchem unter anderen verschiedene, auf Ungarn bezügliche Dekorationen verhandelt werden: das Goldene Vlies, der Militär-Maria-Theresien-Orden, der königlich ungarische Sankt-Stephans-Orden, der Leopolds-Orden und der Orden der Eisernen Krone. Die Rezension betont die Seltenheit einiger Stücke und die gute Qualität der farbigen Illustrationen. Dasselbe faleristische Thema veranlasste *Pandula* über eine in Wien veranstaltete Ausstellung zu berichten (Juni 1992), wo nicht nur die obengenannten Dekorationen, sondern eine Serie der von der Österreichischen Republik vom Jahre 1918 bis jetzt geschenkten Auszeichnungen zur Schau gestellt worden sind. – In einer Rezension, die sogar einer selbständigen Studie gleichkommt, gibt Dr. Péter *Nagybákay*, Mitglied der Internationalen Akademie für Heraldik eine Besprechung des Werkes von Frau Marija Šerčer über die Embleme der verschiedenen Handwerke und Körperschaften der Stadt Zagreb (Agram). Das Werk wurde anlässlich der 900sten Jahreswende der Gründung der kroatischen Hauptstadt veröffentlicht. Der Katalog der Ausstellung, der eher als eine Monographie zu betrachten ist, berücksichtigt eine bedeutende Zahl von heraldischen Andenken und anderen Objekten, welche Zeugen eines über grosse Traditionen verfügenden städtischen und gewerblichen Milieus, bzw. einer viel Jahrhunderte alten Entwicklung sind. Resümés in deutscher und englischer Sprache ergänzen das Werk, das der Rezensent in diesem Bereich als ein Modell erachtet.

An der Spitze de Traueranzeigen sei der 75ste Jahrestag des Ablebens eines Förderers der genealogischen Wissenschaft in Ungarn im 19ten Jahrhundert erwähnt: von József *Csoma de Ragyolcz* (1848–1917). Er war korrespondierendes Mitglied der Ungarischen Akademie der Wissenschaften und zweiter Präsident der Ungarischen

Gesellschaft für Heraldik und Genealogie. Ausser seinen zahlreichen Artikeln im Bereich Heraldik, galt er als Pionier im Studium der wappengezierten alten Grabsteine – ein überaus vernachlässigtes Gebiet vor Csoma's Auftreten in Ungarn. Archeologie und Numismatik ergänzten seine volle Rüstung auf diesem Gebiet, was 71 veröffentlichte Studien beweisen. Der Herrenhof, wo er seine Tätigkeit vollbrachte – heute verstaatlicht, wie die Mehrzahl der ehemaligen Herrensitze seit 1945 – trägt heute eine Gedenktafel. Im Rahmen der Jubiläumsfeier, die am 27. Juni 1992 stattfand, hielt Prof. Dr. András Kubinyi (der Verfasser der Einleitung in dieser Nummer) die Festrede, während die hier veröffentlichte Erinnerungsschrift aus der Feder von Frau Margit *Evva*, Enkelin des verstorbenen Gelehrten stammt. – In der Reihe der ungarischen Fachleuten dieses Fachgebiets war kürzlich eine doppelte Verlust zu spüren, und zwar von zwei Bahnbrechern der Genealogie und Heraldik, sowie der Sozialwissenschaften. Professor Lajos-Bernát *Kumorowitz* starb am 22. Februar 1992, im Alter von 92 Jahren. Er war ein hervorragender Spezialist der staatlichen Machtsymbole und Insignien, sowie der mittelalterlichen Rechtspflege, hauptsächlich der Wappensiegel der glaubwürdigen Orte. Trotzdem wurde er – angesichts seines priesterlichen Standes (seit 1923 war er Mitglied des Prämonstratenserordens) – aus den Reihen der Akademiker zurückgenommen wurde, von wo er durch 40 Jahre von einem atheistischen Regime verbannt war. Sein Lebensweg ist hier von Dr. Géza *Érszegi*, Mitarbeiter des Ungarischen Staatsarchivs gewürdigt. – Die andere unersetzliche Verlust ist das Ableben des Dr. Erik *Fügedi*, welcher am 18. Juni 1992 im Alter von 76 Jahren verschieden ist. Die Karriere des unermüdlichen Bahnbrechers der historischen Demographie und des Forschers der mittelalterlichen Sozialstrukturen wurde im Jahre 1952 plötzlich gebrochen. Neun Jahre lang arbeitete er als Handarbeiter in einem Betrieb – eine Verlust von ebensoviel Jahren für die Wissenschaft. Seit 1961 war er einer der produktivsten Autoren, der nun eine Bibliographie bedeutenden Ausmasses hinterlassen hat. Er beherrschte eine halbe Dutzend von Sprachen, und war auch im Ausland wohlbekannt. Sein wissenschaftlicher Nachlass ist äusserst wertvoll und umfangreich, obwohl die Umstände der vollen Entfaltung seiner Tätigkeit im Wege standen. Sein Lebenswerk ist von Dr. Iván *Borsa*, Mitarbeiter dieser ersten Nummer der neuerstandenen Zeitschrift *Turul* gewürdigt – eine Initiative, die Dr. Fügedi mit Begeisterung unterstützt hatte.

Als Präsident des Komitees für Preise und Medaillen der Internationalen Konföderation für Genealogie und Heraldik, berichtet Dr. Szabolcs de *Vajay* über die Ereignisse des 20-sten Internationalen Kongresses der Konföderation, gehalten in Uppsala, 7–14 August 1992, mit Teilnehmern aus 29 Ländern. Zwei internationale Preise sind diesmal geschenkt worden: der Preis Caumont-La-Force für Herrn Jean-Denis Bergasse (Frankreich) und der Preis Brant de Koskull für Herrn Christian Settiani, während eine dritte Auszeichnung (der Preis Dalmiro de la Válgoma) Herrn Zdenko G. Alexy zuteil wurde (Slowakei), der bedauerlicherweise am Kongress zu Uppsala nicht teilnehmen konnte. Unter den acht Empfängern der „Médaille à nos Aînés“ ist der Name des Dr. Iván *Borsa*, Mitarbeiter dieser Nummer zu finden.

Die kurzen Notizen von lokalem, regionalem und internationalem Interesse tragen der Bereicherung des Inhalts dieser Nummer wesentlich bei. Das nächste Heft (Bd. LXVI, Nr.1.) erscheint in März 1993.

Abonnieren Sie auf die Zeitschrift *Turul* für ihre ungarischen Freunde entweder in Ungarn oder im Ausland. Jahresabonnement (4 Hefte, 96 Seiten, 4°) kostet FF 80, SF 20 oder FB 800. Die Summe wird, mittels personaler Euroschecks, mit der Bezeichnung „pour Turul“ auf die folgende Adresse gebeten: M. Szabolcs de Vajay, 1 place de l'Ancien-Port, CH-1800, Vevey, Suisse.

TURUL (LXV) Résumé

Après une interruption forcée de 42 ans, le *Turul*, porte-voix de 1883 à 1950 des sciences généalogique et héraldique en Hongrie, réapparaît. Son „numéro de relance” LXV. (1951–1992) est présenté par le Dr. András Kubinyi, professeur d'archéologie historique à l'Université de Budapest (ELTE). Après avoir passé en revue le destin du *Turul*, l'auteur insiste sur le renouveau mis en oeuvre au moyen de nouvelles approches sociologiques, preuve aussi d'une „démocratisation de la recherche”. La continuité se jumelle ainsi avec le renouveau au profit non seulement de la Hongrie, mais aussi des pays limitrophes qui partagent avec elle une même ère culturelle et historique.

Dans ce cadre désormais élargi, le Dr. Iván Borsa, ancien sous-directeur des Archives Nationales, analyse la structure de l'élite médiévale hongroise à travers le destin d'une famille notable déjà éteinte, les *Antimus de Sziget*. En Hongrie, les filiations médiévales restent très fragmentaires, vues les destructions massives lors des invasions ottomanes. La possibilité de leur reconstruction reste ainsi plus qu'aléatoire. Partant d'un lot de documents inédits, récemment surgi lors d'un tri des archives privées étatisées, l'auteur réussit à poursuivre durant 250 ans la filiation de cette lignée évanouie, et à présenter son évolution sociale comme un cas-typique. La première partie de l'étude ici publiée, couvre la période 1238–1436.

István Fazekas, fonctionnaire des Archives Nationales, revise et rectifie la filiation réputée complète d'une grande famille aristocratique d'autrefois: les *Illésházy*, issue d'une souche commune avec les *Esterházy*, plus connus et toujours florissants. La révision se limite au XVIIe siècle, apogée des *Illésházy*, meneurs alors des structures de la Haute Hongrie occidentale et donnant au pays des comtes-palatins, de grands officiers de la Couronne, des prélats, arborant aussi le titre de comtes perpétuels en Trencsén (à présent Trencin, Slovaquie), forteresse-cléf de leur région. – Leur généalogie jusqu'ici confuse et contradictoire apparaît désormais claire et nette.

Dans son étude d'envergure internationale, Dr. László Kóczy analyse les relations généalogiques *hungaro-polonaises*, peu étudiées auparavant. En guise d'introduction, l'auteur expose le système complexe des clans héraldiques polonais et l'importance de ces livres d'armoiries qui constituent l'inventaire des effectifs nobiliaires de ce pays jadis limitrophe à la Hongrie. Cet exposé permet une première orientation méthodologique indispensable, tandis que les corrélations généalogiques elles-mêmes seront présentées dans la seconde partie de l'étude. – Un résumé en polonais suit le texte.

Compte tenu de besoin d'un rattrapage des fils perdus pendant 40 ans le Dr. Szabolcs de Vajay, président honoraire de la Confédération internationale de généalogie et d'héraldique, établit un inventaire des *hungarica* à signaler, publiés hors des frontières depuis 1950. En premier chef, il résume les entrées d'intérêt hongrois publiées de 1951 à 1992 dans la série du *Genealogisches Handbuch des Adels* (Limburg a.d. Lahn), succédant au *Gotha*. Il signale 222 entrées concernant 140 familles, parues en 55 tomes sur les 102 publiés. D'aucunes de ces notices sont signées par l'auteur lui-même qui cite aussi 18 autres collaborateurs, un véritable travail d'équipe en vue d'une mise à jour des effectifs des ayants-droit hongrois, eux-mêmes réduits à un silence contraint pendant quatre décennies. – L'auteur profite de cet inventaire pour rappeler les coordonnées de l'ancien *Gotha* et de son successeur, le GHdA, présentant leur naissance, leurs buts, leur méthodologie et les conditions d'admission, calées-ci en pleine métamorphose.

Le Dr. István Kállay, président de la Société hongroise d'héraldique et de généalogie (réactivée dès 1989) se penche sur les structures de l'élite du temps de Marie-Thérèse. L'analyse se limite, à titre d'exemple, à une gamme de sept familles-cléfs: les *Baththyány*, *Pálffy*, *Esterházy*, *Csáky*, *Erdődy*, *Grassalkovich* et *Nádasdy*. D'autres cas-satellites s'y ajoutent, sous la forme de micro-biographies concernant les personnalités contemporaines issues d'autres lignées ascendantes, telles les *Barkóczy*, *Festetics*, *Keglevich*, *Klobusiczky*, *Niczky*, *Hadik*, *Jankovich* et d'autres encore. Le dénominateur commun de ce groupe de décisions reste leur fidélité inconditionnelle qui les attache à l'esprit de cette nouvelle ère qu'inaugure le règne de Marie-Thérèse en Hongrie.

Le Dr. Attila Pandula, membre de Rédaction, examine deux *marbres gravés, conservés au château-fort de Murány* (à présent Muran, Slovaquie), haut-lieu non seulement de l'histoire, mais aussi de la littérature galante hongroise. Ces plaques rappellent l'aventure du comte-palatin Ferenc Wesselényi et de Maria Széchy. Celle-ci fit passer, par ruse, le château-rebel de Murány, son co-héritage, à Wesselényi, son futur mari, et par lui à la fidélité des Habsbourg. L'épisode fut chanté par István Gyöngyösi, poète célèbre du XVIIe siècle. Les plaques contemporaines ici déchiffrées confirment les faits pittoresques ce dont s'était saisie la littérature baroque.

Ces thèmes narratifs sont suivis d'une rubrique technique: documentaire et bibliographique.

Madame Dr. Éva Nyulászi-Straub, co-rédactrice, conservatrice aux Archives Nationales, présente l'inventaire des nouvelles acquisitions de lettres armoriées entrées à la collection de ce dépôt. – Auteur déjà d'un répertoire fondamental paru en 1987 qui énumère les 1570 lettres armoriées alors conservées, elle initie à présent une série complémentaire dont cette première tranche décrit dix nouvelles acquisitions – des octrois inédits et non répertoriés auparavant – allant de 1480 à 1601. Il s'annonce par là une rubrique permanente, continuellement mise à jour.

Dans la rubrique bibliographique, Mademoiselle Csilla Tuza, étudiante, le benjamin des collaborateurs, présente le Catalogue sigillographique publié par les Archives nationales du Canada, répertoire mis au point par M. Daniel Cogné et Ms. Patricia Kennedy. – Le Dr. Attila Pandula, déjà cité, s'acquiesce de deux révisions. De celle du tome III de l'oeuvre faléristique d'Antonio Spada (Brescia, 1983) traitant entre autres de plusieurs décorations concernant la Hongrie: le Toison d'or, l'Ordre militaire de Marie-Thérèse, l'Ordre royal de Saint-Etienne, l'Ordre de Léopold et de la Couronne de Fer. Le réviseur insiste sur la rareté de certaines pièces et sur la belle qualité des illustrations en couleurs. – Le même sujet faléristique lui a aussi inspiré un compte-rendu à propos d'une exposition organisée à Vienne, en juin 1992, reprenant une partie desdits ordres, complétant leur série des décorations octroyées par la République d'Autriche, à partir de 1918 jusqu'à nos jours. – Dans une révision frôlant l'envergure d'une étude, le Dr. Péter Nagybakay, membre associé de l'Académie internationale d'héraldique, présente le travail de Madame Marija Šerčer sur les emblèmes des métiers et corporations de la ville de Zagreb, publié à l'occasion du 9e centenaire de la fondation de la capitale croate. Ce catalogue d'exposition qui s'épanouit en une véritable monographie, répertorie un nombre considérable de monuments héraldiques et aussi d'autres éléments-témoins de l'évolution pluri-séculaire d'un milieu urbain et artisanal de grandes traditions.

Deux résumés compréhensifs – en allemand et en anglais – complètent l'ouvrage que le réenseur estime comme un modèle en son genre.

Le rappel des *deuils* débute par le 75e anniversaire du décès de l'un des promoteurs des sciences généalogiques hongroises au XIXe siècle: József Csoma de Ragyolcz (1848–1917), membre correspondant de l'Académie hongroise des sciences et deuxième Président de la Société hongroise d'héraldique et de généalogie. En plus d'un nombre impressionnant d'articles sur l'héraldique, il passe aussi comme le pionnier de l'étude des pierres tombales armoriées, témoignage matériel avant lui négligé en Hongrie. Archéologue et numismatique complètement sa panoplie ce dont témoignent 71 études publiées. La gentilhommière où cet oeuvre prit corps – aujourd'hui étagée comme fut la plupart des demeures historiques, après 1945 – porte désormais une plaque commémorative. L'éloge du jubilaire fut fait sur place, le 27 juin 1992, par le Professeur András Kubinyi (l'auteur de l'introduction de ce numéro), tandis que le rappel publié se doit à la plume de Madame Margit Evva, la petite-fille de ce grand savant disparu. – Deux pertes plus récentes dépeuplent les rangs des spécialistes hongrois, de deux pionniers de la généalogie et de l'héraldique en tant que sciences sociales. Le Professeur Lajos Bernát Kumorovitz est décédé le 22 février 1992, à l'âge de 92 ans. Éminent spécialiste des symboles et insignes de pouvoir et de leur substructure juridique médiévale, en particulier de l'emploi des „sceaux faisant foi publique”, en 1949 il fut rayé des membres de l'Académie des sciences „socialisés”, vu son état d'ecclésiastique (il appartenait dès 1923 à l'Ordre des chanoines des Prémontrés). La satisfaction lui était néanmoins réservée, en 1989, d'être réintégré à l'Académie d'où il a été écarté pendant 40 ans par un régime athée. Sa mémoire est ici rappelée par le Dr. Géza Érszegi, fonctionnaire des Archives Nationales. L'autre perte irréparable est celle du Dr. Erik Fügedi décédé le 18 juin 1992, dans sa 76e année. Pionnier infatigable de la démographie

historique et des recherches sur les structures médiévales, sa carrière fut brusquement interrompue en 1952. Pendant neuf ans il fut dégradé en ouvrier d'usine, autant d'années de perte pour la science hongroise. Toléré de nouveau à partir de 1961, il devint l'un des auteurs les plus prolifiques, laissant une bibliographie considérable, d'une valeur extrême. Bien connu aussi à l'étranger, dominant une demi-douzaine de langues, son legs scientifique est considérable, même s'il ne put donner toute sa mesure, entravé par l'adversité historique. – Sa vie et son oeuvre sont présentées ici par le Dr. Iván Borsa, l'un des auteurs de ce premier numéro du *Turul* renaissant, initiative que le Dr. Fügedi a appuyé avec enthousiasme.

En sa qualité de Président de la Commission des Prix et Médailles de la Confédération internationale de généalogie et d'héraldique, le Dr. Szabolcs de Vajay résume les actes du XXe Congrès international tenu à Uppsala (Suède) du 7 au 14 août 1992, avec 155 participants venus de 29 pays. Deux Prix internationaux y ont été octroyés: le Prix Caumont–La Foce à M. Jean–Denis Bergasse (France) et le Prix Brant de Koskull à M. Christian Settiani (France), une troisième distinction étant réservée – le Prix Dalmiro de la Válgoma – à M. Zdenko G. Alexy (Slovaquie) qui ne pouvait malheureusement pas se rendre à Uppsala. Parmi les huit récipiendaires de „Médailles à nos Aînés”, le compte-rendu signale le nom du Dr. Iván Borsa l'un des auteurs de ce numéro.

Des brèves notices d'int local, régional et international complètent le riche contenu de ce numéro d'essai. Le prochain cahier (t.LXVI. N° 1) paraîtra en mars 1993.

Abonnez le *Turul* en faveur de vos amis hongrois, en Hongrie ou à l'étranger. Abonnement annuel (4 cahiers, 96 pages, 4e) FF 80, SF 20 ou FB 800; faire parvenir par Eurochèque personnel chez M. Szabolcs de Vajay „pour Turul”, 1, place de l'Ancien-Port, CH–1800 Vevey, Suisse.

* * *

TÁJÉKOZTATÓ

Folyóiratunk szerzőinek figyelmét az alábbiakra hívjuk fel

1. A kéziratot három példányban a szerkesztőség címére kérjük megküldeni. Minden szerző első közreműködése alkalmával legyen szíves személyi adatait, állandó lakhelyét, munkahelyének nevét és címét, foglalkozását külön lapon megküldeni.
2. A szerkesztőség 1 ívig terjedő kéziratokat vár (1 ív: 32 gépett oldal, 1 oldal 30 sor, 1 sor 50 betűhely).
3. A kiemeléseket a szerző egyszer, folyamatosan húzza alá, a jegyzeteket a kézirat végén kérjük megadni.
4. A jegyzetapparátusban a szerző a hivatkozott mű szerzőjének nevét egyszeri aláhúzással emelje ki és pontosan tüntesse fel a hivatkozott levéltári és bibliográfiai adatokat.
6. A recenziók fejszövegében a cím mellett közlendő adatok: szerző, válogató, kiadó, szerkesztő, a megjelenés helye, éve a terjedelem.
6. A szerző a kézirat megküldésekor jelezze, ha különlenyomatot kér. 15 db ingyenes, további 35 vagy 85 rendelhető a szerkesztőségnél oldalanként Ft-ért a megjelenéstől számított 30 napon belül.
7. A cikkek szerzőjük álláspontját tükrözik, esetleges észrevételek megadott címükre közvetlenül küldendők.

Suskowyth Pál címere 1592 (Foto: Gyarmathy László)

TARTALOM

Kubinyi András: A TURUL újraindítása elé	Lap 1
--	----------

1. Értekezések és önálló cikkek

Borsa Iván: Az Antimus család – Első rész	3
Fazekas István Az Illésházy család XVII. századi leszármazása	13
Kállay István: A vezető-elit családi kapcsolatai Mária Terézia korában	18
– illusztrációkat összeállította: Pandula Attila	
Kóczy T. László: Magyar-lengyel genealógiai kapcsolatok – Első rész	27
Vajay Szabolcs: A Gothai Almanach nyomában	31
Pandula Attila: Két emléktábla a murányi várban	42

2. Kisebb rovatok

Címereslevél gyarapodás a Magyar Országos Levéltárban	45
– összeállította Nyulásziné Straub Éva, heraldikai rajzok: ifj. Bogdán István, színes fotó: Gyarmathy László	
Fügedi Erik 1916–1992 (Borsa Iván)	48
Kumorovitz Lajos Bernát 1900–1992 (Érszegi Géza)	49

Könyvismertetés

Antonio Spada: Onori e glorie. Vol. 3. (ism.: Pandula Attila)	50
--	----

Kiállítás, kiállítási katalógus ismertetése

Orden und Ehrenzeichen in Österreich – kiállítás 1992 (ism.: Pandula Attila)	51
Marija Šercer: Stari Zagrebački Obrti. Kiállítási katalógus 1991 (ism.: Nagybákay Péter)	51
Cogne, Daniel – Kennedy, Patricia: Les sceaux, empreintes de notre histoire	52
Kiállítási katalógus 1991 (ism.: Tuza Csilla)	

Hazai és nemzetközi hírek

Nemzetközi tevékenység – XX. Nemzetközi genealógiai és heraldikai kongresszus	52
(ism.: Vajay Szabolcs)	
Emlékezés ragyolczi Csoma Józsefre halálának 75. évfordulója alkalmából	53
– Emlékezés (ism.: Evva Margit)	

Rövid hírek, közlemények	54
---------------------------------	----

Deutschsprachige Zusammenfassung (Nyáry Zsigmond)	54
Résumé en français (Vajay Szabolcs)	56

